

# DÜNYA DÜZENİ NEREYE?

## Savaşın Sürekliliği, Çözülen Bağlar ve İslâm Dünyası

Sosyal medya şirketlerinin artan etkisi dünyada egemen devletler düzeninin sona erip ermediğini, dahası günümüzde vatandaş olmanın ne demek olduğunu tekrar gündeme getiriyor. Devletlerin altyapıları ve ulaşım, eğitim, bankacılık hizmetleri gibi pek çok faaliyetinin kaderi birkaç şirketle bağlı vaziyette. Şirketlerin yapay zekâ gibi araçlarla vatandaşlarını devletin aleyhine yönlendirmesi pekâlâ mümkün. ABD’de son zamanlarda özellikle seçim öncelerinde yapay zekâ tartışmalarının yaşanması yabana atılabilecek cinsten değildir.

Değer kaybeden yalnızca egemenlik hakkı değildir şüphesiz. Dünya siyasetinde güç kullanımını uluslararası hukuk ve Birleşmiş Milletler ile ilişkilendirerek düzenleme konusundaki köklü çabalar da ciddi bir riske atılmıştır. Oysa İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra saldırgan savaşa müsamaha gösterilmeyecek bir dünya düzeni çağrısı yapılmıştı. Saldırganlığa dünya toplumunun gücüyle karşı çıkılacak ve failer barışa karşı suç işleme emri vermekle itham edilecekti. Siyonist saldırganlık karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin alınan kararları engellemesi bu kurumun varlığını, etkisini ve yapısını tartışılır kıyor. Hakkı olarak şunlar soruluyor: Uluslararası hukuk, ne zaman ABD, Batı ve İsrail’e kurban olmaktan kurtulacak? Dünyayı iletişim şirketleri mi yönetecek? Biyolojik savaşlar nasıl engellenebilir? Uluslararası siyasete hangi araçlarla müdahale edilebilir? Dünya düzeninin değişmesinde dinin ve tarihsel kimliklerin rolü nedir, ne olmalıdır?

ABD’nin uluslararası hukuka, BM Şartı’nın temel yasalarına aykırı tek taraflı bir ‘savaşa’ giriştiği 11 Eylül 2001 sonrasında Batı merkezli bir dünya düzeninin öne çıkmasına şahitlik ettik. Akabinde bu gidişatı sorgulatan ve çok kutupluluğa doğru geçiş şeklinde tanımlanan güçlerin ortaya çıkmaya başladığını gördük. Buna karşın ABD, hâlâ küresel iş birliğine yanaşmama, Filistin’e saldırıyı ve soykırımı bir örneklem olarak kullanmaktadır. Aslında, hukuka, BM’ye saygıya ve yaygın biçimde paylaşılan ahlaki standartlara dayanan normatif düzeni ciddi oranda zayıflatan ABD bu konuda o kadar bodoslama gitmektedir ki dünya kamuoyunu hesaba katmamakta, sanki bu iş son bir kozmuşçasına davranmaktadır.

İyimser yorumlara konu olmaktan çıkan küreselleşmenin çeşitli biçimlerinin, egemen devletlerin ekonomik ve siyasi hayatlarını denetleme kabiliyetlerini değişen ölçülerde baltaladığı konusunda pek az şüphe var. En bilinen küreselleşme biçimleri, şirketlerin ve bankaların da dâhil olduğu ulus ötesi piyasa güçlerinin dünya ekonomisini Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Bankası gibi neoliberal uluslararası finans kuruluşlarının önemli yardımlarıyla şekillendirme sürecinde üstlendikleri rolleri içermektedir. Şu var ki klasik savaşların önemli ölçüde sona erdiği, *sosyolojik savaşların* ve ulus ötesi terörizmin öne çıktığı, *biyolojik savaşların* konuşulduğu vasatta Dünya Sağlık Örgütü’nün küre ölçeğinde yeniden yapılandırılması, yetkilerinin artırılması, tüm ülkeler üzerinde yaptırım hakkının olması gibi yeni haklar verilme istendiği anlaşılmaktadır.

Tüm bunlar olup biterken İslâm dünyasının gücünün farkına varması ve hegemoniden kendisini kurtarmaya çalışması gerektiği bir kez daha anlaşılmaktadır. Rahmetli D. Mehmet Doğan yıllar önce “Bugünün dünyasında İslâm âleminin konumu ve Türkiye’nin kendine mahsus ağırlığı artık örtbas edilemeyecek şekilde kendini gösteriyor.” diyor. Bazı yorumculara göre eğer Müslümanlar ortak ve hırslı bir düşmana karşı birleşebilirlerse tam bir *İslâm kutubu* ortaya çıkarabilirler. Bulduğumuz anın gelecek konusunda daha fazla sorumluluk paylaşmayı gerektirdiğini anlayanlarımızın sayısı durmadan artıyor. İslâm dünyasının gidişatını değiştirmek ya da küresel güçlerin iktidarını dizginlemek kolay olmayacak. Ne kadar başarı şansımız olduğu hesabıyla değil, *neyin doğru ve zorunlu* olduğuna dayanarak caba sarf etmemiz gerekiyor.

Bugün gelinen noktada, muhtemel İsrail/Filistin ateşkesinin bir duraklamayı mı yoksa anlaşmazlığın dayanak noktasını şiddetten diplomasiye kaydırmak için yapılan bir girişimi mi temsil ettiğini ayırt etmek imkânsızdır. Neticede, barış ancak İsrail’in Gazze’ye saldırısını ve soykırımını sonlandırıp geri çekilmesi, Batı Şeria’daki yerleşim yerlerinin çoğundan çekilmeye ve Kudüs’te Filistinlilere ortak bir rol tanımaya hazır hâle gelmesiyle, ayrıca Filistinli mülteciler konusunda hiç değilse bir uzlaşma teklifiyle gelecektir. Şu anda yoğun protestolarla sarsıldığı düşünülen fakat yerini koruyan Netanyahu hükümetinin bu yönde hareket etmeye hazırlanmış ve hiçbir gösterge bulunmamakta, topraklarından sürülen ve işgal altında yaşayan Filistinlilerin uzun süredir devam eden sıkıntılarının, hapishanedeki tecavüzlerin ve katledilmelerinin sona ermesi ne yazık ki pek mümkün görünmemektedir.

7 Ekim sonrasının siyasi gerçekleri, özellikle Ortadoğu’nun geleceği açısından küresel ufukta bir dizi rahatsızlık uyandıran siyasi sıkıntıya işaret ediyor. İşgal rejiminin insanlık dışı uygulamaları sürerken, Irak, Suriye, Libya ve Lübnan’daki devam eden sorunlar kaosu arttıracak gibi görünmektedir. Batılılar dünya üzerindeki zorba yönetimleri için tek mukave-met unsurunun Türkiye olduğunu gayet iyi biliyorlar, o yüzden Türkiye’yi İslâm dünyasından yalıtılmak için ne gerekirse yapıyorlar. İşte Türkiye, küresel güvensizlik tehlikesi altında kendi geleceğini belirlemek için uzun zamandır birtakım adımlar atıyor. Mevcut küresel ortamda engeller kadar fırsatların da bulunduğu açıktır. Türkiye Batı ile çok kutuplu dünyanın aktörlerine eşit mesafede bir diplomasiyi öne çıkarıyor. Bölgedeki komşularıyla ve genel olarak İslâm dünyasıyla mümkün olduğunca pozitif ilişkiler kurmak isteyen Türkiye’nin dış politikasında birtakım farklılaşmalar göze çarpıyor. Mısır, Körfez hükümetleri ve Türkiye çatışmanın büyümesini istemeyecek muhtemel aktörler konumunda. Türkiye-Mısır yakınlaşması ve Ankara-Şam diyalog çabaları da olası savaş ihtimaline karşı bölge aktörlerinin ön alma çabaları şeklinde okunabilir.

Dünya düzeni çerçevesinde üzerinde en çok durulan husus bir *üçüncü dünya savaşının* çıkma ihtimalidir. Görülen o ki savaş yeni bir virüs salgını adı altında yeni bir biyolojik savaşla daha ileri bir aşamaya taşınmak istenmektedir. Ama işin geçeceği savaş zaten devam ediyor. Dünyanın iki belirgin yeri Filistin ve Ukrayna merkezli ve özellikle Batı kutubunun topyekûn katılımıyla gerçekleşen savaşlar iki komşu ülke arasında vuku bulmuyor. Eğer üçüncü dünya savaşından kast edilen normal askerî bir hareket değil de kimyasal silahlarla yapılacak eylemlerse bu bir savaş değil bir küresel cinnet olayıdır ki bu yola girenler insanlığı kırarken kendisi de intihar ediyor demektir.

Bu şartlar bizi savaş hâli diyebileceğimiz bir vasatta tutuyor. Kendimizin farkında olmak zorunda olduğumuz gibi, bu savaşın da farkında olmak zorundayız. Dünya düzeninin geleceği kesinlikle belirsiz fakat dış hatları insanların mücadelesi ile liderlerin cesaret ve yaratıcılıklarıyla şekillendirileceğinden, tartışmaya girmek ve bunu kararlılık ve eylemle sürdürmek için her türlü gerekçe mevcut. Ancak böylesi bir mücadeleden sonra en iyisini umut etmek mümkün olacaktır. Kötülük odakları çok büyük görüldüğü, fakat davamız da bir o kadar haklı olduğuna içindir ki yegâne umut sonuçta siyasetin bir imkânsız başarma sanatı olmasıdır. İnsanlık tarihi boyunca daha iyiyeye, daha güzeye doğru atılan adımlar, atılincaya kadar hep imkânsız görünmüştür. Bu yüzden boyun eğmemek, güce ram olmamak, Hakk’ın davacısı olmak gerekiyor. Hakk dediği için nice saldırıya uğrayan merhum Mikail Bayram’ın bir şiirinde dile getirdiği gibi selamet hâlimiz, istikamet yoldaşımız olsun.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

# İÇİNDEKİLER

## GÜNDEM



04

ORTADOĞU'DAN

11

Eskişehir Olayı Göstergeleri:  
Yeni Ulusalçı-Laik Sosyopati,  
Gerçek-Dijital Dünya Çelişkisi,  
Ailenin Gerekliliği

Ercan YILDIRIM

17

Mülteci Kimdir?

Byung-Chul HAN

## DOSYA

20

Küresel Gerilim, Çok Kutuplu  
Siyaset ve İslâm Dünyası

Mustafa AYDIN

28

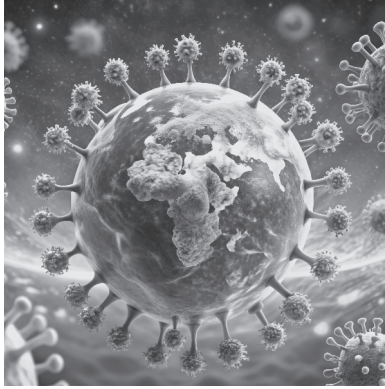
Üçüncü Dünya Savaşı İçin  
İkinci Küresel Biyolojik Savaş  
Hazırlıkları

Burhanettin CAN

37

Gazze'deki Ateşin Bölgesel Bir  
Çatışmaya Dönüşme İhtimali  
ve Olası Sonuçları

Ömer Behram ÖZDEMİR



42

Şirketokrasi Çağında  
Evi Korumak

Mehmet Furkan ÖREN

46

Siyonist Sömürgeciliğin  
Sadizmi

Joseph MASSAD

49

Çağdaş Haramiler Evimizi  
Yağmalarken Beyaz Adamdan  
Medet Ummak

Kamil ERGENÇ

## Umran

### Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına  
Şemseddin Özdemir

### Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

### Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğrıkçı

### İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.  
Defne Han No: 27/15  
Cağaloğlu Fatih-İST.  
Tel: (0212) 293 90 41  
(0543) 281 58 85  
www.umrandergisi.com.tr  
editorumrandergisi@yandex.com  
aboneumrandergisi@yandex.com

### Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77  
İzmit: (0542) 250 75 77  
Trabzon: (0462) 321 95 44

### Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

**Baskı:** Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.  
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5  
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

### Eylül 2024 Sayı: 361

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,  
1993 Umran adıyla)

Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.

Yazıların ve ilanların sorumluluğu  
sahiplerine aittir. Bu dergi basın  
meslek ilkelerine uymayı taahhüt  
eder. *Umran* dergisi TÜRDEB ve  
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm  
Bak. Kurumsal Abonesidir.

## KRİTİK

54

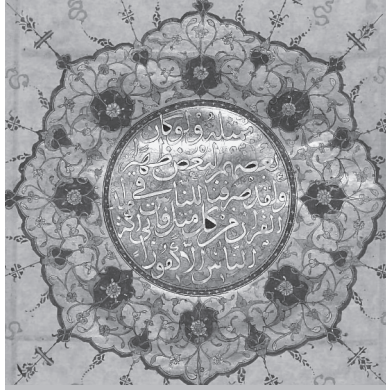
Geride Kalanlar Üzerine:  
Filistin'i İmajlaştırmak

Yusuf Ziya GÖKÇEK

57

Arapkirli Hüseyin Avni

Mustafa AKMAN



## YAŞAYAN İSLÂM

62

İslâm Geleneğinde Kitaba  
Başlamanın Sanatı

Yakup ÇETİNKAYA

66

Cuma Kayıtları  
Güvenilmez Anlatıcı

Aytaç ÖREN

68

İslâm Ekonomisi, İslâmî  
Ekonomi ve Kalkınma

Ceydanur YILDIRIM

## KÜLTÜR SANAT

71

Âlim, Cesur, Şair ve Dost:  
Mikail Bayram

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

76

D. Mehmet Doğan:  
Yabancılaşmaya Karşı Yalınkılıç  
Bir Mütefekkir

Abdurrahman GÜNER

80

Türkiye'nin 100 Yıllık  
Çocuk Gerçeği

Ömer KANTARCI

83

Ersin Nazif Gürdoğan'ı Anarken

Halim SEZER

### Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

### Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 900 TL (Öğrenci: 800 TL) , Yurt dışı: 120 Euro

Birim Fiyatı: 85 TL

### Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.  
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.  
Banka Hesap No: 8515535-2  
IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk  
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

# FİLİSTİN SORUNU VE BÖLGEDE YENİ BİR ANA AKIMA DOĞRU

Kemal EL-KASİR

Mevcut reformcu bakış açılarını bir süreliğine müşterek noktalarda buluşurlarsa, ana bir akım geçici olarak ortaya çıkar. Gerçek şu ki, bölge hâlihazırda ortak çalışmayı destekleyen ne etkin reformcu gruplara sahip ne de reformcu perspektiflere. Ayrıca yakın gelecekte ana siyasi akımın ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilecek büyük fikirler de bulunmuyor. Ancak bölgedeki en büyük katalizör Filistin meselesidir. Çekişmenin dozu ve şiddeti arttıkça gelecekte ana bir akımın oluşma şansı da artacaktır.

Farklı pozisyonlardan bakarsak Filistin'deki olaylar, tarihin işleyiş sisteminde yaşanan değişiklikleri yansıtmaktadır ve sistemin hızlanması için katalizör görevi görmektedir. Mevcut durumda bölgenin damarı "tarihin büyük akışına" sahne olmaktadır. Bu bazen ortaya çıkan bazen de kaybolan bir olgudur. Politikalar değişirse de yaşananlar duygu ve düşünceleri yeniden şekillendirmektedir.

Yukarıdaki veriler bizi, Arap siyasetinin fikirlerinin ve araçlarının yokluğu içinde bilinç ve kültür araçlarıyla yetinmeye sevk etmektedir. Bugün direniş fikri, gücünü kayıp ve çelişkili siyasi pozisyon ve eğilimlerden değil, toplumların kültüründen ve bilincinden almaktadır. Bu fikrin hayatta kalmasını ve sürekliliğini garanti eden siyaset değil, bilinç ve farkındalıktır.

Arap ve İslâm dünyasının Filistin'le olan vicdani etkileşimine dair gördüklerimizin arkasında kültür ve ortak bilincin doğası yatmaktadır. Halkların kültürü, baskın siyasi bir akımın ve hatta bir Arap siyasi bakış açısının yokluğu içinde bu etkileşimi yönlendirmektedir.

## DALGANIN DİNAMİZMİ

Toplumlar "akım dinamizmi" ile değil, "dalga dinamizmi" ile hareket ederler. Toplumlar, akım fikri üzerinden hareket eden örgütlerin aksine akımları tesis edemezler. Ancak bölgede örgütler olmaksızın bir ana akım ortaya çıkarılabilir mi? Yanıt, halklar nezdinde belirli bir konuya yönelik bilinç dalgası oluştuğu ve bu dalga siyasi güçleri genel bir tutuma ittiği vakit "evet" olacaktır. Mevcut gerçeklik göz önüne alındığında bölgede ana akımın ortaya çıkışının önünde kültürel veri dışında bir engel yoktur.

Bölgede sürdürülebilir ana bir akımın gerçekleşmesi zordur. Buna karşın kültürel ana akımın etkinliğini açıkça gözlemlemek mümkündür. Hatta kültürel akım Müslümanların tarihinde geniş siyasi anlaşmaların oluşmasının ve siyasi akımın ortaya çıkmasının arkasındaki güçtür. Salahaddin Eyyubi döneminde siyasi anlaşmalar değil, müşterek şuur ve kültür büyük başarılar elde etmiştir.

O dönem Kudüs'ün fethi, bölgede ana siyasal akımın var olduğu anlamına gelmiyordu. Daha ziyade Kudüs'ün işgalden kurtulması gerektiği yönündeki esaslı bir bilinç ve kültür vardı. Müslümanlar siyasi olarak genellikle birbirleriyle rekabet ve bağımsızlık içinde düşünüyorlardı ancak kültürel olarak birbirlerine daha yakın düşünüyorlardı. Sudan'ı ve Mağrib ülkelerini kurtuluş fikrine çeken şey ana akım siyasi bir akımın varlığı değil, genel kültürünün etkisinin bir sonucuydu.

Bu durum tarihsel olarak Bosna, Irak, Afganistan, Çeçenistan ve başka yerlere akın eden gruplar için de geçerlidir. Saadiler devle-

tindeki Mağribliler Salahaddin Eyyubi ile siyasi noktada anlaşmış değillerdi, bir defasında kendisine deniz filosu sağlamayı dahi reddettiler, taraflar arasında belirli yerlerde askerî çatışmalar ve çekişmeler yaşandı. Ancak Mağribliler o vakit kültürel açıdan gözünü kurtuluş hedefine dikmiş hâkim kültürel bir akımın parçasıydı.

Arap grupları genel itibarıyla siyasi açıdan bağımsızdır, örneğin Mısır'ın 1967'deki yenilgisinin Sahra sorununda Fas üzerindeki baskıyı hafiflettiği birçokları için sırdır. Birçokları için bu durum gizemli görülebilir. O dönemde kitleler monarşiden nefret ediyor ve karşı koyuyordu. 7 Ekim Filistinlerin kazancıydı ancak aynı zamanda Fas'ın da kazancıydı. Uzak görülen tüm mesafelere rağmen İsrail üzerinde artan küresel baskılar Arap taraflara ve özellikle de kendisiyle ortaklıklarla irtibatlılara olan ihtiyacı da artıyordu. Siyasi tutumlar adeta büyük banka bakiyesidir.

## AKIMLAR NASIL OLUŞUR?

Bir ana akım şu dört unsurdan birini sağlayarak bir zaman dilimi içinde ortaya çıkar:

1- İktidarın, ihtiyacına göre, genel bir tartışmayı belirli bir yöne yönlendirmek için alan yaratması suretiyle akım fikrine önderlik etmesi.

2- Akımın, geniş çaplı kültürel tartışmanın dayattığı büyük siyasi krizler veya çekişmelerin sonucunda oluşması.

3- Büyük bir ideolojinin ortaya çıkması ve bölgede yayılması.

4- Etkili bir bilim veya siyasi figürün bakış açısı ve düşüncesi temelinde bir kültürel hareketin ortaya çıkması.

Büyük kültürel bölgelerin ortaya çıkışı ise genel bir akımın ortaya çıkması için elzemdir. Fas, Türkiye, Endonezya veya Katar gibi bir devletin büyük kültür bölgesi olması için kültür üreticisi ve ihracatçısı olması şart değildir. Zira



ana kültürel akımın içeriğinin gelişimini barındıracak coğrafi bir platform olması yeterlidir. Kültürel akım, gazeteler ve yazılı eserler değildir. Hayati meselelerde Arap-İslâm dayanışması kültürünün yayılması genel kolektif ruhtur.

### ARAP KÜLTÜR GRUPLARI

Modern Arap devleti ortaya çıkmadan önce Arap kültür grupları, şekil ve biçimlerini Osmanlı Devleti'nin yıkılmadan önceki geniş alanından alıyorlardı. Bu yüzden Arap unsurları "uluslar üstü" ve dinle çatışmayan bir konumda, Osmanlı alanı içinde dil, mezhep ve millî çeşitliliği barındıran bir alanda yaşıyorlardı. Ancak Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve bölgede toparlayıcı siyasi bir formülün ortadan kalkması, şu aşamada kültürel bir ana akımın oluşma sürecini tıkadı. Ayrıca Osmanlı'nın zayıf kültürel tarihi, yeni ulus devletlerin, devlet inşasında dayanacakları Osmanlı ürünleri bulamamalarına yol açtı ve çoğunluğu Batılı kültürel kavramları ithal etti.

Bileşenlerin çoğunluğunu içeren geniş Osmanlı bölgesi, milliyetçilik, dil, etnisite ve mezhepsel aidiyet düşüncesine dayalı kültürel bölünme sahası hâline geldi. Milliyetçilik ise kapalı yapısı sebebiyle ana bir kültürel akım oluşturamadı. Daha ziyade milliyetçilik, yeniden "uluslar üstü" bir kültür inşa etmeye çalışan İslâmcı akımın ortaya çıkışına karşı büyük bir tepki oluşturdu.

Milliyetçi ve İslâmcı bileşenler, ana akım düşüncesine karşı olan çekişme ve saf tutma hâli sebebiyle bir Arap kültürel akımının doğmasına uygun bir bağlam sağlayamadı. Siyasi saflaşma, İslâmcılarla çatışmayı yeniden üreten Arap solu ideolojisinin ortaya çıkmasıyla artan bir kültür ve ideoloji savaşına dönüştü. Arap solunun ideolojisi bölge dışından geldiği için kültürel açıdan özgünlük ve yerellikten yoksundu.



Siyasal İslâm'ın yayılması sonrası devletle çatışma daha da şiddetlendi. İslâmcılar devlet sorunuyla iştilal ettikleri için ana kültürel akım inşa düşüncesine sahip olmadılar. Arap devleti de İslâmcılarla uğraştığı için bölgenin çelişkilerini giderebilecek bir kültür projesine sahip değildi. Ancak Arap devleti aynı İslâmî çerçeve içinde İslâmcılarla kültür çatışmasını ve siyasi İslâm düşüncesine karşı yeni bir kültürel bölünmüşlük yaratmayı tercih etti. Aşırılık ve ılımlılık, ifrat ve vasatlık, akıl ve nakil, özgünlük ve modernlik gibi yeni kültürel ikilik ortaya çıktı.

### ÇATIŞMA SONRASI FIRSAT

İdeolojik çatışmadaki mevcut durgunluk dönemi bölge bileşenlerinin geleceğe dair vizyon sahibi kültür projelerine ihtiyaç duyması için bir fırsattır. Devlet ise özellikle bölgede İslâmcılarla kültür savaşlarının yatışması sonrası kültür konularını eldeki az kaynakla yönetmektedir. Siyasi ve kültürel aktörler ise ya fikirlerini gözden geçirmekteler ya da bu fikirlerden uzaklaşmaktadırlar.

Filistin sorunu Arap kültür akımının gelişmesi için tek etkin unsurdur. Bu sorunun siyasi ve insani boyutları yakın zamana kadar eksik kalan genel bir tartışma yaratmaktadır. Bu tartışma tedricen şu sorunlar etrafında müşterek bir şuurun oluşmasına yol açmaktadır: İnsan, düşman kavramı, dayanışma kavramı, ittifaklar, direniş ve dinle ilişki.

Filistin sorununa yönelik geçmişteki pozisyonunu çevreleyen "iktidar/İslâmcılar" ikileminin mevcut çatışmada olmadığını gözlemleyebiliriz.

Filistin sorunu yüz yılı aşkın bir süredir maruz kaldığı ideolojik istismardan büyük oranda kurtuldu ve bu esaslı bir gelişmedir. Bölge ve dünya Filistin sorununa HAMAS ve İslâmî Cihad hareketleri üzerinden değil, Gazze üzerinden bakıyor artık.

Filistin meselesi şu an bölgedeki parçalanmışlığın mustarip olduğu kavramlar sistemini yakınlaştırmak için büyük bir fırsat sunuyor. Hâkim kavramların yakınlaştırılması ana akımın oluşması için temel bir giriş kapısıdır. Zira yakınlaşma bölge bileşenleri arasında geniş ortak bir alan yaratır. Bizler aynı dili ve aynı kültürel bilinci konuşmuyoruz ama birbirimizi gayet iyi anlayabiliriz. Mevcut Filistin şartlarından daha fazla kavramlar çıkarmak, Arap kültürünün nefes almasına yardımcı olacaktır.

Kapsayıcı ve vizyonunda totaliter olmayan kültürel bir ana akım elzem bir ihtiyaçtır. Bir akım geçmişe kaçarak veya hazır olanı ithal ederek kendi krizlerinden saklanamaz. Hem saklanmayı hem de ithal etmeyi kınaması gerekir. Bir akım kendi bileşenlerini, faydasız çatışmalarda veya diğer bileşenleri bitirici darbelerde arayamaz.

(*El-Kudsü'l-Arabî* gazetesi, القدس Fashî akademisyen ve yazar, 7 Ağustos 2024)

## AMIN MAALOUF GAZZE'Yİ HATIRLADI!

Ziyad BEREKAT

**F**ransız yazarların tamamından veya bir kısmından İsrail'in Gazze Şeridi'nde yürüttüğü soykırım savaşını takip etmelerini istemiyoruz. Onların Gazze'yi değil tüm Ortadoğu'yu kapsayan kendi kaygıları var. Şayet içlerinden biri Gazze'yle ilgilenir, İsrail'i ve sınırsız ABD desteğini eleştiren yazılar yazarsa, bu eleştiri, aydının kendi yerel çevresinin ve hatta belki uzmanı olduğu meşguliyetlerinin ötesinde gördüğü rolünü yerine getirmesidir.

Çoğu kimsenin yanlışlıkla Fransız-Lübnanlı diye tanımladığı Fransız yazar Amin Maalouf'un durumu da tam anlamıyla budur. Beyrut doğumlu olduğu doğrudur ancak Lübnan'daki eğitim hayatına bakıldığında işaret ettiğimiz durum net anlaşılır. Çocukluğunda bir Fransız Katolik okuluna ve büyüdüğüde Saint Joseph Üniversitesi'ne (Frankofon) gitmiştir. Bu da onun temel olarak Fransız kültürü kimliğini taşıdığı anlamına gelmektedir. Bu yüzden meşgul olduğu konulara bu pozisyonundan bakması doğaldır. Hatta bölgede yaşarken bile başka kültürlerin, bileşenlerin ve bakış açılarının bir parçasıydı. Bunun suçlusu kendisi değil, ona kapasitesini aşan ve oluşumuyla tutarlı olmayan şeyleri yükleyenlerdir.

Gazze Şeridi'ne yönelik soykırım savaşının üzerinden geçen 300 günden fazla bir süre sonra Maalouf, ilk defa bu açık katliamla ilgili bir görüş yazdı. Bu katliam Tibetli Budistlere yönelik olsaydı hakkında kitaplar yazılır, belgeseller yapılır, Batı başkentlerinde protestolar ve uluslararası kurumlar önünde çağrılar yapılırdı. Yalnız katliamın nasibi Maalouf'un nezdinde neredeyse sadece tek bir satırdı. Sosyal paylaşım sitesi X hesabında Gazze'de

Filistin halkına yönelik soykırımın (Allah'a şükürler olsun ki bunu kabul etti) ABD'nin ahlaki otoritesini zayıflattığını ve Batılı ülkelerin imajını lekelediğini yazdı. İçinde İsrail'den kesinlikle bahsedilmeyen tek bir satır. Katliamlarından bahsedilmedi ve sorumluluğunu taşıması için bu katliamlar kendisine atfedilmedi. Sanki katil sadece bir fikir, bir hayaletmiş ve ondan bahsetmenin veya yargılanması çağrısının bir faydası yokmuş gibi...

Birileri Maalouf'un yazdığı platformun (X) detaylandırmaya imkân tanımadığı, daha ziyade kısa ifadelerle izin verdiği ve bu durumun Washington ve Batılı ülkelere yönelik çekingen kınamalarını sınırlandırdığını söyleyebilir ancak Maalouf'a, geçen Kasım ayında France 24 kanalının 20 dakikalık bir söyleşiyle kendisini ağırladığı vakit söyleyeceklerini söyleme imkânı verildi. Kendisine Gazze veya oradaki soykırım savaşı soruldu. Ne detaylandırdı ne de kurbanlar için üzüntüsünü dile getirdi, aksine savaşı Batı ile Rusya ve İran arasındaki çatışma bağlamına yerleştiren stratejik analiz alanına atladı.


Yazı konuşmadan farklıdır, anlaşılırdır, mesajını ve hedef kitlesini bilir ve yazarın kaygılarını yansıtır. Görünen o ki büyük Fransız yazar ne yazarken ne de konuşurken bu konuyla ilgilendi veya Orta Çağlarda değil, bugün yaşadığımız gerçeklerle ilgilenmek istemedi. Kendisi -ister katliama karşı ve kurbanların yanında olsun, ister sorumluluğu Filistinlilere yüklesin fark etmez- tutumunu kamuoyuna duyurmamaya özen gösteren biri diye tanınıyor. Acaba bunun nedeni ülkesi Fransa'da büyük bir yazar ve Fransız Akademisi Ge-



Amin Maalouf

nel Sekreteri olarak ün yaptıktan sonra bu bölgeyi (Ortadoğu'yu) tamamen geri plana itmeye yönelik bilinçsiz bir arzu muydu? Belki öyledir ama böyle bir yorum, Maalouf'un çatışmaları küçümsemeye ve içine girmeye yönündeki siyasi ön yargılarını göz ardı etmemeli. Bu minvalde küçümsemeye bir ön yargıdır. Zira çatışma "burada" değil, "oradadır", Orta Çağlara, dinlere, içgüdülere ve devlet öncesi bileşenlere aittir. Olaylar gözümüzün önünde cereyan etse de geçmişte kaldı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın tamamen aştığı bir döneme aittir. Medeni ülkeler uzlaşmaya ve çatışmaları çözmeye çalışırlar. Böyle bir şey Ortadoğu'da gerçekleşmemektedir.

Peki, bu açıklama doğru olsa bile, okuyucunun veya izleyicinin Maalouf'un net pozisyonunu öğrenebileceği bir açıklama veya uzun analiz gerektirmiyor mu? Niçin Haziran 2016'da *The Chair by the Seine* adlı kitabı hakkında konuşmak üzere İsrail I24 kanalına konuk olduğunda bu tutumunu ortaya koymadı? En azından İsrail ile Filistinliler arasında eşit tutum alan bir görüntü verebilirdi. Bu ve benzeri sorular bu adamın, görüldüğü üzere İsrail'i modern çağlarda çatışan Orta Çağ bileşenlerinin bir parçası değil, eski ve karanlık dünyalarla savaşan modern dünyanın bir parçası olarak gördüğü, konu İsrail olunca görmek bile istemeyen bir Fransız olduğunu doğruluyor ya da bu sonuca götürüyor.

(*El-Arabî El-Cedîd* gazetesi,  Filistinli yazar ve edebiyatçı, 15 Ağustos 2024)

# SINVAR VE DERİNLERDEKİ DEĞİŞİM

Hayrullah HAYRULLAH

**Y**ahya Sinvar'ın Tahran'da suikasta uğrayan İsmail Haniye'nin halefi olarak HAMAS'ın siyasi büro başkanlığına seçilmesi hareketin son birkaç yılda yaşadığı büyük değişimi yansıtıyor. Bu değişim, HAMAS'ın geçen 7 Ekim'de gerçekleştirdiği Aksa Tufanı saldırısından bu yana açıkça görülüyor. Saldırı bölgeyi değiştirdi ve aynı zamanda gerçekçi varoluşsal bir krizden geçen İsrail'in kırılma noktasını gözler önüne serdi.

Tür bakımından kurulduğundan bu yana ilk kez yaşanan bu kriz İsrail'i bir yandan ABD'ye daha fazla güvenmeye, diğer yandan yaşayabilir siyasi bir proje arayışına zorluyor. Bölge ülkelerinin garantilerine ve açık bir uluslararası destekle birlikte Filistin halkının ve meşru haklarının tanınmasına dayalı bu proje olmadan Siyonist devlet daha fazla krizle karşı karşıya gelecek gibi görünüyor. Buna Benjamin Netanyahu ve işgalin ilâ nihâye sürmesine inanan herkes sebep olacaktır.

Sinvar'ın kendisini vitrine koyması HAMAS içinde derin bir değişime ve İsrail içindeki bir başka derin değişime işaret etmektedir. Dünyayla ilgili pek bir şey bilmeyen Sinvar, HAMAS'ın akıbetini ve ne tür bir geleceği olup olmadığını bilmemesine rağmen bu iki değişimi dayattı. İsrail'in Gazze Şeridi'ni ortadan kaldırma kararı ve uluslararası tutumun ışığında HAMAS'ın geleceği belirsiz görünüyor.

HAMAS'ı nasıl bir geleceğin beklediği bir yana kaçınılması mümkün olmayan bir gerçek var; Sinvar hareketin mevcut lideri ve özellikle de hâlâ hareketin elinde bulunan iki karta sahip. Gazze içinden direnişin sürmesi kartı ve İsraili rehinelere kartı. Bu iki karta hükmeden başkası değil, Sinvar'dır. Daha da önemlisi Sinvar, Aksa Tufanı ile sadece İsrail'in kafasını karıştırıp onu varoluşsal

bir krize sokmadı, aynı zamanda HAMAS'ı da İhvan'ın bölgedeki bir başka örgütü konumundan alıp herhangi bir ideolojiden uzak millî bir kurtuluş hareketini andıran bir şeye dönüştürdü.

Hiç kuşkusuz Sinvar kendisini rakiplerine kabul ettirdi. Halid Meşal'in HAMAS içindeki farklı kanatlar arasında uzlaşmacı formülü somutlaştıran Haniye'nin halefi olmasını engelleyebildi. Bu da kendisine yakın Halil el-Hayye'nin rehinelere konusunda HAMAS adına müzakereci olacağını teyit ediyor. Sadece Meşal ve Musa Ebu Merzuk dışlanmadı, aynı zamanda bağımsız devlet kurmak gayesiyle İsrail işgaline direnmeye dayalı millî bir projeye sahip olduklarını düşünen HAMAS mensupları hâkim artık.

Peki, Sinvar'ın seçilmesi sonrası ne olacak? Görünen o ki yakın gelecekte yöneltilecek asıl soru, büyük ölçüde her geçen gün önemli bir zayıflık noktası olduğu görülecek Sinvar'ın kaderiyle ilgili olacaktır. Sinvar'ın İran'ın bölgedeki yayılmacı projesinden yeterince uzakta olduğuna işaret eden bir gösterge bulunmuyor. Bu proje İran'ın politikalarını Ortadoğu ve Körfez boyutlarıyla bölgesel düzlemde uygulama noktasında yerel araçların kullanımına dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle Lübnan'ı kontrol etmek için Hizbullah'ın, Suriye ve Irak'ın kontrol edilmesi için her türden milislerin, Yemen'in bir kısmını kontrol etmek ve Arap Yarımadası'nda İran'a bir dayanak noktası oluşturmak için Husilerin kullanılması.

HAMAS'taki Sinvar kanadının bir süredir hem Hizbullah ve Lübnan hükümet organlarıyla iş birliği içinde Lübnan'daki Filistin kamplarını kontrol etmek açısından hem de Suriye rejimiyle yakınlaşmayı güçlendirme açısından İran'ın eğilimleri doğrultusunda yürüdüğü açıkça görülüyor. HAMAS'ın Suriye rejimiyle


yakınlaşması, Ekim 2022'de Beşar Esed ile Halil el-Hayye başkanlığındaki HAMAS heyeti arasında görüşme tertip eden Hizbullah vasıtasıyla İran İslâm Cumhuriyeti tarafından dayatıldı.

Burada İran aracılığıyla HAMAS ile Suriye rejimi arasındaki kopukluğun sonlandırılması üzerinde durmakta fayda var. Bu kopukluk on yıldan fazla sürdü ve Suriye rejiminin Filistinlilere ve özellikle de Şam'a yakın Yermuk kampı sakinlerine karşı işlediği suçlar bu kopukluğu derinleştirdi. HAMAS da bölge gibi yeni bir döneme girdi. Bölge değişti. Bilinmeyen şey, bir gün Gazze savaşının bitmesi hâlinde bölgenin nasıl olacağıdır. Sinvar inşasına yardım ettiği Gazze tünellerinde ne zamana kadar kalabilir?

Kesin olan şu ki Sinvar'ın, özellikle de İsrail'in kayıpları açısından tüm beklentileri aşan sonuçlar elde eden Aksa Tufanı'nı başlatmasına neden olan bir tür siyasi projesi vardı ancak bu proje Siyonist devletin uygulanabilir bir siyasi projeye sahip olmaksızın sonrasında vahşice karşılık vermesiyle sonuçlandı. Peki, Sinvar, Aksa Tufanı'nın ilk günkü beklentileri aşan başarısının kurbanı mı oldu?

İsrail'in hâlihazırdaki durumu, başbakanın, hükümetteki ve ordudaki diğerlerinin HAMAS'ı ve Sinvar'ın kendisini ortadan kaldırmak için daha ileriye gitme ısrarıyla ön plana çıkıyor. Sinvar isteyerek veya istemeyerek, yeni bir Filistin, İsrail ve bölgesel gerçek oluşturdu. Acaba ellerinin yaptıklarını, Aksa Tufanı sonrası dönemi ve Gazze'yi aşan savaşların sonuçlarını görecektir kadar yaşayacak mı?

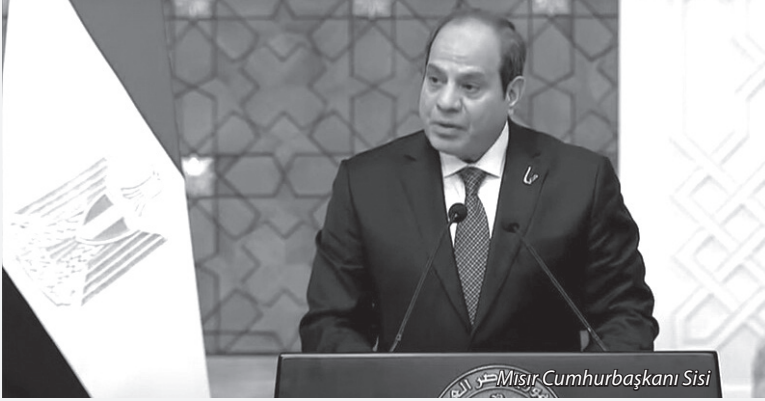
Mevcut aşamada kendisine yöneltilen soru bu gibi görünüyor. Soru, Sinvar'ın HAMAS üzerindeki hegemonyasının hangi aşamada olduğuyla, Filistin davasını ve keza İsrail'i Aksa Tufanı öncesi Ortadoğu'suyla uzaktan veya yakından hiç ilişkisi olmayan bir başka yere taşınmasıyla ilgilidir.

(Kuveyt gazetesi *Er-Ra'y*,  Lübnanlı gazeteci, 11 Ağustos 2024)



## MISIR'IN LAİK MUHALEFETİ: UYUM MU YOKSA DAHA FAZLA PARÇALANMA MI?

Kutub EL-ARABİ



**10** Ağustos'ta bir grup Mısırlı sol parti, güçler ve şahsiyetler (Nasırcı ve komünist), Sosyal Adalet İçin Halk Cephesi adıyla siyasi bir ittifak kurduklarını açıkladı. İttifak bu güçler arasında sosyal adalet, bağımsız kalkınma ve Siyonist oluşumla normalleşmenin reddedilmesi alanlarındaki ortak noktalara dayanıyor. İttifaka katılan partiler (Kerame, Sosyalist, Yaşam ve Özgürlük, Nasırcı, Komünist, Ulusal Mutabakat ve Sosyalist Halk İttifakı) tüm sol yelpazeyi temsil etmiyorlar. Zira en eski resmi sol parti olan Tecemmu Partisi ittifakta yer almıyor. Keza Devrimci Sosyalistler Hareketi de bulunmuyor. Yalnız parlamentoda temsil edilmemesine rağmen ittifak, sol güçler için bir adres hâline geldi.

Bu sol cephe kurulmadan önce 26 Haziran 2023'te Mısırlı siyasetçi ve hukukçu Hişam Kasım'ın liderliğini yaptığı ve az sayıda liberal partiyi içine alan Özgür Akım adıyla liberal bir çatı oluşturulmuştu ancak çok geçmeden özellikle de ideoloğu Hişam Kasım'ın tutuklanması sonrası çatı dağıldı. Kasım, bu akımın

üyelerinin tutumlarındaki farklılıklar nedeniyle hapisten çıktktan sonra fikrini sürdürmekten vazgeçti.

2017 yılında kurulan, sol ve liberal kanatlarıyla 30 Haziran kampındaki muhalif kanadı temsil eden Sivil Demokratik Hareket, hâlen gelecek parlamento seçimlerine hazırlık öncesi veya sonrasında yakında patlaması öngörülen büyük sarsıntılara maruz kalıyor. Hareket iktidar partisi (Vatanın Geleceği) ittifakından uzak durarak bağımsız ortak bir listeyle seçimlere girme kararı aldı. Hareketin bazı partileri geçen seçimlere ittifak kapsamında girip parlamentonun her iki kanadında (milletvekili ve senatör) çok sayıda sandalye elde ederken hareketin bazı partileri gelecek parlamento dağılımında milletvekilleri çıkarabilmek için -muhalfet ettikleri- iktidarla ittifakı sürdürmeleri gerektiğine inanıyorlar.

Hareket kendisini İslâmcı olmayan sivil güçlerin temsilcisi olarak sunmaya çalıştı, 12 partiyi ve bu partilere mensup yahut sadece fikrini taşıyan kamuya mal

olmuş çok sayıda ismi bünyesine aldı ancak liberal 6 Nisan ve solcu Devrimci Sosyalistler hareketleri gibi İslâmcı olmayan önemli güçleri ve figürleri daha işin başındayken dışladı.

Hareket 30 Haziran kampını temsil etmesine ve hâlâ bir parçası olmasına rağmen bazı tacizlere maruz kaldı. Bu tacizlerin en ünlüsü, iktidara bağlı haydutların 2018 yılında organize edilen ramazan iftarını basması, masalarını parçalaması ve davetlilere fiziksel saldırıda bulunmasıydı. Ayrıca ilk sözcüsü mühendis Yahya Hüseyin Abdulhadi (hâlen hapsede), Büyükelçi Masum Marzuk ve diğerleri gibi önde gelen bazı yüzleri ve başkaları hapse atıldı ve kovuşturuldu. Keza iktidar, hareketin faaliyetlerine lisans vermeyi reddediyor ve bazı partilerini genel merkezleri içinde etkinlik yapmaya zorluyor. Nasırcı akımın, hareketi domine etmekle suçlanması sebebiyle geçen dönemde hareketi tehdit eden bölünme tehlikesiyle mücadele etmek için liberal bir partinin başkanı (Anayasa Partisi Başkanı Cemile İsmail) hareketin başkanı seçildi. Yine genel sekreteri de liberal partiden seçildi. Bununla birlikte hareket içinde liberal ve solcu taraflar arasında hâlâ anlaşmazlıklar devam ediyor. Gelecek parlamento seçimlerindeki pozisyon sebebiyle yakında hareketin patlaması muhtemeldir ve bunun alternatifi son zamanlarda yaşanmış gibi solcuların ve beklendiği üzere liberallerin ittifaklar kurması olacaktır.

Mısır rejimi esasında siyasete inanmadığı için Müslüman Kardeşler'i ve müttefiklerini tamamen dışlaması bir yana kendi darbesini destekleyenler arasında yer alanlara dahi siyasi çalışma özgürlüğü tanımamaktadır. Sisi defalarca "siyasetçi" olmadığını vurguladı ve gerçekten de öyledir. Zira Sisi, 1952 darbesine/devrimine önderlik eden ve çoğunluğu askerî hizmetleri sırasında İhvancı, solcu ve liberal örgüt-





Mısır'da İhvan önderliğinde muhalefet gösterileri Tahrir-Meydanı, 2011

lerde faal olan Hür Subaylar'ın aksine, eğitimin farklı aşamalarında veya mezun olduktan sonra siyaset yapmamıştır. Zamanını eğitimle ve askerlikle geçirmiştir. Mevcut siyasi çıkmaz içinde, içerideki muhalefet partileri 2014'ten beri milletvekili seçimlerinde ittifaklar oluşturamadılar. 25-30 Bloku diye bilinen ve seçimlerden önce değil sonrasında seçimi kazanmış milletvekilleri arasında gerçekleşen oluşum hariç. Ancak bazı güçler 2020 sonlarında parlamento seçimlerine girmek için Umur İttifakı'nı kurmaya çalışınca yetkililer bu ittifakı terörist bir oluşum olarak gördü, aralarında eski milletvekili Ziyad el-Uleymi, gazeteciler Hişam Fuad ve Husam Munis'in de bulunduğu kurucularını tutukladı. Aynı tablo eski milletvekili Ahmed Tantavi'nin son cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olma çabalarında da tekrarlanmış, kendisi ve destekçileri sahte vekâletname düzenlemekle suçlanmış ve hapis cezasına çarptırılmışlardı. 2018 cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olma isteğini dile getiren Korgeneral Sami Anan'ın başına gelenleri unutamayız. Engellenmiş ve hapsedilmişti. Keza Korgeneral Ahmed Şefik'in başına gelenleri de unutamayız. Kendisi

BAE'den getirilerek Kahire'de ev hapsine alınmıştı.

Bu siyasi çıkmaz gölgesinde bazı siyasi güçler bir yıl sonraki parlamento seçimlerine hazırlanırken küçük de olsa bu duvarda bir gedik açmaya çalışıyor. Bu hazırlıklar kapsamında Sivil Hareket'in birleşik listeden seçimlere gireceğini açıklaması yer almaktadır. İslah ve Kalkınma Partisi ise buna karşı çıkıyor. Hareket içindeki üye diğer iki parti (Demokratik Mısır Partisi, Adalet Partisi) son cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki tutumu ve hareketin lider kadrosu üyelerinden Ferdi Zehran'ı desteklemeyi reddetmesi sebebiyle hareket içindeki faaliyetlerini dondurmuşlardı. İşaret ettiğimiz sol ittifakın kurulması da hazırlıklar kapsamındadır. Bazı liberal partiler yeni bir ittifak oluştururken bazı muhalefet partileri de iktidar partisi (Vatanın Geleceği) çatısı altında güvenlik servislerinin oluşturduğu birleşik millî listenin lokomotifine binmeyi sürdürecektir.

Bazı sol partilerin aralarında sadece seçim amaçlı olmayan siyasi ittifak kurması, Mısır'da partili hayatın gelişimi için önemli bir adım olabilir, liberal güçleri veya bir kısmını da ittifak yapmaya teşvik edebilir. Geçen yıllar boyunca

tablo bulanıktı, liberal partiler sol partilerden ayırt edilemiyordu. Komünist veya Nasırcı bir kişiyi liberal bir partinin başında veya yönetiminde görmemiz garipti.

Tüm bu güçlerin (liberal ve solcu) İhvan'a karşı ortak tutumu ve cemaatin tekrar iktidara gelmesinden duydukları endişeleri hepsinin müşterek takıntısıydı. İdeolojik anlaşmazlıkları bu tehlikeyle mücadele içinde eriyip gitmiştir. Neyin İslâmcı olduğu bir yana, neyin solcu ve neyin liberal olduğu arasında bir ayırım yaşanmadığı zaman bu durum bu akımların bilinçli bir şekilde diyalog kurmaları ve ittifaklar kurmaları için daha iyi bir fırsat sağlayabilir. Liberaller kendilerini İslâmcılara yakın ve aynı zamanda askerî yönetim ve özel sektöre yönelik tutumlarda Nasırcılara uzak bulabilir. İslâmcılar da Batı'ya bağımlı politikaların ve normalleşmenin reddedilmesi hususunda kendilerini solculara ve Nasırcılara yakın görebilir. Böylece Ocak Devrimi akabinde ve şu ana kadar, siyasi hayatı şekillendiren keskin kutuplaşmadan uzak yeni pozisyonlar oluşmaktadır.

(arabi21.com , Mısırlı yazar, 18 Ağustos 2024)

# SURİYE-TÜRKİYE-İRAN ÜÇGENİ HAKKINDA

Mervan KAPLAN

**İ**nsan, bağımsızlığından bu yana Suriye'nin dış ilişkilerine baktıkça şaşkıncı ve ilginç sonuçlar çıkarıyor. Örneğin Suriye, uluslararası ilişkilerde "daimi ittifaklar veya daimi düşmanlıklar yoktur," şeklindeki altın kuralı hem yıkmakta hem de aynı zaman dilimi içinde doğrulamaktadır.

Bir yandan Suriye rejimi, İran rejimi ile, iki ülkenin rejimlerini birbirinden ayıran önemli farklılıklara rağmen (Şam'daki laik Arap milliyetçisine -en azından söylemde kendisini böyle sunuyor- karşılık Tahran'daki dinci Fars milliyetçisi rejim) Ortadoğu bölgesinin en güçlü ve kalıcı ittifakına sahip. Diğer yandan Suriye, Türkiye ile Ortadoğu'daki en çalkantılı ve değişken ilişkilerden birine sahiptir. Oysa iki ülkedeki derin devletin sosyal yapısı ve kültürel bileşimi aynı laik milliyetçilik ekolündendir. Bu olgu siyaset pratiğindeki yaygın ironilerden olabilir. Şöyle ki aynı fikri ve ideolojik ekolün üyeleri arasındaki uyumsuzluk, farklı fikir ve ideolojilere oranla daha şiddetli seyretmektedir. İlişkiler bu aşamada çokça kafa karışıklığı ve ilgi yaratmaktadır. İşaretler Şam'ın Tahran'la ilişkilerinde ittifakı bozma aşamasına gelmesizin bir gerileme yaşandığını ve buna karşın Şam'ın Ankara ile ilişkilerinde iş birliği aşamasına gelmesizin bir iyileşme olduğunu gösteriyor.

1923'teki Lozan Anlaşması'ndan itibaren Şam ve Ankara'daki iktidarlar arasındaki ilişkiler çatışma ile bir arada yaşama arasında gidip gelmiştir. Nadir durumlarda iş birliği ve uyuma ulaşmıştır.

İlk başlarda yeni Suriye oluşumu ile modern Türk devleti arasındaki anlaşmazlıklar sınırların çizimi etrafında odaklanmıştı. Lozan Antlaşması, tarihsel olarak Osmanlı Halep vilayetine bağlı ve çoğunluğu Arap olan birçok bölgeyi Türkiye'ye ilhak etti ve İskenderun sancağının (Hatay) 1938 yılında Ankara'ya ilhakıyla anlaşmazlıklar doruğa çıktı.

Suriye'nin bağımsızlığı sonrası Türkiye ile ilişkiler 1957 yılında ilk büyük krizi, iki ülkenin Soğuk Savaş sırasında karşıt iki kampı seçmesi ve onlara sığınmasıyla yaşandı. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Suriye uluslararası sahada en büyük müttefikini kaybetti ve 1998 krizinde Türkiye, Suriye'yi taleplerine tamamen teslim olmaya zorladı, Şam PKK'yı desteklemekten vazgeçti, lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etti. Ayrıca Hatay üzerindeki hak iddiasından ve Fırat'ın suyundan daha büyük pay alma talebinden vazgeçti ve dahası 1999 yılı Adana Antlaşması gereği Türkiye'nin, PKK unsurlarını kovuşturması için topraklarından 5 km içeri girmesine izin verdi. Sonuçta Şam'ın Ankara ile ilişkileri düzeldi ve Ankara, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Haziran 2000'de Devlet Başkanı Hafız Esed'in cenaze törenine katılmasıyla Suriye'de iktidarın el değiş-tirmesini onayladı.

AK Parti'nin 2002'de iktidara gelmesi, Türkiye'nin ilgisinin Arap bölgesine yönelmesi, Türk parlamentosunun ABD'ye Irak'ı işgal etmesi için kendi topraklarını kullanma izni vermeyi reddetmesi ve Suriye rejiminin ABD'nin

terörle savaşında bir sonraki hedef olma endişesiyle birlikte Suriye'nin Türkiye ile ilişkilerinde büyük bir yakınlaşma yaşandı. Bu yakınlaşma, Lübnan Eski Başbakanı Refik Hariri'nin 2005'te suikastla öldürülmesi sonrası Suriye rejiminin üzerindeki tecridin hafifletilmesinde Türkiye'nin önemli rol oynaması, Temmuz 2006 savaşı ve ertesi yıl Annapolis Barış Konferansı'nın başarısız olması akabinde Suriye ile İsrail arasındaki barış görüşmelerinde arabuluculuk yapması ile zirveye çıktı. Serbest ticaret anlaşması imzalandı ve iki ülke arasında 2009 yılında stratejik düzeyde bakanlar kurulu oluşturuldu. Ayrıca Erdoğan ile Esed arasındaki şahsi ilişkiler Tahran'da endişe oluşturacak düzeye ulaşmıştı.

Ancak 2010'lu yılların başı itibarıyla Arap Baharı devrimlerinin tetiklediği değişimlerin etkisiyle 21. yüzyılın ilk on yılına damgasını vuran Suriye-Türkiye yakınlaşması uzun sürmedi. Zira Türkiye ve İran kendi nüfuzlarını güçlendirmek için Arap devrimlerine yatırım yapmakta gecikmedi. Türkiye Şam'da kendi lehinde bir değişim yaratma umuduyla Suriye muhalefeti ni desteklemeyi seçerken, İran Suriye'yi tamamıyla kendi bölgesel projesine katmak için rejimin kendisine olan ihtiyacı istismar etti. On yıllık bir çatışmadan sonra tarafların projelerine direnişin sonucunda ne Türkiye hedefini gerçekleştirdi ne de İran Suriye'yi kendisine katmakta başarılı oldu. Böylece daha önce hüküm süren modelden çok ta uzağa gitmeyecek yeni bir revizyon ve dalgalanma aşaması başladı. Tek bir farkla; Suriye bu kez bir enkaza dönüşürken Suriyeliler de meleklerin cinsiyetini belirlemekle meşgul.

(*El-Arabi El-Cedid* gazetesi,  Suriyeli yazar, 21 Ağustos 2024)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

# ESKİŞEHİR OLAYI GÖSTERGELERİ: YENİ ULUSALCI-LAİK SOSYOPATİ, GERÇEK-DİJİTAL DÜNYA ÇELİŞKİSİ, AİLENİN GEREKLİLİĞİ

ERCAN YILDIRIM

İnşa edemeyen yalnızca yıkar. Aslına bakılırsa sağlam bir yapı kurmak için evvela köhnemiş olanı yıkmak gerekir. Fakat kimi yetersizler için yıkmak bile kâfi gelmez, arındırmak, ortadan kaldırmak, içindeki şiddeti bir biçimde göstermek isterler.

Türkiye’de laikler gün geçtikçe engel olamadıkları bir psikozun içinde arındırmacı itkilerini devreye alabilecek bahaneler arıyor. İslâm o derece tahammül edilmez boyutta ki onlar için, suhuleti, basireti, feraseti hepten unutmayı seçiyorlar. Kontrol kayıpları arttıkça “acilcilik” moduna girmeye başladılar. Reel siyasetin verilerini fikrî olana doğrudan aktarmamak gerekir belki ama öyle bir konjonktürde yaşıyoruz ki daha yeni sonuçlanmasına rağmen bir an önce genel seçimlerin yapılması, bekledikleri iktidarı tekrar ele almak, devleti, kamusal alanı arıtmak için sabırsızlık içinde, muhalif siyasete her gün ayar veriyorlar. Muhalif partilerin, siyasetçilerin üzerindeki baskı iktidar cenahını oluşturan bileşenlerde, tabanda yok. Âdeta İstiklal Mahkemeleri’ni yeniden kurmak için can atıyorlar. Zafer Partisi’nin yükselişini başka türlü açıklamanın imkânı yok. Bu Parti’nin, oy oranının çok daha ötesinde bir laik-seküler desteği var. Mesele sadece siyasetin sahasında kalsa sorun olmaz, fakat bu İslâm düşmanı laik-sekülerler ile İslâmsız Türklük peşindekiler kendi siyasi fantezileri için çocukları ve gençleri de zehirliyor.

## YENİ ULUSALCILIĞIN VE AVRUPA YENİ SAĞI’NIN BULUŞMASI

Eskişehir’de vuku bulan hadise, ne sevgiden yoksun yalnız ve hayalleri peşinde sanal dünyayı gerçeğe çevirmeye çalışan bir gencin münferit hadisesi ne sıradan adi bir vaka. Eskişehir’deki gencin duygu ve psikolojisini bu laik kafa başkalarına işleme gayretinde... Açıkçası bunun için çok da çaba sarf etmelerine gerek yok, maalesef zamanın ruhuna gençler çok yatkın. İktidara ontolojik karşıtlık göstermese bile başta göçmenlik ve istihdam olmak üzere birkaç hususta eleştirel tutum takınan gençler kendilerini bu ırkçı, faşist, arındırmacı, amaçsız projelerin içinde bulabiliyor.

Mesele lümpenliği çoktan aştı... İktidar ve kitlesini her tür yöntemle, şiddetle tasfiyeye takıntılı kronik muhalif laikler kentli, iyi eğitilmiş, orta ve üstündeki sınıftan, belli kariyer sahibi kimselerden oluşuyor. Hâliyle karşıtlık itkilerini eğitim ve statülerinin ötesine taşıyarak lümpenleştirmekte de beis görmüyorlar. Öyle bir zihin evrenindeler ki, iktidara oy verdiği kanaat getirdikleri sıradan yaşlıları bile ortadan kaldırılması gereken bir böcek olarak tasvir ediyorlar. Eskişehirli genci eyleme sevk eden başka boyutlar var; yoksa kinini bastıramayan pek çok banal muhalif de eline hangi araç geçerse iktidar kitlesine dalmaya teşne. Kendilerini elit, kentli uygar, eğitilmiş gösteren bu laik kitle yeri geldiğinde sıradan faşizmi nasıl çağırabildiklerini böylece gösterdi.



Eskişehir'deki hadisenin magazinelle biçimde ele alınması emsal teşkilini engeller. Olayın görece erkenden vuku bulması gerekli dersleri ve tedbirleri almak için önemli. Bir taraftan gençlerin dijital tekno-kültüre aşinalığına karşın gerçek hayata yönelik tecrübi devamsızlıkları ve yetersizlikleri, sanal gerçeklikleri dışarıdaki hayat zannetmeleri ebeveynlerin çocuklarına daha çok özen göstermeleri gerektiğini ortaya koyarken öte taraftan yeni tip ulusalcılığın kitleleşmemesi için siyasal alanın tedbir alma ve politika üretme zorunluluğunu belirliyor.

Eskişehir'deki saldırının dünyada da kendini gösteren ulusalcılık-ların bir benzeri olduğu kesin. Zamanın ruhuna bağlı, sığınmacı, göçmen, yabancı ve İslâm karşıtlığı başta Avrupa olmak üzere küresel düzeyde etkin. Ulusalcılık dünyanın hemen her tarafında benzer özellikler ihtiva eder. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında ulus devletler globalleşmeye mesafe alarak daha içe kapanmaya, entegrasyonları durdurmaya yöneldi. Avrupa'da başlayan bu furya Türkiye'ye gelmemiştir zira içeride çözüm süreci nedeniyle genel olarak buluşmalar konuşulsa da daha çok Kürt ve Alevi karşıtlığı hâkimdir. Suriye iç savaşı ve Esed'in katliamından sonra Türkiye'ye gelen sığınmacılar "yerli öteki"leri unutturdu. Hatta sığınmacı, Arap ve İslâm düşmanlığına bu kesimler de sonradan dâhil oldu!

Ulusalcılıkta inşa olmaz, daha çok refleks hâkimdir, dışlama, reddetme, yok sayma... Eskişehir'deki vakayı gerçekleştiren çocuk dünyadaki yeni sağ da denilen bu yeni ulusalcı dalganın söylemini sahiplenir. Arap, İslâm, Kürt karşıtlığını manifestosunda kullanırken Anders Breivik, Brenton Tarrant'ın metinlerinden etkilenmiştir. Breivik ve Tarrant yanında Timoty Mcveigh, Stephan Paddock'tan da esinlenen Eskişehirli saldırgan klasik "Araplar bizi arkadan bıçakladı," retoriğini kullanır.

İslâm düşmanları Suriyeliler üzerinden Arap karşıtlığı oluştururken hakaretamiz ifadelerle Arapları küçük düşürmeye çalışır, böylece İslâm'ı Arap dini göstererek Türklerin İslâm ile asimile edildiği tezini yerleştirmeye kalkar. Ulusalcıların, İslâmsız Türklük girişiminde bulunanların bu argümanlarına karşı aslında İslâm, bozkır kavimlerinin başka ırklar ve topluluklar

altında asimilesini engellemiş, hatta Türk kimliği etrafında birleştirmiştir. Gençler bu gerçeğin farkında değil; son yıllardaki Göktürkçe Türk yazısı üzerinden bir bozkurt efsanesi, Börü miti oluşturulduğu için gençler bunları "meşru" zanneder. Bu süreçte TRT'nin tarih dizilerinin, *Diriliş Ertuğrul*'un da tesiri bulunur. İlk iki sezonunda İslâmî kimliğe sıkı sıkıya sahip bu dizi sonraki sezonlarında Şamanizm'i, mitolojik öğeleri diziyeye katarak İslâmî olanın etkisini azaltmıştır. Bu da Tengricilik başlığı altında İslâmsız Türklük icadına yeltenen yeni ulusalcı kalabalığı şekillendirmiştir.

Öyle ki sadece İslâm'a değil artık son günlerde görüldüğü gibi olimpiyatlarda atıcılık alanında yarışan Yusuf Dikeç'in geleneksel Anadolu Müslümanı tesettürü ve kimliğine de saldırarak feraseti, basireti, irfanı da itibarsızlaştırmak, gençlerin gündeminden çıkarmak istiyorlar. Bu tipolojisi, Müslüman kimliğini, İslâmî olanı iktidarla özdeşleştirerek kötüleme stratejisi gençlerde bir şekilde revaç bulmuş da görünüyor; belirledikleri Türk kavramı dışındaki herkesi dışlayarak hatta klasik Anadolu insanını bile yok saymaya çalışarak, dünyayı yalnız sınırlardan ibaret görerek, tüm mümkün faşizmlerin hepsini benimsemek istiyorlar. Zihinlerindeki dünya dışı kapalı dönemdeki Küba ile Kuzey Kore'den ibaret.

Bu yeni tür içe kapanmacılık aslına bakılırsa küreselleşmeye tepkinin farklı dozadaki yansıması. Avrupa ve Batı dünyasındaki yeni sağ da globalizasyona karşı radikal tepki veriyor. Milli-yerli ideoloji küreselleşmenin kimlikleri tesirsizleştiren yönüne karşı bir refleks iken yeni ulusalcılık var olan kimlikleri de çok ötelere götürüp mitolojiye teslim eder. Tengricilik kültürel veya folklorik bir karşılıktan çok küreselleşmeye, İslâm'ın son derece baskın küresel medeniyet ve küresel kültür ile kapitalist dünya sistemine direnişini kırmaya matuftur.

Küresel kültür ve medeniyet ne yaptıysa İslâm'ın alternatif pozisyonunu kıramadı, Türkiye'de iktidarın 20 yılı devirmesinin önüne geçilememesi gibi. Tengricilik, Eskişehirli çocuğun kök bulma çabası Germenlerin Meşrutiyet döneminde Harbiye'dekilere "sizin İslâm'dan önce de medeniyetiniz, kültürünüz vardı," propagandasının bir benzeri. Maske, bıçak, Nazi

miğferi, balta ile katliama girişmek aynı zamanda çaresizliğin de neticesi. Sadece Nazi şiddeti değil, Klu Klux Klan'ın ırkçılığı, vahşi nefreti de bu çaresizliğe eşlik eder.

### YENİ ULUSALCILIĞIN ÖZELLİKLERİ

- Yeni ulusalcılığı, AK Parti ve Erdoğan'ın politikalarına karşı laikliği tahkim etmek isteyen sekülerler, İslâmcılık ve "siyasi İslâm" karşıtları, laikliğin zarar gördüğünü düşünen bu yüzden Kemalizm'e dönüşü savunan eski post-Kemalistler-sol liberaller, en önemlisi lümpen-varoş kültürü ve ekonomi-politik yapısı temellendirir.
- İktidarın tarih dizilerinde de sıklıkla gösterildiği gibi İslâm öncesi mitolojiyi yücelten, İslâm'a ontolojik karşı duran ırkçılar yeni ulusalcılığın temellerini atıyor. Bunlar 1071 sonrasında İslâm ile hemhal olmuş Türklüğün yerine tamamıyla mitlere dayalı bir kök arayışını da temsil ediyorlar. Dolayısıyla sadece tarihsel süreklilik veya modernist ilerleme üzerinden bir İslâm dışılık yerine ırkı İslâm'ın bozduğu iddiasında bulunuyorlar. Kemalistlerin dillerine doladıkları "isyan eden Arap" imgesiyle İslâm'ı özdeşleştirerek dini tarihselleştirip mekânla sınırlandırmaya çalışanlar "çölden geldiniz çölünze dönün" dilini kullanıyorlar.

İslâmcılığa, siyasi İslâm'a, Anadolu irfanına, Müslüman hassasiyetini öne çeken herkese, Anadolu insanına... içinde İslâm olan her şeye düşmanca yaklaşıyorlar.

- İslâm'a, Müslüman dünyaya düşmanlık etmese bile İslâm'ı Kemalizm gibi yalnız vicdanlara sıkıştıran, bütünüyle laik bakış açısına sahip kişiler de bu yapının bünyesinde. Bunların içinde milliyetçiler de bulunur. Dini kamusal alanda görmek istemeyen, İslâm'ın şeriatına karşıtlık barındıranlar... Klasik ülkücü bile olsa İslâmcı, siyasi İslâm karşıtlığını laikliğe taşıyanlar da yeni ulusalcılıkta olduğu gibi Kemalist statükoya yerleşmeyi överler.
- MHP ülkücülüğü bu yeni ulusalcılıktan beri görünüyor. Ulus devlet reflekslerini savunsan, İttihâd-ı İslâm ve Turancılığa mesafeli-sempatik baksa, ülke sınırlarını esas alan politika uygulasa da MHP ülkücülüğü, İslâm âlemiyle hele Ortadoğu ile bağları kopar-



Eskişehir'deki bıçaklı saldırının yakalanışı

mayı, İslâmî olanı tahfif etmeyi kesinlikle reddeder. Bu açıdan yeni ulusalcılığın panzehirlerinden biri MHP ülkücülüğü, kültürel milliyetçiliktir.

İslâmcılar gibi sığınmacıları dinî kavramlarla izah etmeyen ülkücülük, göçmenlerin geri dönmelerini savunur ama arındırma, linç, sürgün, dışlama politikalarını siyasallaştırmaz. Bu açıdan öteki milliyetçi partilerden BBP de kısmen bu anlayışa sahipken Zafer Partisi tam manasıyla yeni ulusalcılığın siyasi hareketi vazifesini üstlenir. İyi Parti'nin Özdağ kadar radikalize olmadığı aşıkârsa da yeni ulusalcılığın ana akım siyasi figürlerinden olduğu kesin.

- Yeni ulusalcılığın ne medeniyet ne ideal devlet ne de örnek toplum hedefi var. Tek motivasyon kaynağı "kendi"nin ne olduğunu bilmeden, kendi dışında gördüğü herkesi kovma, linç etme, sürme, dışlamadır. Yer yer Nazist esintiler sergileseler de yeni ulusalcıların inşa, entelektüellik, erdem, ahlak gibi kaygıları da bulunmaz. Nazist arındırma ana metodolojisini oluşturur.
- Faşizmle yeni ulusalcılığı özdeşleştirmek de hata... Faşizmin bir devlet-toplum fikri, kalıplara oturtacağı insan ideali bulunur. Üstelik faşistler kana dayalı ırkçılığı, belirledikleri romantik ve tarihi özgülükle birleştirir. Yeni ulusalcılarda fikir yok, bu yüzden faşistler gibi köklere dönüş talebi de bulunmuyor; ne İslâm öncesinde bir menzil ne 1071 ne Kemalizm onlar için aslî bir kök...

Serkeş ve berduş ulusalcı öznenin özü-kökü ve amacı, şimdiki sığınmacılar ve Müslümanlarla paylaşmamaktan ibaret.

**Eskişehir olayının faili üzerinden devlet, toplum ve ailelerin büyük ders çıkarması gerekir. Çocukların dünyası ve ihtiyaçları sanıldığı gibi küçük ve az değil; aksine her gördüklerini, duyduklarını mutlakaştıran, doğru ve hakikat gören bir benlikleri olduğundan o dimağın sahih ve sahicı bilgilerle, en önemlisi duygularla doldurulması gerekir.**

- Balkanlardan, Kafkaslardan veya İmparatorluğun başka coğrafyalarından göçerek Anadolu'ya sığınanlar arasında başka aidiyetler beslese bile yabancı düşmanlığını en hareketli yürüten kesimlerin başında geldiklerinden yeni ulusalcılığın akıncıdır. İktidarı siyasal alandan dışladığı için eleştiren başka etnik kimlikler de Özdağ hareketine sempatiyle bakarlar.
- Yeni ulusalcılık sığınmacılara, göçlere, göçmenlere düşmanlık beslerken onları mülteci durumuna getiren dünya sistemine ilgisini sürdürür. Öyle ki kapitalizm, Batı medeniyeti eleştirisine girişmedikleri gibi aksine İslâm ve İslâmcı hasımlığından ötürü Batı'yı hamî görürler!

Garibana şedit, burjuva öteki'ne hoşgörülüdürler. Arapların mülk almalarını işgal diye sunarlar ama bazı muntıkların, bazı beldelerin yıllardır İngiliz, Alman, İsviçreli, Belçikalı, Rus kimliğine bürünmelerine hoş bakarlar hatta onlara yaltaklanırlar.

- Sığınmacılar üzerinden *Türkiye'nin Ruhü İslâm'a* da saldıran yeni ulusalcılık, Kemalist statüko benzeri içine kapalı, yalıtılmış, İmparatorluk geçmişini, genişliğini ve fikrini reddeden, Kuzey Kore gibi tüm sesleri kısıyan, renkleri solduran, kültürleri öldüren bir ülke hayalinde...
- Türkiye'nin son yıllardaki kapsayıcı dış politikasını bozacak, devletin tehdit gördüğü sahalardaki kazanımlarını tehlikeye atacak şekilde içeride ve dışarıda çatışmayı yükseltip istikrarı, huzuru etkileyerek ülkeyi zayıf düşürecek tutumlar artıyor yeni ulusalcılarda.

Anadolu'daki dayanışma, birlik, mazlum ve garibana omuz verme hususiyetleriyle Anadolu sosyalizmi, Anadolu milliyetçiliği gibi belli değerlere dayalı yönelimler de böylece aşındırılıyor.

- Yeni ulusalcılık sıradan bir tepki hareketi değil. Türkiye'yi kimliksizleştirmeye, İslâmî birikimi dağıtmaya, küresel kültürün istediği bireyi yetiştirmeye yönelik yeni ulusalcılık sekülerleşmenin ötesinde radikal laik teklifle geliyor:

Türk'ün Batı'ya, küfre karşı çıkan, mücadele veren niteliği yerine Müslümanlara hasımlık ve düşmanlık eden Türk icadı yeni ulusalcılığın ana misyonunu oluşturuyor.

#### **DİJİTAL DÜNYANIN ÇOCUKLARI VE PSİKOLOJİLERİ**

Başta çıkılamayan sorunları yok etme, oturup ağlamaktan sonra insanoğlunun başvurduğu yöntemlerin başında gelir. Maalesef ki öldürme, hele bu tür farklı katillere özenip çeşitli teçhizatlarla katliam yapma fikri psikolojinin tam ortasına yerleşir. Kişilik sorunu, karakter meselesi, varoluş endişesi, çıkmaza girme düşüncesi, sorunlarla baş edememe, engelleri aşamama sendromu kendini intihar ve infaz etme fikrine götürür. İntiharı, yanında başkalarını götürerek gerçekleştirme bilinçli bir aç itkisinin neticesi.

Eskişehir olayının faili üzerinden devlet, toplum ve ailelerin büyük ders çıkarması gerekir. Çocukların dünyası ve ihtiyaçları sanıldığı gibi küçük ve az değil; aksine her gördüklerini, duyduklarını mutlakaştıran, doğru ve hakikat gören bir benlikleri olduğundan o dimağın sahih ve sahicı bilgilerle, en önemlisi duygularla doldurulması gerekir. Hayattaki kötülükler karşısında ezilmeyecek kadar gerçekçilik fakat her çiçekten bal almalarını gerektirmeyecek kadar sevgi vermek gerekir bebelere, çocuklara, gençlere. Çocuklar ve gençler kendi başlarına bırakılmayacak kadar tehlikelidir esasında. Ebeveynlerin boş bıraktığı, kalplerini ve beyinlerini yalnız bıraktığı her çocuk orayı, neyin tehlikeli ve yanlış olduğunu bilmeden kendilerine sem-



patik gelen her kişi, duygu, düşünce, ideoloji ve aidiyet kanalıyla doldurabilir. Eskişehir olayı bunun en prototip örneği.

Çalışan anne babanın yerine nine dedesinin baktığı bir çocuk... çoğunlukla evde ya da odasında kapalı. Şımarıklığı veya dersleri yüzünden babasından dayak da yiyor. Anne ilgisi sınırlı, nine dede onların boş bıraktığı yerleri tamamlayacak formasyonda olamaz zaten. Dünyası dijital evren, arkadaşları sanaldaki figürler... Gerçek hayattan uzak, dijitalin ürettiği hayalleri, korkuları, kaygıları, beklentileriyle kurmuş dünyasını. Bu tür insanlar genetik olmasa bile zamanla asosyalliklerini sosyopatiğe çevirebilirler. Onlar için can, et ve kandan ibarettir, insanların hayatlarını, tarihlerini, başka insanlarla ilişkileri ve onlar nezdindeki anlamlarını bilmezler, o yüzden zarar verirken maddeyi ortadan kaldırdığını düşünür, anlam-değer-sevgi-bağ gibi manevi hisleri öldürdüklerinin de farkında olmazlar. Kendini kesen, sigara söndürmeyi kendi üzerinde deneyen bir genç elbette "skreewie" yani iğrenç mahlası almakta, manifesto kitabına "mass cleaner el kitabı" adını vermekte beis görmez. Çünkü algıladığı hayat iğrençtir, güzel görmeyi bilmez.

İnsanlarla çok temas edip onlardan sürekli kötülük gördüğü için içine çekilmiş bir bireyden bahsetmiyoruz, daha gerçek hayata girmeden sanalda hayat kuran bir çocuk var karşımızda. O yüzden açıkçası tam anlamıyla acıyı da tatlıyı da hazzı da burukluğu da bilmez, bilemez. Dijital dünyadaki ezberleri tekrar eder sadece. Zaten kendini dijitale göre ayarlayan ya dünyayı bütünüyle kötü ya da toz pembe görür. Bir insanla konuşurken karşısındakinin aynı anda hem iyi hem kötü yönleri olduğunu sezemez; bu tür "dışlanan" tipler için dünya, insanlar, hayat ya iyidir ya kötü... Acı her yerde, felsefesini kendilerine dayatırlar adeta. Çünkü varoluş, Heideggeryen felsefeyle farktır, fark ortaya koymaktır. Çocuklar, gençler, birikimleri yeterli olmadığı için ya aşırı sevgi gösterisiyle, sempatik bir jestle ya da acıyla, şiddetle "kendini gösterir"ler.

Hayatın tadını alamadığı, kısa vadede başkalarındaki mutluluğu ulaşamayacağı için kaybedeceği herhangi bir şeyi de yoktur; en fazla oyunu yeniden başlatır. Mesele, gerçek hayatta insan

kıymayı, acı vermeyi, kalp kırmayı da oyunu yeniden başlatmak gibi kolayca düzelecek zannetmelerinde... *Aylak Adam*'daki C. gibi "insanlar anlamaz," ya da Cemil Meriç gibi "insanlar kıyıcıydı kitaplara sığındım," yansıması yaparak başka varoluşlara açılabilmek de yine sağlam ya da en iyi ihtimalle kendini bilmek ile ilgili.

Eskişehir faili çocuk muadilleri gibi dostunu da düşmanını da dijital dünyadan öğreniyor. Hayatı dostlar ve düşmanlar dilemmasıyla okuması bir yana dostun da dostluğun da hakiki düşmanın ve düşmanlığın da ne olduğunu bilemez; tecrübe edilmeyen her mefhum, şey ya yüceltilir ya düşmanlaştırılır. Kanaat önderleri, ideolojiler, istihbarat servisleri yani yönlendirici tüm güçler gençlerin ve çocukların tecrübî noksanlıklarını kullanırlar. Bilgi, görgü eksikliği elbette analizle, terkiple aşılamayacağı, tepkiyle ifade edilebileceği gibi bunlar da genellemelere dayandırılır, suçlu ailedir, devlettir, toplumdur, "şu dışarıdaki insanlar, kalabalıklar" dır. Eskişehir faili, bu yüzden ABD'de ve Batı dünyasındaki gibi tepkisini bu genel komünlere yönlendirir.

### **KİNİ, NEFRETİ, EKSİKLİĞİ, İSLÂM DÜŞMANLIĞINI SİYASALLAŞTIRMAK**

Yine dijital tekno-kültürün başat hayat tanımlamalarından, "hayat yaşamaya değmez, iğrençtir, sistem insanları köleleştiriyor, bizi yok etmek istiyorlar, herkes düşmanındır," gibi kötücül ifadeler sosyopatiğe, yalnızlığa, melankoliye yatkın benliklerde "varoluş urbası" gibi üste yapışverir. Sosyo-ekonomik durum, çıkışsızlık, çaresizlik kendini bu tür eylemlerde gösterir elbette; fakat unutmamalı ki bu toplumda, gençlerde "kendini jiletleme" diye gerçek de var.

Eksilteli, tamamlanamamış, ihtiyaçları ve istekleri giderilememiş, tatmin edilememiş Türkiye gibi geç modern ülkenin yetersiz imkânlarla sahip bireylerinde, gençlerinde tepkicilik umumiyetle kendine yöneliktir. Eskişehir hadisesi bu anlamda başkasına kitlesel saldırı vasfıyla ilki de oluşturuyor; devletin ve ailelerin bu gerçek üzerinden de meseleye bakıp önlemlerini alması gerekir. Çıkışsızlık, çare bulamama, bir labirentin, cenderenin ya da girdabın içinde sıkışma psikolojisi...

**Kendi lümpen klanının dışında başka hayatları görmemek, hele üstün vasıfları bulunanları tehdit diye kodlamak Batı yeni sağ ile Türkiye'deki İslâmsız Türklük peşindeki laik-seküler illikelliğin ve yeni ulusalcılığın ana ideolojisi ve motivasyon kaynağı.**

“Yahudiler zaten her yeri kontrol ediyor, ne kadar çalışırsan çalış olup olacağın bu”, “Kurtuluş yok, devlet ve sistem zenginlere çalışıyor,” “Suriyelilerle bizi bitirecekler, kendi ülkemizde köle olacağız, din vasıtasıyla kimliğimizi yok ediyorlar,” gibi kimi propagandist ezberler izah edemedikleri dünyayı bu şekilde anlayabilmeyi sağlayanları, genel seçmen kitlesini yıllardır tesirine alırken ve sadece siyaseten oy vermeyi tercih etmişlerken, dijital evrende yaşayan gençler, sorumluluk alanları yani ev geçindirme, çoluk çocuk bakma zorunlulukları bulunmadığı için bunları çözmeyi, ortadan kaldırmayı kendilerine vazife bellemişler anlaşılır.

Komploların, manipülasyonların, spekülasyonların, yönlendirme haberlerin, ezberlerin her zaman doğruya, gerçeğe, hakikate taalluk etmediğini çocuk, genç bilmez, duyduklarıyla davranmaya kalkar. Sosyal medyada tamamıyla kurgu olan mutluluk görüntüleri, ideal eş, evlilik sahneleri, organik beslenmeler, şık kıyafetler, yaramazlık yapmayan sentetik çocuklar, tek katlı pembe panjurlu evler, rezidansta tek başına yaşayan kadınların kusursuz ve konforlu bir günleri gibi yalan dünyalara insanlar sahip olmaya, onu inşa etmeye çalışıyorlar. Dışarıda ve gerçekte yaşanan hayata karşı bu kurgu dünyalar bırakın çocukları ve gençleri güngörmüş orta ve üst yaştakileri bile etkiliyor. Eskişehir hadisesinin bir tarafında yıllarca ucuz komploların, ezber ve sloganların kapladığı siyasal alan ile dijital dünya yalanlarının ağırlığını kaldıramayan bir gencin kendince çözüm üretme çabası bulunuyor.

Dijital dünyaya hapsolmuş, aile sevgi ve ilgisi görmeyen, yalnız, asosyal kişilikler kendilerini göstermenin derdindedir. Kimi ünlü olarak,

kimi ses getiren işler yaparak “bir şeyleri başarabildiklerini” babalarına, ailesine, arkadaşına göstermek ister. Dikkat çekme rahatsızlığı özgüven eksikliğinin bir sonucu.

Özgüveni hırpalanan, ne yaparsa yapsın beğenilmeyen tipler kanıtlanma, öne çıkma, üstün gelme psikozuyla yaşar, eyler ve maalesef tamir ederken bile sürekli sorun çıkarıp yıkıcı olurlar. İyi niyetin ötesine geçenler ise başkalarının huzurundan, mutluluğundan kaygıya kapılır, rahatsızlık duyarlar. Bunlar yine başkalarının acılarından, mutsuzluklarından, sorunlarından keyif alırlar, insanların genelinde olduğu gibi.

Başarısızlıklarını da başka üstünlük gösterileriyle kapatmanın derdindedirler. En kolayı ise ırk, etnik, dinî kimliktir. Eskişehir hadisesindeki gibi tüm meseleleri bir üstünlük teziyle aşmak, bunu şedit yollarla göstermek, kendi seçkinliğini yaradılışına bağlamak, “üstünlük takvadadır” yani kişinin kendi yapıp ettiklerinde yaratanı daima hatırlaması ilkesini görmemek, yeni ulusalcılığın, dijital evrende gezinenlerin, hayattan kopuk yaşayanların, çaresizlerin, girdaptakilerin genel tutumu.

Kendi lümpen klanının dışında başka hayatları görmemek, hele üstün vasıfları bulunanları tehdit diye kodlamak Batı yeni sağ ile Türkiye'deki İslâmsız Türklük peşindeki laik-seküler illikelliğin ve yeni ulusalcılığın ana ideolojisi ve motivasyon kaynağı. Kendi geriliklerini, eksikliklerini, zaafalarını ötekinin genlerine, işlerine, maduniyetine, mağduriyetine endeksleyen bu vahşi ve lümpen emperyalizm, yok ederek kendi varoluşunu belirleyebileceği zehabında.

Postküresel dünyada kavimler göçünün yeni versiyonlarına maruz kaldığı fikrini korkuya tahvil eden bu yeni ulusalcılık, herkesi dışlasa bile yine huzura kavuşamayacak, bu sefer kendini imha etmeyi hedefleyen psikoz içinde sadece şiddeti, kıyımı, linçi bilen bir altyapıya sahip.

Kurduğu tüm denklemleri, epistemolojik söylemleri, tezleri, İslâm dışı saflık arayışları, beyaz ve seçkinci tavırları, sadece kendisinin kabul ettiği, kimsenin itibar etmediği söylemiyle yeni ulusalcılık, laik-seküler sosyete, asosyal ve sosyopat bireyler gibi gün geçtikçe daha da tehlikeli hal alıyor.

# MÜLTECİ KİMDİR?

BYUNG-CHUL HAN



Hannah Arendt *Menora* dergisinde 1943'te yayımlanan makalesine “Biz Mülteciler” (We Refugees) başlığını koymuştu.<sup>1</sup> Arendt, metninde geleneksel mülteci kavramının ötesine geçer ve şöyle devam eder: “Mülteci dediğimiz kişi, gerçekleştirdiği bir fiil ya da sahip olduğu siyasi bir fikir sebebiyle ilticaya yönelmiştir. Bizim de iltica talebinde bulunmak zorunda kaldığımız doğru ancak biz bir eylemde bulunmadık ve çoğumuz hiçbir zaman radikal bir düşünce sahibi olmayı hayal etmedi. Bizimle birlikte ‘mülteci’ kavramının anlamı değişti. Şimdi ‘mülteci’, sebepsiz yere yeni bir ülkeye gelmek ve Mülteci Komiteleri’nden yardım almak zorunda kalacak kadar şanssız bizim gibileri tanımlıyor.”

Hannah Arendt yazısının devamında kendini mülteci değil “yeni gelen” ya da “göçmen” diye tanımlayacaktır. Arendt burada tamamen yeni bir mülteci türünü hayal ediyordu. Mülteci yeni bir hayat beklentisi ile başka bir ülkeye giden kişidir. Arendt “iyimser mülteci” kavramını ise

1 Metnin İngilizcesi için bk. Hannah Arendt, “We Refugees”, *The Menorah Journal*, 1943. *Altogether Elsewhere: Writers on Exile*, haz. Marc Robinson, Faber and Faber, Boston, 1996, s. 110-119. [çev.]

şöyle tarif ediyor: “Hatta aramızda daha iyimser olanlar, önceki yaşantılarının bilinçdışı bir sürgün gibi geçtiğini ve ancak şimdi yeni ülkelerinde bir yuvanın gerçekten nasıl bir şey olduğunu anladıklarını eklediler. Eski işimizi unutmamız söylendiğinde bazen itiraz ettiğimiz doğrudur ve sosyal standartlarımız söz konusuysa eski fikirlerimizi fırlatıp atmak zordur. Dil konusunda ise zorluk yaşamadık: Tek bir yıldan sonra iyimserler İngilizceyi anadilleri kadar iyi konuştuklarına ikna oldular; ikinci yıldan sonraysa ağırbaşlı bir şekilde İngilizceyi diğer dillerden daha iyi konuştuklarına dair yemin ettiler. Almancaları zorlukla hatırladıkları bir dildi.”

## ALMANYA'YA NİÇİN İLTİCA ETTİM?<sup>2</sup>

Bu tür mülteci onu karamsarlığa itecek toplama kamplarına dair tüm referansları unuttur. Hannah Arendt, daha asimilasyon toplumları kurulmamış iken, Fransa'ya daha yeni ulaşan bir vatandaşın sözlerini şöyle aktarıyor: “Almanya'da iyi Almanlar olduk ve bu yüzden

2 Metni daha çarpıcı kılmak için konulan ara başlıklar bana aittir. [çev.]





Chul Han

Hannah Arendt

Isang Yun

Fransa'da iyi Fransızlar olmalıyız.” Arendt’e göre ideal göçmen, “her yeni kıyafetin onu arzu ettiği bel ölçüsüne kavuşturacağı vaadiyle memnun kalan topluca bir kadın gibidir.”

Hannah Arendt’in kavramlarıyla düşünecek olursak, ben iyimser bir mülteciydim. Kendi ülkemde yaşamamın mümkün olmadığı hayati bana yaşatacak ülkede yaşamak istedim. Çevremizin beklentileri ve geleneksel yapıları farklı, radikal olarak farklı bir şekilde yaşamama hatta düşünmeme izin vermeyecekti. O zamanlar 22 yaşındaydım. Kore’de metalürji okuduktan sonra Almanya’da felsefe, edebiyat ve teoloji okumak istedim.

[Güney Kore’nin başkenti] Seul’de üniversitemin kampüsünde sık sık gökyüzüne baktım ve tüm hayatımı bu gökyüzünün altında bir metalürjist olarak geçirmeyi istemenin çok güzel olduğunu düşündüm. Daha güzel, daha iyi bir yaşam hayal ettim. Hayati felsefi tarzda düşünmek istedim ve Almanya’ya iltica etmeyi seçtim. Almanya’ya 22 yaşında, suskun ve dil bilmez bir şekilde geldim. O zaman neredeyse hiç Almanca konuşmıyordum.

Başlangıçta, her iyimser mülteci gibi, ben de sosyal yalıtılma ile yüzleştim. Acı verici. Bu yüzden bugünün mültecilerinin acısını derinden hissediyorum. Onlarla birlikte acı çekiyorum. Kötü Almanca ile kendimi sosyal yapılara entegre etmek çok zordu. Dil becerilerinin eksikliği, hedeflediğim hayati kurmamın ana engeliydi (sözde entegrasyondan bahsetmekten nefret ederim). Sonra yerleşmek için en iyi stratejinin aşktan geçtiği tekrar ispatlandı.

Saf bir şekilde beni seven bir Alman kadının, benim onun hakkında düşündüklerimi, ona karşı hissiyatımı anlamak için beni dinleyeceğini düşünüyordum. Her yeni bir Almanca kelime için açgözlüydüm. Almanca’yı istedim ve Almanca’yı Almanlar gibi konuşmak hevesindeydim.

Willy Brandt’ın<sup>3</sup> da bunun gibi oldu ve sürgündeki birkaç ay içinde Norveççe makale ve konuşmalar yazmaya başlamıştı. Berlin’de Gunnar Gaasland mahlası ile yaşadı ve hayatını yer altında sürdürürken Almanca’yı Norveç aksanı ile konuşuyordu. Açıkçası sadece onun dilsel yeteneği değil, dil için olan iştahı idi; aslında onun aşka iştahı bu hızla yabancı dil edinmesini hızlandırdı.

Almanya’ya geldikten bir yıl sonra, Hannah Arendt’in tarif ettiği iyimser mülteci gibi, Almanca’yı diğer dillerden daha iyi konuşmaya başladım. Arendt için vatanseverlik aynı zamanda bir “uygulama meselesidir”. “İdeal göçmen”, “hemen yerli dağları keşfedip seven” kişidir. O bir vatansever, o ülkenin âşığı. Kendi hayalinde kurduğu ülkeyi çok seviyor. Ben de bu ülkeyi seviyorum. Bir gün Almanya’ya iltica etmeye karar verdim ve Alman vatandaşlığına geçtim ve Kore pasaportundan vazgeçtim. Şimdi bir Alman’ım.

3 Willy Brandt (1913-1992) ya da gerçek adıyla Herbert Ernst Karl Frahm. Sadece Almanya’nın değil, Avrupa ve Dünya siyasetinin de yönünü etkileyen kararların altına imza atmış Federal Almanya Şansölyesi, Almanya Sosyal Demokrat Partisi lideri. Herbert Ernst Karl Frahm 1933 yılında Hitler liderliğinde Nasyonal Sosyalistlerin muktedir olmasının ardından Norveç’e sürgüne gider. Burada gazeteci olarak hayatını idame ettirirken antifaşist direniş hareketinde yerini alır. Willy Brandt müstearını da o dönem kullanmaya başlar. [çev.]

**Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki mülteci akışı karşısında tekrar alevlenen yabancı düşmanlığı konusunda endişeliyim. Başlangıçta, her iyimser mülteci gibi, ben de sosyal yalıtılma ile yüzleştim. Acı verici. Bu yüzden bugün mültecilerinin acısını derinden hissediyorum. Onlarla birlikte acı çekiyorum.**

Bu arada Almancayı benim için sıradan bir dile dönen anadilimden daha iyi konuşuyorum. Artık anadilim hâline geldi. Korece'yi sadece annemle konuşuyorum. Ana dilim bana yabancı oldu. Almanya'yı seviyorum. Hatta kendime bir vatansaver ve ülkesini seven diyebilirim. Kesinlikle Petry, Gauland ve Höcke'den, toplamından daha vatansaverim. Sorumsuz popülizmleriyle benim ülkem, her zaman bana misafirperver ülkem, Almanya'yı düşürüyorlar.

#### **İYİ VATANDAŞ HER YERDE İYİ VATANDAŞTIR**

Kendi ülkesinde iyi bir vatandaş olan herkes yeni ülkede de iyi bir vatandaş olacaktır. Bundan sonra bu "yeni gelenleri" karşılamaya devam etmeliyiz. Geldiği ülkede zaten suçlu olan, 2016 Berlin saldırısını yapan Tunus doğumlu Anis Amri,<sup>4</sup> yeni ülkede de suçlu olmaya devam edecek. Onu geri çevireceğiz. Yeni gelenlere tam aksine, iyi vatandaş olabilecekleri bir ortam sunmalıyız.

Ancak iyi bir vatandaş olmak ne demektir? Berlin Sanat Üniversitesi'nde profesör olan ikinci Koreli benim. Berlin'deki ilk Koreli Profesör Isang Yun'du.<sup>5</sup> Önemli bir besteciydi, aynı zamanda siyasi bir figürdü. 1960'larda Güney Kore'deki askerî diktatörlüğü şiddetle protesto etmişti. Almanya'nın göbeğinde 1967'de Güney Kore istihbaratı tarafından kaçırılmıştı.<sup>6</sup>

4 Almanya'nın başkenti Berlin'de 19 Aralık 2016'da 12 kişinin ölümüne ve yaklaşık 70 kişinin yaralanmasına yol açan Noel pazarına düzenlenen tır saldırısının faili. [çev.]

5 1917-1995 yıllarında yaşayan Güney Koreli besteci. [çev.]

6 Isang Yun, Osaka'daki öğrencilik yıllarında birlikte çalıştığı, ancak Kore'nin kuzey-güney olarak bölünmesinin ardından Kuzey Koreli olan hocası Mok Nam Choi'yi ziyaret etmek amacıyla, Choi'nin oğlu ile Doğu Berlin'e gider. Daha sonra 1963'te tekrar aynı amaçla Kuzey Kore'nin başkenti Pyong Yang'a bir seyahate çıkar. Onun hocasıyla tekrar kurduğu ilişki yüzünden Güney Kore yönetiminin gözünden düşer. 17 Haziran 1967'de, Güney Kore istihbaratı tarafından

Seul'de ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Erken tahliyesinden sonra, Güney Kore rejiminden sürgün edildi ve vatandaşlıktan çıkarıldı. Bu şekilde Almanya'ya döndü. Mülteci oldu ve Almanya'da vatandaşlığa kabul edildi. Belki de Hannah Arendt gibi, o da mülteci kimliğini inkâr ederdi ve onun gibi şöyle derdi: "Ben iyi, iyimser bir göçmenim." Almancası mükemmeldi.

İyi bir vatandaş olmak iyi bir tutumdan gelir. Özgürlük, kardeşlik ve adalet gibi ahlaki değerleri taşır. Her ne kadar ülkesinde siyasi düzene karşı eylemleri suç kabul edilse de (Kantçı anlamda) "ahlaki mantığı" sayesinde o hâlâ iyi bir vatandaş ve iyi bir vatansaver, geldiği ülkeyi ve insanlarını seven birisi.

Hayatının son yıllarında Isang Yun yeniden Almanya'da açıkça yükselişe geçen yabancı düşmanlığı yüzünden umutsuzluğa kapıldı. Rostock-Lichtenhagen'deki eski Vietnamlı taşeron işçilerinin alevler içinde yanan binasının önünde olayı alkışlayan kalabalığın görüntüleri karşısında dehşete düşmüştü. Almanya'yı sevdiği için hayal kırıklığına uğramıştı. Rostock'daki olaylar bana göre de katliamdır.

Şu anda Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki mülteci akışı karşısında tekrar alevlenen yabancı düşmanlığı konusunda endişeliyim. Ve en çok tekrar bir rüya ülkesine, bir vatansaver, bir ülke âşığı olabileceğim misafirperver bir ülkeye kaçmak istiyorum.

#### **Kaynak:**

<https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/optimismus-der-fremden-wer-ist-fluechtling-14718649.html>

#### **Çeviren: Süheyla KÜÇÜK**

Batı Berlin'deki dairesinden eşiyile birlikte kaçırılarak Seul'e götürülüp tutuklanır. 13 Aralık 1967'de eşi Soo Ja Lee yedi yıla, Isang Yun ise ömür boyu hapse mahkûm edilir. [çev.]

# KÜRESEL GERİLİM, ÇOK KUTUPLU SİYASET VE İSLÂM DÜNYASI

— MUSTAFA AYDIN —

Küresel bir gerilim yaşanıyor. Tabii toplumlar bu gerilimi farklı düzeylerde yaşıyor, birileri can evinden vuruluyor ki bu işin merkezinde Filistin var; insanlığın bir kesimi ise vurulma sırasını bekliyor. Gazze soykırımını hakkaniyet bağlamında tam anlamıyla bir turnusol kâğıdı görevi yapıyor; insan hakları, demokrasi, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlaştırılmaları itibarıyla Batı'ya ait 'çağdaş' değerler dökülüp iniyor; hak, hakkaniyet, adalet, insanlık gibi kadim değerleri temsil etmesi gerektiğini düşündüğümüz toplumlar sadece, kendilerine ulaşacak tehlikeye karşı siperde bekliyorlar.

Filistin üzerinden kaosa soyunanlar şimdilik İsrail etiketi üzerinden Ortadoğu'da boyutları az çok belirmiş bir savaş sürdürmektedirler. Bilinmelidir ki bu savaş bir Gazze-İsrail savaşı değil, Aleksandr Dugin'in dediği gibi öncelikle Batı ve (her ne kadar kendisiyle savaşıldığının yeterince farkına varamasa da) İslâm dünyası arasında bir savaştır. İsrail'in bir bakıma inadına katliamları, çevre ülkelere satışmaları, arkasındaki askerî Batı yığınağı, iki ülkenin çatışması olmadığının açık bir belgesidir. ABD merkezli Batı, ısrarlı bir biçimde tek kutuplu bir dünyanın yegâne temsilcisi gibi hareket ediyor.

Düşünenler bir çözüm aramıyor değiller. Bunlar genelde sorunu bir "global ahlaksız gücün zorbalığı" ile açıkladıkları için çözümü de ahlaktan çok güçte toplamaktadırlar. Böylece de gücün yalnızca güç ile dengelenebileceğine kafa yormakta, doğal olarak da bu gücü karşılayacak

alternatif güç/ler arayışlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla da çok kutuplu bir dünya umut hâline gelmektedir.

Tarih boyunca dünya toplumları demografik unsurların artması sonucu güç birikimlerinin oluşmasıyla çıkarlarını korumak, aralarında iş birliğini geliştirmek, gerektiğinde birbirine üstünlük sağlamak ve imtiyaz elde etmek için birliktelikler sağlamışlardır ki bir toplumun sınırlarını aşan kültürel ve siyasal boyuttaki bu oluşumlara genelde *bloklama* adı verilmektedir. Bloklama terimi siyasal alanda baktığımızda devletlerin, çıkarları doğrultusunda birbiriyle anlaşarak bir birliktelik kurmaları durumudur. Özellikle savaşlarda askeri yönden güçlü bir stratejik birliktelik oluşturmak için devletlerin, amaçları doğrultusunda birleşmek üzere anlaşmalar yapıp daha kapsayıcı bir grup hâline gelmelerinin uluslararası mecradaki adı 'bloklama'dır. Bloklama siyasallıklarının yanında aynı zamanda sosyal-kültürel oluşumlardır. İdeolojisi, kültürü ne denli farklı olursa olsun sırf siyasal bloklamalara ise 'kutuplaşma' adı verilmektedir. Bir dönemlerin iki bloklu dünyasında İslâm ülkelerinin, Batı Bloku içinde güya 'yeşil dostlar' olarak yer alması örneğinde olduğu gibi.

Kutupluluk uluslararası sistemde belirli bir dönemde gücün devletler arası dağılımını ifade eder. Kutuplaşma, tek kutupluluk, iki kutupluluk ve çok kutupluluk (veya kutupsuzluk) şeklinde üçe ayrılır. Tek kutupluluk, tek bir



devletin uluslararası sistemdeki askeri, ekonomik ve kültürel etkinin çoğuna sahip olduğu güç dağılımını tanımlar. İki kutupluluk, iki devletin askerî, ekonomik ve kültürel etkiye sahip olduğu sistemi tanımlar. ABD ve Sovyetler Birliği'nin süper güç vasfıyla birbiri karşısında konumlandığı Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu sisteme örnek verilebilir. Çok kutupluluk ise, ikiden fazla devletin askerî, ekonomik ve kültürel etkiye sahip olduğu güçler dağılımını ifade eder. Çok kutuplu sistemlerde denge siyaseti daha esnek bir şekilde kurulabilir ve olası bir tehdide karşı devletlerin potansiyel cevapları daha fazla olabilir. İki taraflı ve çoklu anlaşmalar ile bölgesel ve küresel kurumsallaşma gerçekleştirilebilir. Bununla beraber, çok kutuplu sistemlerin iç ve dış çatışmaların daha fazla yaşanabileceği bir uluslararası ortam doğurabileceği de unutulmamalıdır.

Soğuk Savaş sonrasında 1992 yılında ABD Başkanı George Bush dünya 'toplumlarına' hitaben yaptığı bir konuşmada artık bloksuz bir dünyanın olduğunu ilan etmişti. Tabi ilan ettiği değerler üçlemesine bakıldığında bu tek kutuplu bir dünyanın ilanı idi. Ancak gelinen noktada Batı'nın temsil ettiği tek kutuplu düzenin çöktüğünü görmekteyiz. Sınırsız ve sorumsuz bir dünya magandalığı hâline gelen bu tek kutupluluğun sirmesi mümkün değildir. İki kutuplu sistemin de ciddi sorunları vardı. Bu uluslararası sistemde rakip güçler arası ilişki karşılıklı kuşku, düşmanlık ve rekabet ile şekillendiği için toplumlar rahatlıkla kandırılabilmekteydi. Mesela bu dönemde Batı Bloku içindeki Türkiye'deki hemen herkesi tedirgin eden komünist hareketlerin, bloktaki yerimizi sağlamlaştırma-ya çalışan ABD tarafından finanse edilip yönetildiğini bu yapı yıkılıncaya kadar fark edemedik. Toplum ve bütün kuruluşlarımızla yaptığımız komünizmle mücadele ile 'efendimiz' ABD'ye yardımcı olduğumuzu zannediyorduk.

1990'lı yılların başında Doğu Bloku'nun tasfiye edilmesinden sonra ABD merkezli Batı, tek bloklu bir dünya istiyordu. Statik ve durağan bir yapı arz eden iki kutuplu sistem kullanışsız görülmüştü. Amerika ve güdümündeki Avrupa tek kutuplu bir dünya istemekte ve böylece (eski nitelendirmeye Avrupalı merkezci, yeni adlandırılmayla) Amerikan merkezci bir dünya düşünmektedir.

**ABD, hâlâ küresel iş birliğine yanaşmamakta, işi gözdağı, gerekirse fiili güçle çözmeye peşindedir. Filistin'e saldırı ve katliam bir örneklem olarak kullanılmaktadır. ABD bu konuda o kadar bodoslama gitmektedir ki dünya kamuoyunu hesaba katmamakta, sanki bu iş son bir kozmuşçasına davranmaktadır.**

#### **BATI KUTUBU: ABD VE İSRAİL/YAHUDİLİK FAKTÖRÜ**

ABD ve güdümündeki ülkeler, hâlâ Soğuk Savaş sonrası mantığıyla dünyayı ABD eksensiz tek kutuplu bir dünya şeklinde düşünmektedirler. Onun için mesela Rusya-Ukrayna savaşını Rusya'nın bu biricik sisteme bir saldırısı görmekte, arkasına sürekli askerî yığınak yapmakta, Batı'nın tüm kurum ve kuruluşlarıyla Ukrayna'nın arkasında yer almasını istemekle yetinmemekte, herkesin buna katkısını istemektedir. 1990 Körfez saldırısı ve Afganistan çıkartmasında olduğu gibi "buna destek vermeyenler düşmanımızdır," demektedir.

Tek kutupçu ABD, hâlâ küresel iş birliğine yanaşmamakta, işi gözdağı, gerekirse fiili güçle çözmeye peşindedir. Filistin'e saldırı ve katliam bir örneklem olarak kullanılmaktadır. ABD bu konuda o kadar bodoslama gitmektedir ki dünya kamuoyunu hesaba katmamakta, sanki bu iş son bir kozmuşçasına davranmaktadır. Tabi bu tutumu, onun maceracılıkla başlayan hayatında, kovboyluktan dünya jandarmalığına, oradan kabadayılığa terfi edegelen tarihsel gerçek kimliğinin ortaya çıkışı diye düşünülebilir. Sosyolojik olarak kültür kodu kaybolmuyor, yerli halkı yok eden ABD kimliğinin orada durduğu görülüyor.

Burada bir gerçeğin altını çizmek gerekir. Uzun zaman ABD, tarihî bir kimliğe sahip kültür, bilim ve felsefede başarılarla imza atmış Avrupa'nın orada, uzakta (biraz da yaramaz) çocuğu görülüyordu. Yani benmerkezciliğin adresi işgalci ABD değil, asıl sömürgeci Avrupa idi ve ABD ne denli başarılı olursa olsun

Avrupa'nın hep böyle merkez kalacağı, ABD'ye de destek olacağı düşünülüyordu. Ama öyle olmadı, gelinen noktada ipotek altına alınmış, bağımsız kararlar alamayan, savunması bile ABD'ye ihale edilmiş, birlik hâline geldiğinde de kendi kendini idare ed(e)meyen bir Avrupa ortaya çıktı. Avrupa, İslâm dünyası karşısında karşıtlık bağlamında tarihsel kültür kodlarına sahiptir. Ama güncel misyonunda buna yönelik doğrudan eylemleri pek söz konusu değildir. ABD'nin İslâm düşmanlığı kutuplaşmalar bağlamında bir güncel düşmanlıktır. Bir dönemler İslâm dünyasını dost "yeşil kuşak" görüyordu; iki kutuplu yapı yıkıldıktan sonra Avrupa'ya da dikte ettiği bir "İslamofobia" var.

Dugin'in ifadesiyle ABD kendini tek kutuplu dünyanın son hâkimi görmekte, İsrail'e de kibirli ve zalim Batı hegemonyasının vekilliğini vermiş bulunmaktadır. Suçtan, ırkçılıktan çekinmeyen İsrail'in Gazze'ye saldırısı, sadece Gazze'ye yapılmış bir saldırı değil, öncelikle İslâm'a sonra bütün dünyaya karşı bir meydan okumadır.

Amerikan merkezci dünyada, İsrail faktörü, bir ideoloji konumundaki Judaizm ve hatta bir din olarak Yahudilik büyük bir önem taşımaktadır. Şüphesiz bu işe katılan din, katıksız bir Yahudilik değil, materyalist bir yorumdur. Amerika'nın asıl dinî yapısını oluşturan Protestanlık, Yahudiliğin yerini dolduran bir din işlevini yerine getirmektedir. Esasen Batı medeniyet tarihçilerinin kabullerine göre, Grek felsefesi, Roma kültürü, Hıristiyanlık ve modern dünya görüşünün yanında Judaist kültür, "Batı uygarlığı"nın beşinci bir ayağını oluşturur. Yani ABD-İsrail ilişkisinin açıklaması, ABD'nin sırf sermaye sahibi Yahudi zenginleri tarafından yönetilmesi değildir.

Yargımızı örneklendirmek gerekirse ABD Kongresi'nde İsrail Başbakanı'nı ayakta alkışlayanlar, yaklaşık on milyon Yahudi tarafından seçilmiş veya bir başka yolla elde etmiş oldukları vekiller değildir. Bu üyelerin seçmenleri ülke nüfusunun yarısından fazlasını teşkil eden beyaz orta sınıf Protestanlar, muhalif siyahlar, Müslümanlar, komünistler gibi cemaatlerdir. BM'yi ipotek altına alıp etkisizleştiren Batı Bloku'nun, açtıkları İsrail ve Ukrayna gibi savaş alanlarında NATO gibi bazı uluslararası

kuruluşları kullanma tehlikesi bile vardır. Bu hegemoni, fiilî hâle gelememiş potansiyel kutuplaşmaları daha bir kişiliksiz hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere İsrail saldırısı yalnızca Gazze'ye değil, aynı zamanda İslâm dünyasına bir meydan okuyuştur. Dugin'in bakışıyla da Batı İslâm'la savaşa girmiştir. Müslümanlar ortak bir mücadele vermek ve onurlarını korumak durumundadırlar. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dediği gibi İslâm dünyası genel hatlarıyla yeni bir haçlı saldırısı yaşıyor. Ancak bu Haçlılık saf Hıristiyanlık olmadığı gibi ortağı Judaizm de saf bir Yahudilik değildir. Bu ortak cephenin ideolojisi Siyonizm'dir. Judaizm ve Haçlılık, Siyonist ideolojide birleştirilmişlerdir. Her ideoloji gibi Siyonizm de sekülerdir ama arkasındaki dinlerden daha fazlasıyla İslâm düşmanıdır. Yani saldırı, Haçlı etiketi altında bir dinin değil, Siyonist ideolojinindir.

İşin gerçeği Yahudilikle Hıristiyanlığın tarihsel açıdan bir araya gelmeleri mümkün değildir. İnanca göre Hz. İsa'yı çarmıha gerenler Yahudilerdir. Müslümanlar (en azından işin önde gelenleri bakımından) İsa'ya, İncil'e, Tevrat'a inanan bir düşmanla karşı karşıya değildirler. Dugin'in ifadesiyle "Müslümanlar bir deccal medeniyeti ile çatıştıklarının bilincinde olmalıydılar. Müslümanların başarısı sadece kendileri için değil, bütün insanlık için önemlidir, mesela Rusya bile Müslümanların zaferinden çok şey kazanır."

## BATI DIŞI KUTUP BAŞLARI

### RUSYA

Şüphesiz kendisini başlı başına bir kutup görmektedir. Örneğimizdeki Ukrayna ile savaşı da bu düşünceye dayalı bir savaştır, Batı Bloku'nun önüne bir set çekme işidir. Şüphesiz bu kutbun Batı'dan daha farklı hedefleri vardır. Denilebilir ki Batı için sorun, tarihsel misyonlarını büyük çapta yitirmiş Çin ve Hindistan değil, Rusya'dır ve birer potansiyel hâlinde duran İslâm dünyası, Afrika ve Latin Amerika'dır. Batı'dan farklı olarak, üç çeyrek yüzyıl Avrupa patentini taşıyan komünist uygulamaya merkezlik eden Rusya, kapitalizmin doruğunda giden Çin ve Batı'nın teknoloji çöplüğü hâline gelen Hindis-



tan gibi geleneklerini bütünüyle tarihe gömmüş değildir. Geleneksel değerlerine bağlılığını vurguluyor. LGBT gibi sapık Batı ideolojilerini ve kendine göre uydurduğu standartlarını reddediyor. Dugin'in tespitiyle Rusya dünyada yalnızca tek değil, iki bloktan biri olmak değil, güçlü bir ülke, etkin bir kutup olmak istiyor. Onun için de hegemoni peşinde koşmadan Batı Bloku dışındaki ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya çalışıyor. Rusya Putin ile bir tarihsel misyonu temsil ediyor ve saygı görüyor. Çünkü etkinliğini ABD gibi bir güç dayatması ile yapmıyor, yani ABD gibi bir hegemoni kurmaya çalışmıyor.

## ÇİN

Rusya'dan farklı olarak Batı'nın, komünist sisteminin üzerinden bir silindir gibi geçtiği Çin kadim değerlerini yitirmiştir. Şimdilerde Batı'nın yüzüstü kapitalizmi karşısında gayrimeşru çocuk muamelesi gören Marksizm, Çin'in Konfüçyen kültürünü öyle gözüküyor ki bir daha kalkamamak üzere alaşağı etmiştir. Dolayısıyla bir buçuk milyar nüfusu ve iki numaralı ekonomisiyle kocaman bir gövdeye sahip olmasına rağmen bu gücü güncel misyonunun dışında savunmasında kullanabileceği hiçbir tarihsel misyona sahip değildir. Onun için de yanıp yıkılan dünyada tabir yerindeyse insanlığa sunacağı bir hasır bulunmamaktadır.

Çin bu özelliğine de bağlı olarak bir hegemoni ve bir savaş düşünmüyor. Esasen klasik savaş teorilerine göre "savaş politikanın uzantısıdır." Barışçıl bir yol olan politikayla çözülemeyen sorunlar savaşla çözülür. Ciddi bir politikası bulunmayanın savaşı olmaz, olsa olsa gününbirlik kör dövüşü, elde edilebilecek zafer de bir tür mağlubiyet olur. Çin'in üretmek ve satmaktan başka bir hedefi yoktur. Bu hedefin ise bir askerî harekete ihtiyacı yoktur, meğerki savunmak zorunda kalsın.

Kadim değerlerini kaybetmiş Çin, kapitalist gövdeli, komünist başlı bir güçtür. Komünist uygulamayı kolaylaştırabilmek için zamanında Konfüçyanizmi kullanmış ve bundan sonuç da almıştı. Ama artık elinde, mevcut sistemiyle barışık, Konfüçyanizm gibi bir kültür sistemi olmadığı gibi yol gösterecek bir başka dünya görüşü de yoktur. Çelişiyor gibi gözükse de ideolojisi Batı'nın liberal kapitalist ideolojisidir. Yani insanlığın beklentilerine cevap verme konusunda bulunmayan bir güç. Ekonomik refah, toplumu sessiz ve etkisiz hâle getirmiştir. Tabii bütün bunlara rağmen Çin mevcut kutuplardan biri gözükmektedir.

## HİNDİSTAN

Hindistan için de benzer şeyler söylenebilir. Batı istilaları, sömürgeciliği ve bunu sürdürmek



için uyguladığı hegemoni Hindistan'ı tarihsel misyonlarından çıkarmıştır. Batı'nın özellikle bir teknoloji çöplüğü hâline getirdiği Hindistan kendisinin temsilinde kadim değerler de ihtiva eden ne Hinduizm ve ne de Budizm'le temsil edilmeyecek, dolayısıyla hak, adalet ve insaniyet gibi kadim değerlerin yanında değil, Batı'nın nevezuhur değerlerine ve daha doğrusu çıkarlarına ister istemez yakın duracaktır. Bazı uluslararası sivil toplum kuruluşlarının beyanına göre 30 kadar katliam örgütü Müslüman öldürmekte ki ilk elde hedef iki milyon insanı katletmektir. Verilen bilgilere göre Hindistan hükümeti bunu sadece seyretmemekte, aynı zamanda teşvik ve finanse etmektedir. Gazze'de işgalciler Müslümanları sürüp evlerini yıkıyor ve ellerinden alıyorlardı. Bunlar Müslümanların kendilerini yıkıyorlar.

Hindistan'da üç yüz yıla yakın bir zamandır dozajı gittikçe artan bir mesihanik kültür üretilmektedir. Şüphesiz tarihsel kökenlerden bir yorum çıkarılamaz değil, ne var ki bu yorum da sonuçta Batı'nın aydınlanmacı bir yorumudur. Yoga gibi beden üstünde oynamaya dayalı bir hareket, genelde bedeni fazlalık gören Hind kültürüne ait bir oluşum değildir, Hinduizm'in materyalist bir yorumudur. Bu yorum Siyonizm'le bir hayli barışıktır. Şüphesiz Hint bunu Yahudilikten almış değildir, Yahudiliğin Kabbalist yorumları Hint kökenli olmalıdır. Sonuçta Hindistan fiiliyatta Batı karşıtı hiçbir görüşe sahip görünmüyor, meğerki (Çin konusunda olduğu gibi) çıkarının hilafına bir durum ortaya çıksın. Gerçi hem Çin hem Hindistan BRICS girişiminin üyeleridir, ancak bu konudaki etkinliklerini zaman gösterecektir.

## AFRİKA VE LATİN AMERİKA

Bu iki kıtada Batı Kutubu'nun hilafına bazı gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle Afrika kıtasında ciddi bir mücadele veren Güney Afrika sırf kendisi için bir zafer kazanmadı. Elde ettiği kimlik ve kişiliğini bütün dünya toplumları için gerekli barış ve iş birliğinde kullanmaktadır. Bilindiği üzere İsrail'deki soykırımı uluslararası mahkemeye ilk taşıyan ülkedir. Batı karşısında potansiyel bir girişim olarak başlayan BRICS'in üyesidir.

Güney Amerika ülkelerinde genelde ABD'nin temsil ettiği tek kutupluluğa bir tepki vardır. Brezilya bunun başını çekmektedir. ABD'nin burada uzun zamandır iktidarı alaşağı etmek için uğraşmasının sebebi budur.

## KÜRESEL SİYASETTE İSLÂM DÜNYASININ YERİ VE İRAN

İslâm dünyası yönetici kesimi, bir kutubun yandaşı olmaktan çok ABD'ye bağlı hareket etmektedir. Bunu da iktidarlarının garantisi görmektedirler. Ondan bir yarar sağlamaktan ziyade verebileceği sıkıntıdan kurtulmayı düşünmüş olmalıdırlar. İslâm ümmeti için çok önem taşıyan Gazze konusunda bile Müslümanca bir tavır sergileyememektedirler. Öyle gözüküyor ki bu durum, Amerika açıkça dökülene kadar devam edecektir. Yöneticilerin bu zaafına rağmen Gazze olayı İslâm dünyasındaki Şii-Sünni, Türk-Arap, Endonezyalı-Faslı toplulukları daha bir birleştirmiş bulunuyor.

İslâm dünyası gücünün farkına varmalı ve hegemoniden kendisini kurtarmaya çalışmalıdır. Aslında İslâm dünyasının bazı avantajları var. Rusya ve Çin ile iyi ilişkiler kurma şansına sahiptir. Bu ülkeler ilke olarak tek kutupluluğa karşılar, bu durum değerlendirilebilir. Bazı stratejistlere göre eğer Müslümanlar ortak ve hırslı bir düşmana karşı birleşebilirlerse tam bir İslâm kutubu ortaya çıkarabilirler.

İslâm ülkeleri kutubu çerçevesinde İran'ın küresel siyasetteki yeri üzerinde hususen durmak gerekir. İran kendisine fazlaca bir önem veriyorsa da maalesef bu duyguya denk düşecek bir sonuç sergileyememektedir. Konumu net olmadığı için durduğu yerde de bir belirsizlik vardır. Bunda, dinin Şii versiyonunun genel İslâm'dan daha önemli görülmesinin ve özel olarak devlet politikası hâline getirilmesinin önemli bir rolünün bulunduğu söylenebilir. Bu, yerini belirlemeye fırsat vermeyen bir siyaset tarzıdır. Diğer İslâm ülkelerinde de mezhepler var ama İran'dan farkları, iktidarlarını kimin daha fazla gözeteceği veya en azından zarar vermeyeceğidir. Batı Bloku'ndaki ülkeler de bırakın Protestan, Katolik vb. gibi mezhep farkını, başka bir din olmasına rağmen aynı çizginin içinde yer aldığını düşündükleri Yahudiliğe karşı hiçbir mesafe koymadan hareket etmektedirler.

Humeyni dönemi İran'ının İslâm dünyasında saygı uyandıran bir hâli vardı. Mezhepten çok Batı karşısında ezilmişliğin bir Müslüman çıkışı idi. Gerçi ta baştan bir ruhanilik tesis edildi, devlet kutsandı, ama gittikçe (Şii) mezhepçiliğe gömüldü, Ali Şeriatî gibi dogmatik Şii olmayan düşünürler bile dışlandı. İslâm dünyası ile ilgili politikasını da bunun üstüne kurdu, diğer bloklar, haklı olarak İran'ı İslâm ülkesi bağlamında ele almaktalarsa da kendisi potansiyel İslâm bloku içinde yeterince konumlanamadı. Gazze'deki soykırım konusunda bile tabir caizse bir omurgasızlık yaşadı, konuyla, çevresindeki Şii grupları ilgilendirdiği kadarıyla ilgilendi. İsrail ABD eliyle İran'a karşı konumlandırılırken İran net bir İsrail politikasına sahip olmadı. Batı'nın kendisine karşı tecavüzkâr davranışları, mesela emanındaki Haniye'nin öldürülmesi cevapsız kaldı. Bir daha kolayca açılması mümkün olmayan şekilde tarihe gömüldü. Hiç de beklentimiz olmayan ama kendisinin ilan ettiği İsrail'e bir misilleme yok ve tabii olmayacaktır da. Tabii bunları ciddi sorunlarla çarpışmakta olan İran'ı itham etmek için söylemiyorum, İsrail'e karşı bir savaş açmasını bekliyor da değilim. Ama "misilleme yapacağım" diye bir söz varsa yapılmalı ve üzerindeki şaibeleri silinmeliydi. Yeni seçilen cumhurbaşkanını ilk baştan sıfırlayan iç hareketlerle uğraşan İran'ın çok önemseydiği gururunu koruması bir hayli zor görünüyor. Yani İran en azından şimdilik İslâm ülkeleri kutubu içinde ciddi bir role sahip görünmüyor.

### **GERİLİMİ DÜŞÜRMEK İÇİN İLERİ SÜRÜLEN ÖNERİLER**

Bu konu ile ilgili üzerinde en çok durulan noktalardan birisi, bir üçüncü dünya savaşının çıkma ihtimalidir. Ama işin gerçeği savaş zaten devam ediyor. Dünyanın iki belirgin yeri olan Filistin ve Ukrayna merkezli ve özellikle Batı kutubunun topyekûn katılımıyla gerçekleşen savaşlar iki komşu ülke arasında gerçekleşiyor değildir. Eğer üçüncü dünya savaşından kastedilen normal askerî bir harekât değil de kimyasal silahlarla yapılacak eylemlerse bu bir savaş değil, bir küresel cinnet olayıdır ki bu yola girenler insanlığı kırarken kendisi de intihar ediyor demektir.

Dugin'e göre muhtemel savaş, Batı ile Rusya veya Batı ile İslâm dünyası arasında olabilir.

Çin'in, savaşın bir tarafı olmaya niyeti yok, ekonomik yığıntının sorunları çözeceğini düşünüyor. Din ile ilgili gibi gözüken bu savaş, sırf dinler arası değil, dinî geleneksel medeniyetlere karşı deccal medeniyetinin açtığı bir savaş olacaktır. Çünkü karşı olduğu bütün kutuplar farklı dinlerdendir ve Batı medeniyetini özümsemede hâlâ tereddütleri olan (ve gittikçe de artan) Batı dışı (geleneksel/dinsel) dünyadır. Gerilimi düşürmek için ileri sürülen çözüm önerileri şöyle sıralanabilir:

a) Dünya ABD'nin başını çektiği tek kutupluktan kurtulmalı, uluslararası kurumlar onun nüfuzundan kurtarılmalıdır. Batı yakasındaki pek çok kuruluş ABD'nin vesayeti ve dolayısıyla tasarrufu altındadır. Güce göre işleyen bu mekanizmada toplumlar arası dengeler bile görmezlikten gelinmekte, sadece ahlaki değerler değil, uluslararası sözleşme ilkeleri bile çiğnenmektedir. ABD'nin sorumsuzluğuna karşı ortak bir tavır alınabilmelidir. Bu hâlleriyle söz konusu kuruluşların görevlerini yerine getirmesi ve dünya barışına istenen katkıda bulunmaları mümkün değildir.

Uluslararası en üst kurul konumuna sahip BM'de yapısal bir değişikliğe gidilerek mutlaka ıslah edilmelidir. Özellikle beş ülkenin onay hakkının bulunması tam anlamıyla bir ironidir. ABD'nin yanında onun gözünün içine bakan İngiltere ve Fransa ile Batı üçlüsü bir soruna sağlıklı bir çözüm getirmek bir yana, yarından fazlanın vetosu ile gündeme bile alınamamaktadır. Daimi üyelik sistemi kaldırılmalıdır. Bu olmadığı takdirde dünya nüfusuna ve belli kutup olgularına uygun bir kurul oluşturulmalıdır. Buna göre ABD gölgesinden başka bir varlığı olmayan Fransa ve İngiltere temsilcilikleri kaldırılmalı, şu ana kadar temsilcisi bulunmayan kutupların eklenmesiyle 7 temsilcilik belirlenmelidir. Bu temsilcilikler şöyle dağıtılabilir:

- 1) ABD ve Avrupa (ABD, Avrupa, Avustralya vb. 1 milyar nüfus)
- 2) Afrika Birliği (yaklaşık 1 milyar nüfus)
- 3) Çin (1,4 milyar nüfus)
- 4) Hindistan (1,4 milyar nüfus)
- 5) İslâm ülkeleri (yaklaşık 1,5 milyar nüfus)
- 6) Latin Amerika ülkeleri (yaklaşık 1 milyar nüfus)

**İslâm dünyası gücünün farkına varmalı ve hegemoniden kendisini kurtarmaya çalışmalıdır. Rusya ve Çin ilke olarak tek kutupluluğa karşılar, bu durum değerlendirilebilir. Bazı stratejistlere göre eğer Müslümanlar ortak ve hırslı bir düşmana karşı birleşebilirlerse tam bir İslâm kutbu ortaya çıkarabilirler.**

7) Rusya (Rusya ve peyklere 1 milyar nüfus)

Tabii ki bu yapısal değişiklik gerilimli dünyayı cennete çevirmez. İnsanlığın Batı kültürü tarafından zedelenmiş değer ve norm dünyasına sahici katkılarda bulunmak ve mesela *birlik ilkesini* aşip *beraberlik kültürünü* ikame edebilmemiz gerekiyor. Birlik sağlama işi bir otorite dayatmasıdır, sosyal unsurların farklı özellikleri yok edilerek bire indirgenmesidir. Burada iş, toplulukların birbirleriyle ilişkilerine değil, siyasi otoritenin yapıp etmelerine dayanırılmış olur. Beraberlik ise, siyaset sorunların çözümünde tarafsız bir hakem sıfatıyla devreye girse de kadim değerler bağlamında toplumsal kaynaklıdır. İhtiyaç duyduğu en önemli şeyler müdahalesizlik ve hepsinin saygı duyup uyduğu yüksek değerlerdir. Yaklaşık yarım yüzyıl önce Amerika'da yaşayan bazı yaşlı Ermeni ve Yahudiler "Ben hâlâ Osmanlıyım ve bundan gurur duyuyorum," diyordu. Osmanlı'dan sonra yeni Türkiye'deki türediler sırf azınlıklardan değil, ecdadı Osmanlı'dan nefret eder hâle geldi. Bunlar Batılıdan farklı olarak beraber yaşamayı nereden bileceklerdi ki?

b) Her şeye rağmen çok kutuplu yapı üzerinde durulmalıdır.

Dünya geriliminden çıkış yolu gibi gözükken çok kutupluluğa bir geçiş var. Ama hâlâ kendini dünyanın yegâne biricik kutubu sayan Batı buna direniyor. Ünlü stratejist Dugin'in ifadesiyle İsrail ve Ukrayna'yı hegemonisinin vekilleri şeklinde kullanıyor. Ancak çok kutupluluk sürecinin de kendine has sorunları vardır. Dünyada kutup başları gözükken bazı ülkeler, henüz bu misyonunu tamamlayamadan daha kapsamlı bloklaşmalara da soyunuyorlar. Mese-

la üye ülkelerin baş harflerinden oluşan BRICS (Brezilya, Rusya, İndus/Hindistan, Çin ve South (Güney) Afrika) Birliği böylesi bir girişimdir.

Esasen dünya hâlâ çok kutuplu değil, iki kutuplu gözüküyor. Rusya, Çin, potansiyel açıdan İslâm dünyası, Hindistan, Afrika ve Latin Amerika, Batı hegemonyasına karşı henüz potansiyel kalsa da bir cephe oluşturuyorlar. ABD ve Batı tek kutupluluğu koruma adına ölümüne bir savaş veriyor, çok kutupluluğa karşı direniyor. Ukrayna ve Gazze savaşları aynı zamanda dünyaya bir gözdağı verme işidir. Ukrayna savaşı Rusya'ya, Filistin ise İslâm dünyasına karşı bir tehdit ve gözdağı verme hareketidir. Ama hegemonya gittikçe zayıflıyor.

c) BM'nin aldığı kararlara yaptırım getirilmelidir. Hiçbir kararının yaptırımı yoktur. Bu durumda BM'nin yaptığı, dünya toplumlarını oyalamaktan ibarettir. İsrail'in 1948 yılında kuruluşundan bu yana 76 yılda BM, İsrail saldırganlığını sona erdirmek için bir düzine civarında karar almıştır. Ama İsrail bunların hiçbirisine uymamıştır. İş hep kötüye gitmektedir. 1974 yılında BM, Siyonizm'i, dünyaca mücadele edilmesi gerekli saldırgan bir ideoloji olarak ilan etmişti. Şimdi BM'nin böyle bir karar alması mümkün olmadığı gibi tersine "Siyonizm insanlık için gerekli bir ideolojidir," türünden bir karar bile çıkarılabilir. Şimdilerde uluslararası mahkemelerde savaş suçu, insan hakları ihlali gibi suçlardan yargılanan ve sırtını ABD magandalığına dayamış bulunan İsrail, muhtemelen kınama gibi hukukun asli unsurlarından olmayan bir 'ceza' ile işin içinden çıkacaktır.

d) Batı kutubunun dışında kalan ülkeler ciddi bir iş birliği içinde bulunmalı ve mevcut hegemoniyi yıkmalıdır. İkinci gruptaki ülkeler kapsamlı bir iş birliği ile bu hegemoniyi aşabilirler. Toplumlar tam da Hint bilgisi Beydaba'nın *Kelile ve Dimne* adlı eserinde anlattığı anekdotu yaşıyorlar. Hegemoninin sahipleri ağaçtaki kuşa "yavrularını bana at, yoksa oraya çıkar, yerim" diyen kurnaz tilkiye benziyor. Çoğu ülke "gel ben uçar giderim sen de yavrularımı yersin," diyemiyor. İlgi çekicidir ki hegemoniyi en çok yaşayanlardan birisi Avrupa Birliği'dir. AB bu cendereyi kıramazsa Siyonizm konusunda ne kadar temenna çekerse çeksin kendi sonunu hazırlayacaktır.



## EKSİK GÖRÜŞLER VE BİR DEĞERLENDİRME

Dünya ciddi bir gerilim yaşıyor. Söz konusu gerilim doğal bir yaşantının ürünü değildir, bilerek ve özel olarak tırmandırılmaktadır. Sonuçlar da ahlaksızca dayatılmaktadır. Etkin küresel siyasetin dayattığı ahlaksızlık, kurumları işlemez hâle getirmektedir. Esasen ahlakın bulunmadığı yerde adalet gibi hiçbir yüksek değer çalışmaz. Bu durum sürdüğü sürece de “Bütün dünyanın gözü önünde”, “yüksek yargı önünde hesap vereceklerdir,” gibi sözler yerlerini bulamamaktadır. Yüz yılı aşkın bir zamandır lafi edilen modern değerler dökülüp inmiştir. Öyle ki eleştiride kullandığımız ilkeler bile bir anlam taşımaz hâle gelmiştir. Mesela Batı’nın “evrensel” diye takdim ettiği değerlerin ihlalini eleştirmek için kullanılan “Batı’nın ikiyüzlülüğü” bunun tipik bir örneğidir. Aslında bu değerlendirmede bulunanlar Batı’nın, eylemlerinde ikiyüzlü olmama değerine aykırı hareket etmediğini gözden geçiriyorlar. Yani Batı’yı ikiyüzlülükle eleştirenler Batı dışındakilerin sözü edilen değerlerin kapsamı dışında kaldıklarını göremiyorlar. Batı tek yüzlü veya yüzsüz iken sonradan ikiyüzlü olmuş değildir. “Evrensel” nitelemesi bu noktada Batı dışındakileri kapsamına almıyor. Bu durumda Batı ikiyüzlü değildir; çünkü Avrupamerkezli düşünmek bir ikiyüzlülük değildir, bu durum Batı’nın tek ve gerçek yüzüdür.

Sorunun kaynağı güç olduğu gibi çözümünde de güce ihtiyaç vardır. Ancak bu güç ahlakın emrinde bir güç olmalıdır. Şüphesiz her değişiklik bir çözümdür, fakat her çözüm iyi bir çözüm değildir. Kimsenin çözemediği düğümü bıçakla kesip parçalara bölen Kral Gordium’un yaptığı da neticede düğümün bir çözümüdür, ama sağlıklı bir çözüm değildir. Çünkü bölük pörçük olan ip kullanılamaz hâle gelmiştir. Günümüz ahlaksız güçleri de kördüğümü böyle çözmektedir.

Bazı sağlıklı düşünebilen stratejistlerin görüşleri de göz önünde bulundurularak şu öngörülerde bulunulabilir: Öyle gözüküyor ki bundan sonra tek kutuplu bir dünya olmayacak. Tabii bu Batı için bir yıkım demektir. Rusya, Ukrayna savaşından sonra egemen bir güç hâline gelecek.

Tayvan sorunu çözüldükten sonra Çin daha da rahatlayacak ve varlığını dünya sorunlarının çözümünde gösteremeyen Çin, orada duran bir güç konumuyla kendisini daha fazla hissettirecek. Her ne kadar ABD sorunu artırmak için uğraşıyorsa da eğer Filistin sorunu çözüldürse İslâm dünyası bir kutup olarak varlığını daha etkin hissettirebilecek, İslâm kutubu gelişecek. Hindistan, Afrika, Latin Amerika, Kristof Colomb öncesi dünyaya dönebilecek.

Tek ayakla yol alınmıyor. Bir dönemlerin tek kutupluluk projesi, bir bölgedeki topluluklardan tek ulus çıkararak zihniyete bağlı olarak bütün ulusları bir potada eritip bir “dünya ulusu” üretmek isteyenlerin düşüncesidir. Kur’ânî bir ifadeyle başlangıçta bütün insanlık, bir kadın ile bir erkekten türemiş tek toplumdur, sonra *teârûf* için (karşılıklı insani ilişkiler kursunlar diye) *kabâil* ve *şuûba* (etnik ve dini gruplara) ayrıldı. İstenen, kutupsuz veya işbirlikçi birçok kutupluluktur. Kur’ânî bir ilke bu konuda imdadımıza yetişiyor: “Allah birilerinin belasını birileriyle giderir.” Elbette bir zorbanın bir başka zorba ile terbiye edilmesi önemli bir işittir. Ne var ki bu iş, bir yapıyı çözer ama yeniden bir yapılanma inananların üzerine düşen bir görevdir.

Şüphesiz çok kutupluluk da sorunları yeterince çözümleyici değildir. Bütün kutuplu yapılar bir güç kurgusu olduğuna göre bu güç ahlaka bağlı olmadığı zaman her an sorun teşkil edebilir. Ama yine de çok kutuplulukta herhangi bir gücün ahlaksız hegemonisi altında mahsur kalmama şansı vardır. Onun için çok kutupluluk tek kutupluluğa tercih edilebilir.

İslâm dünyası potansiyel gücünün farkına varmalıdır. Türkiye yeterince güç sahibi olmamasına rağmen tarihsel misyonuna uygun hareket etmeye, bütün bloklarla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Batı’nın *birlik ilkesine karşılık beraberlik kültürünü* yeniden ortaya çıkarıp, insanlığa sunabilmeliyiz. Bu formül tarihimizde keşfedilmeyi beklemektedir. Güç merkezleri açık bir takdirde bulunmasalar bile bu durumda Türkiye’nin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

# ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI İÇİN İKİNCİ KÜRESEL BİYOLOJİK SAVAŞ HAZIRLIKLARI

BURHANETTİN CAN

“Eğer hak, onların hevalarına (istek ve tutkularına) uyacak olsaydı, hiç tartışmasız gökler, yer ve bunların içinde olan herkes ve her şey bozulmaya uğrardı...”

(23/Mü'minûn 71)

2020 yılında küresel hâkimiyet kurmak isteyen Siyonist mekanizma ve onun işbirlikçileri, hem korona virüs salgını hem de salgın üzerinden bir küresel psikolojik savaş başlatmışlardı. Adı konmamış küresel bir kaos ve olağanüstü bir hâl ilan edilmişti. Henry Kissinger'ın başını çektiği bir ekip korona salgınına karşı verilecek mücadelenin merkezi bir yönetim tarafından tüm dünyada verilmesini istemiştir. Kissinger'ın ifadesi ile 2009 yılında yöresel düzlemde başlattıkları Üçüncü Dünya Savaşı, yeni bir virüs salgını adı altında yeni bir biyolojik savaşla daha ileri bir aşamaya taşınmak istenmektedir.

2020'deki korona salgını, “Dünya Nüfusunun Azaltılması Projesi”, “Sanayi 4.0”, “Küresel Hâkimiyet Projesi”, “Tek Dünya Hükûmeti”, “Tek Dünya Devleti”, “Tek Din”, “Tek Para/Tek Banka”, “Tek Hukuk”, “İki Sınıf” ve “Küresel Dijital Dünya Düzeni” projelerinin hayata geçirilebilmesi için nasıl bir stratejik aşama idiyse bugün başlatılmak istenen X salgını/Mpox salgını önceki sürecin daha ileri bir aşaması olabilir. Korona vakasında, biyolojik savaş, psikolojik savaş, sosyolojik savaş ve ekonomik savaş birlikte yürütülmüştü. Bugün de benzer bir durum inşa edilmeye çalışılmaktadır.<sup>1</sup>

1 Bu yazı serisinin amacının daha iyi anlaşılabilmesi için daha önce *Umran*'da yazdığımız makalelerin

## BİYOLOJİK SAVAŞ

21. asır öncesinde savaşın *evrensel kümesinin* adı *klasik sıcak savaş* iken, 21. asırda savaşın evrensel kümesinin adı *sosyolojik savaş* olmuş ve melez savaş teorisinin merkezine yerleşmiştir. Diğer savaş türleri, sosyolojik savaşı kazanabilmek için kullanılmaktadır.<sup>2</sup> Bu sebeple bugün küresel düzlemde yürütülen biyolojik ve psikolojik savaş *sosyolojik savaş* amaçlıdır. Biyolojik savaş kapsamının, özellikle de bu süreçte konuşulup yazılanların daha iyi anlaşılabilmesi için bazı temel kavramların tanımlarını vermekte fayda vardır. Yol boyu kullanılacak temel kavramlarla ilgili özet tanımlamalar aşağıda verilmektedir:

*Biyolojik ajan*: İnsanlarda, hayvanlarda ve bitkilerde hastalık oluşturan veya ölümlere yol açan bakteriler, toksinler, virüsler, infeksiyöz nükleik asitler ve prionlar gibi kendisi kopyalatılan mikroorganizmalara biyolojik ajan denir.

*Biyolojik silah*: Biyolojik ajanların bulaşıcılık ve hastalık yapma yeteneklerine bağlı olarak seçilmeleri ve genetik olarak çeşitli etkenlere karşı güçlendirilmeleri sonucu etkilerinin arttırılarak kullanılmasına biyolojik silah denilmektedir.

okunmasında fayda vardır.

2 Y. Çağlayan, *Osmanlı'dan Ortadoğu'ya Sosyolojik Savaş*, Etkileşim, İstanbul, 2013, s. 43-45.

**Biyolojik saldırı:** Genel bir kavram olarak sosyal, ekonomik, siyasi, psikolojik savaş üstünlüğü sağlamak, baskı ve yıkıma yol açmak amacıyla, mikroorganizmaların veya onlara ait toksin maddelerin insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerinde kasıtlı kullanımını ifade etmektedir.

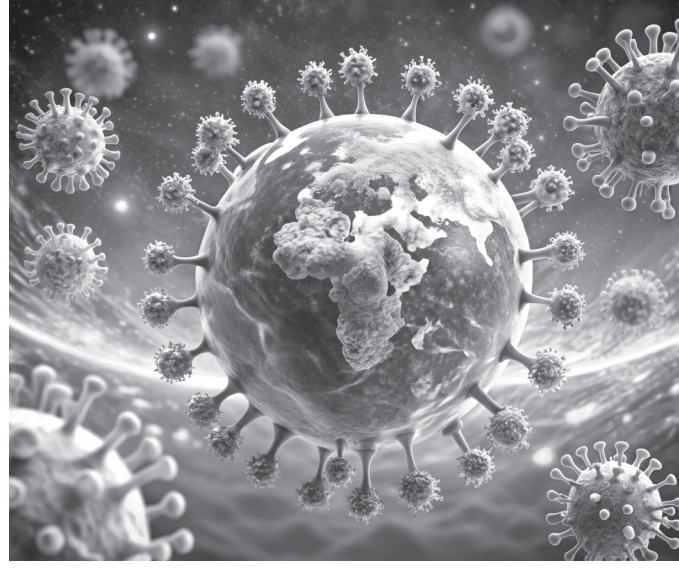
**Biyolojik savaş:** Diğer canlılar üzerinde zararlı etkiler meydana getirmek, hastalığa/ölüme sebebiyet vermek amacıyla biyolojik ajanların kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır.

**Biyoterörizm:** Terör örgütlerinin sivil halkı hedef alan saldırıları için kullanılan bir kavramdır.<sup>3</sup>

Biyoterörde, biyolojik saldırıda, biyolojik savaşta amaç, hedef toplumda sadece geniş kitleleri hastalandırmak/sakat bırakmak/öldürmek, tarım alanlarını, doğal çevrelerini, bitki örtüsünü tahrip etmek değildir. Aynı zamanda hedef toplumda korkunun yayılmasını sağlamak, insanların birbirine güvenini yıkmak, insanları yalnızlaştırmak, içine kapatmak, bireyselleştirmek, psikolojik olarak da bunalıma sürüklemek, halkın yönetimlere olan güvenini yıkmak, ekonomik çöküntü meydana getirmektir.

Biyolojik savaş bir taraftan halkı, diğer taraftan da yönetimleri hedef almaktadır. Yönetimlerin iradelerini çözmek, onları paniğe sevk ederek daha büyük hata yapmalarına sebep olmak, biyolojik saldırıyı gerçekleştirenlerin isteklerini yapmaya hazır hâle getirmek veya tamamen teslim almak, biyolojik savaşın amaçları kapsamındadır. Korona salgını ile dün, X salgını ile bugün dünyada inşa edilen ya da edilmeye çalışılan psikoloji de budur. Silah olarak kullanıla-

3 U. H. Hüşan, *Biyolojik Terör Riskine Karşı Tıbbi Müdahalenin Etkinliğinin İrdelenmesi ve Yerel Yanıtın Geliştirilmesi*, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2010. K. Berkkan, *Corona ve Virüs Savaşları*, Eftalya, İstanbul, 2020, s. 11-70. C. Demir, *Türkiye’de Alınması Gereken Biyogüvenlik ve Biyosavunma Önlemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Fen Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2009. STM Teknolojik Düşünce Merkezi, *Biyoteknoloji Çağında Biyolojik Harp*, Trend Analizi, Temmuz 2019. Burhanettin Can, “Biyolojik Savaş Üzerinden “Dijital Dünya Düzenini” İnşa Etmek-1”, *Umran Dergisi*, Nisan 2020.



bilen biyolojik ajanlar, genel olarak, bakteriler, virüsler, riketsialar, klamidyalar, mantarlar ve toksinlerdir (kimyasallar).<sup>4</sup>

Salgınların coğrafi yayılımına ilişkin kullanılan iki temel kavram, epidemiyoloji ve pandemi kavramlarıdır. **Epidemi:** Aynı anda, belirli bir bölgede çok sayıda insanda, belirli bir hastalığın ortaya çıkması’ demektir. **Pandemi:** Bir hastalığın birden fazla kıtada ya da neredeyse dünyanın tümünde görülmesi, insan, hayvan veya bitkilerin hemen hemen hepsinde bulunması anlamına gelir.<sup>5</sup>

### **ŞER İTTİFAKI’NIN YENİ BİR PANDEMİ İNŞA ETME STRATEJİSİ: MAYMUN ÇİÇEĞİ (MPOX) VİRÜSÜ/X HASTALIĞI**

Mpox (Monkeypox) virüsü, “orthopoxvirus genus” diye sınıflandırılan virüs ailesine mensuptur. İlk önce 1950’lerde Orta Afrika’da ortaya çıkmıştır. 1958 yılında da Danimarka’daki ‘deney maymunlarında’ varlığı tespit edilmiştir.

4 K. Berkkan, *age.*, s. 11-70. Hancı, I. H., Özdemir, Ç. Bozbıyık, A. Tuğ, A. “Biyolojik Silahlar: Etkileri, Korunma Yöntemleri”, *Sted* 2001, sayı: 9, s. 332. İ. Tokalak, *Dünyada İlaç ve Kimya Terörü*, Ataç, İstanbul, 2019, s. 171-181. Guyton, A. H. Hall, J., E., *Tıbbi Fizyoloji*, Nobel Tıp Kitapevleri, 2007, s. 18-19. U.H. Hüşan, *age.*

5 C. Demir, *Türkiye’de Alınması Gereken Biyogüvenlik ve Biyosavunma Önlemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Fen Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2009. U. Perktas, “Korona Salgını Havalar Isınca Gerçekten Bitecek mi?”, *Medyascope*, 15 Mart 2020.



**21. asır öncesinde savaşın evrensel kümesinin adı klasik sıcak savaş iken, 21. asırda savaşın evrensel kümesinin adı sosyolojik savaş olmuş ve melez savaş teorisinin merkezine yerleşmiştir. Diğer savaş türleri, sosyolojik savaşı kazanabilmek için kullanılmaktadır.**

1970’te, Demokratik Kongo Cumhuriyeti’nde, dokuz aylık bir çocukta görülmüştür. Maymun-da görüldüğü için virüsün adına, “maymun çiçeği” virüsü denmiştir.<sup>6</sup> 1970 yılında ilk insan vakası ortaya çıkmış olmasına rağmen dünya bu virüsle ilk kez 2022’deki salgını ile tanışmış ve ismini duymuştur. Maymun çiçeği virüsünün ana merkezi, Orta ve Batı Afrika’nın tropikal yağmur ormanlarıdır. Genellikle “hayvanlardan insanlara bulaşan” (zoonotik), “insanları ve hayvanları etkileyen ölümcül bir virüs türüdür.”<sup>7</sup>

### MPOX VİRÜSÜNÜN TÜRLERİ

Maymun çiçeği (Mpx) bir DNA virüs olduğu için korona ya da grip virüsü kadar hızlı mutasyona uğramamaktadır. Mpx, çiçek virüsünün yakın akrabası kabul edilmektedir. Virüsün, Batı Afrika ve Orta Afrika olmak üzere iki ana türü vardır: Klad I (clade), Klad II (clade). “Bir klad, genetik ve klinik olarak farklı bir virüs grubu” demektir. Orta Afrika’da Klad I, Batı Afrika’da ‘Klad II virüsü mevcuttur. ‘Klad I (Clade) ise Orta Afrika’da bulunan ‘endemik’ bir türdür. Bu salgın döneminde Kongo’da etkin olan Klad I türüdür. Klad I’in “ciddi hastalıklara ve ölümlere neden olduğu” kanaati hâkimdir. Bunun mutasyona uğramış daha tehlikeli olan yeni şekli “Klad I b”dir. Klad II, Mpx (Monkey-pox) virüsünün daha hafif bir türü olup 2022 yılındaki küresel salgına neden olmuştur. Mpx virüsü, Afrika kıtası dışında ilk kez İsveç’te görülmüştür. İsveç Halk Sağlığı Kurumu yöne-

6 <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-virusu-lgbt-etkinliginden-yayildi-68097h.htm>

7 <https://www.odatv.com/saglik/dunya-saglik-orgutunun-kafasi-karisti-maymun-cicegi-yalniz-degil-odatv-arastirdi-i-maymun-cicegi-virusu-nedir-i-mpox-belirtileri-i-dso-aciklama-120058817>

ticilerine göre bir kişi, “Mpx Clade I salgınının yaşandığı Afrika bölgesinde bulunduğu sırada” “Mpx Clade I” virüsüne yakalanmış, oradan da virüsü İsveç’e taşımıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre 1 Ocak-22 Haziran 2022 tarihleri arasında 50 ülkede toplam 3413 vaka kaydedilmiştir.

### MPOX VİRÜSÜNE YAKALANMANIN BELİRTİLERİ

DSÖ’nün ve alanın uzmanlarının yaptığı açıklamalara göre Mpx virüsüne yakalananlarda ortaya çıkan görünür belirtiler şöyle özetlenebilir:

Çiçek hastalığına benzer bir hastalığa neden olmaktadır. Enfeksiyon başlangıçta sıradan bir solunum yolu hastalığına benzemektedir. Daha sonra ciltte, yüzde, ellerde, ayaklarda, ağızda, cinsel organlarda, bazen de tüm vücutta kabartılı, kaşıntılı ve ağrılı aşırı bir döküntüye dönüşmektedir.

Döküntü sonunda iyileşmeden önce kabarcıklar, kabuklar oluşturmakta ve deride iz bırakabilmektedir. Kabarcıklar büyük, beyaz veya sarı, içi irin dolu küçük, kabarcık şişliklerdir. Ateş, baş ağrısı, lenf bezlerinde, her iki kolun altında, boynun yanları ve arkasında şişme olmakta, kas ağrısı ve yorgunluk ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak enfeksiyon 14-28 gün/iki ile dört hafta; “virüse maruz kaldıktan sonra semptomların gelişmesi ise 3 ila 21 gün sürebilmektedir. Ancak Mpx virüsü taşıyan bir kişi, semptomlar ortaya çıkmadan, 1 ila 4 gün önce hastalığı başkalarına bulaştırabilmektedir.”<sup>8</sup>

### MPOX VİRÜSÜNÜN BULAŞMASI ŞEKLİ: YAKIN TEMAS, FUYUŞ VE EŞCİNSEL İLİŞKİ

Uzmanların açıklamalarına göre Mpx virüsü, canlıların vücuduna deri çatlaklarından/açık

8 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c8x14z1npkyo> <https://www.odatv.com/saglik/dunya-saglik-orgutunun-kafasi-karisti-maymun-cicegi-yalniz-degil-odatv-arastirdi-i-maymun-cicegi-virusu-nedir-i-mpox-belirtileri-i-dso-aciklama-120058817> <https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-inceledi-mpox-maymun-cicegi-nasil-kuresel-acil-durumadonustu-sirada-ne-var-220139> <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-nedir-ve-dso-neden-kuresel-acil-durum-ilan-etti-68087h.htm> <https://www.yenisafak.com/hayat/maymun-ciceginde-panige-gerek-yok-4639123> <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-virusu-lgbt-etkinliginden-yayildi-68097h.htm>

yaralardan, solunum yolu veya “mukoza zarları” (gözler, burun ve ağız dâhil) yoluyla girmekte; insanlara, enfekte bir hayvan veya kişi üzerinden aşağıda ifade edilen yollarla bulaşmaktadır:

Virüsün hayvandan insana bulaşması, hayvandaki (özellikle, maymun, sıçan ve sincap) ısırık, çizik, yara, hayvanın kanı ve vücut sıvısı ile doğrudan temas etmele.

Virüsün bulaştığı bir kişinin deri lezyonları (cilt teması), göz, burun, ağız yoluyla; vücut sıvıları veya solunum damlacıkları ile doğrudan temas etmek: Yakınında konuşmak, nefes almak, uzun süreli yüz yüze temas.

Virüsün bulaştığı kişiyle her türlü cinsel ilişki, özellikle eşcinsel ilişki, tespit edilen vakaların çoğu biseksüel veya eşcinsel erkekler.

“Nadir bir bulaşma şekli olmasına rağmen”, virüsün bulaştığı çarşaf, nevresim, giysiler ve havlular gibi kontamine olmuş nesnelere dokunmak.<sup>9</sup>

Virüsün yayılması konusunda çok dikkat çeken nokta, bazı ülke yöneticilerinin, konunun uzmanlarının, DSÖ ve BM yetkililerinin Mpox virüs salgını ile ilgili açıklamalarında, virüsün ana yayılma kaynağının *fuhuş ve eşcinsel ilişkiler* olduğunu çok açık söylemeleridir. Vakaların yüzde 96’sının görüldüğü Kongo Demokratik Cumhuriyeti’ndeki salgının cinsel temastan kaynaklandığı ve “2022’deki salgının da”, ağırlıklı olarak cinsel temas/eşcinsel ilişkiler yoluyla yayıldığı tespit edilmiştir: “Mpox, enfekte olmuş biriyle öpüşme, dokunma, oral ve penetratif vajinal veya anal seks dâhil olmak üzere her türlü yakın temas yoluyla yayılabilir. Birden fazla veya başka birileriyle cinsel ilişkiye giren kişiler en fazla risk altındadır.” “Vakaların çoğu, cinsel olarak aktif olan kişilerde ve erkeklerle cinsel ilişkiye giren erkeklerde görülüyor. Birden fazla cinsel ilişki partneri olan veya yeni cinsel partneri olan kişiler de risk altında olabilir...” “Mpox riski, cinsel olarak aktif olan kişilerle veya eşcinsel, biseksüel ve erkeklerle cinsel ilişkiye giren diğer erkeklerle sınırlı değil-

9 <https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-isvecteki-mpox-vakasini-yazdi-izole-edildi-ancak-korku-devam-ediyor-220205> <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-nedir-ve-dso-neden-kuresel-acil-durum-ilan-etti-68087h.htm>

dir. 2022/2023 yıllarındaki çok ülkeli salgında bildirilen vakaların çoğu eşcinsel, biseksüel ve erkeklerle cinsel ilişkiye giren diğer erkekler arasında tespit edilmiştir. Virüsün birçok ülkede bu sosyal ortamlarda kişiden kişiye geçtiği göz önüne alındığında, erkeklerle ilişkiye giren eşcinsel, biseksüel ve diğer erkekler, enfekte olan biriyle ilişkiye girmeleri veya başka bir şekilde yakın temas kurmaları hâlinde maruz kalma riski daha yüksek olabilir. Birden fazla veya yeni cinsel partneri olan kişiler şu anda en fazla risk altında olan kişilerdir. Farkındalığı artırmak için eşcinsel, biseksüel ve erkeklerle ilişkiye giren diğer erkeklerden oluşan toplulukların katılımını sağlamak, en fazla risk altında olanları korumak için çok önemlidir. Başka erkeklerle ilişkiye giren bir erkekseniz, riskinizi bilin ve kendinizi ve başkalarını korumak için adımlar atın.”

DSÖ’nün acil durum biriminin eski başkanı David Heymann “Maymun çiçeği virüsünün ilk defa bu kadar yayılması, İspanya ve Belçika’daki iki etkinlikle bağlantılıdır.” BM ise şu açıklamayı yaptı: “Son zamanlardaki vakaların büyük kısmı, gey ve biseksüel erkekler de ortaya çıkmıştır. HIV/AIDS Ortak Programı’na göre (UNAIDS), hastalık yakın fiziksel temasla alakalı bir durum olup herkesi etkileyebilir. Afrikalılar ve LGBTI+bireyleri hedef alan “ırkçı ve homofobik” paylaşımların yapılmaması gerekir.” “Belçika’da virüsün “fetiş festivali” diye bilinen Darklands isimli etkinlikte yayıldığı belirlenmiş; İspanya’nın Madrid şehrinde ise maymun çiçeği vakalarıyla ilişkilendirilen eşcinsellere özel bir sauna kapatılmıştı.” “Şimdi de cinsel ilişki yayılımını hızlandırıyor gibi duruyor.”

İngiltere’deki Norwich Üniversitesi’nde halk sağlığı araştırmacısı olan Dr. Paul Hunter “Devam eden iki salgınımız var. 2022 salgını, ağırlıklı olarak cinsel temas yoluyla yayılan Klad II b adı verilen bir versiyondan kaynaklanıyordu. En riskli popülasyonun eşcinsel erkekler olduğu kanıtlandı.” dedi.<sup>10</sup> Imperial College London’dan

10 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c8xl4z1npkyo> <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-virusu-lgbt-etkinliginden-yayildi-68097h.htm> <https://www.odatv.com/saglik/dunya-saglik-orgutunun-kafasi-karisti-maymun-cicegi-yalniz-degil-odatv-arastirdi-i-maymun-cicegi-virusu-nedir-i-mpox-belirtileri-i-dso-aciklama->

virolog Mike Skinner, Mpx virüsünün tedavi etmek için kullanılan tecovirimat adlı ilacı üreten SIGA Technologies'in baş tıbbi sorumlusu Dr. Jay Varma da benzer açıklamalar yapmışlardır. İspanya'nın sağlık yetkilileri, "Madrid'de şimdiye kadar 30 kesinleşmiş vaka olduğunu bildirmişlerdir. Kanarya adalarındaki (LGBT) Onur Yürüyüşü ile Madrid'deki saunadan çıktığı belirlenen vakalar arasındaki bağlantının araştırıldığını ifade etmişlerdir. Portekiz, İspanya ve İngiltere yetkilileri, "vakaların çoğunluğunun Afrika'ya seyahat geçmişi olmayan, 'gay ya da biseksüel' erkeklerden oluştuğunu açıklamıştır."<sup>11</sup>

2022 salgınından bu yana Mpx virüsünün, küresel olarak, "çoğunlukla eşcinsel ve biseksüel erkekler", "hayat kadınları, kamyoncular ve diğer geçici işçiler" arasında yayılması olgusu dikkat çekmektedir.<sup>12</sup> Dünyanın önde gelen tıp dergilerinden *The Lancet*'te yayımlanan bir makaleye göre DSÖ Başkanı Tedros'un ismini verdiği ve çok tehlikeli olduğunu ifade ettiği maymun çiçeği virüsü "İspanya'nın Büyük Kanarya adasındaki bir LGBT etkinliğinden sonra çevreye büyük bir hızla yayılmıştır." "İlk vakaların çoğu, İspanya'nın Büyük Kanarya adasında düzenlenen uluslararası bir LGBT etkinliğine katılan kişilerde görülmüş ve bu da birkaç Avrupa ülkesindeki bulaşma zincirleriyle bağlantılı olmuştur."<sup>13</sup>

<https://tr.euronews.com/2022/05/24/maymun-cicegi-salg-n-na-kars-ulkeler-as-stoklamaya-baslad> <https://tr.euronews.com/saglik/2022/05/23/maymun-cicegi-hastal-g-yla-cinsel-iliski-aras-nda-baglant-var-m> <https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-isvecteki-mpox-vakasini-yazdi-izole-edildi-ancak-korku-devam-ediyor-220205> <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61540660> <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-nedir-ve-dso-neden-kuresel-acil-durum-ilan-etti-68087h.htm> <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10389550/>

11 <https://tr.euronews.com/saglik/2022/05/23/maymun-cicegi-hastal-g-yla-cinsel-iliski-aras-nda-baglant-var-m>

12 <https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-inceledi-mpox-maymun-cicegi-nasil-kuresel-acil-duruma-donustu-sirada-ne-var-220139>

13 <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-virusu-lgbt-etkinliginden-yayildi-68097h.htm> <https://www.mepanews.com/baeden-pakistana-giden-uc-kiside-maymun-cicegi-tespit-edildi-68101h.htm>

## ŞER İTTİFAKI'NIN YENİ BİR PANDEMİ İNŞA ETME STRATEJİSİ

Dünya genelinde "70'ten fazla ülke salgın var raporu" verince, 23 Temmuz 2022'de DSÖ, maymun çiçeği virüsünün yayılmasını, "uluslararası endişe verici halk sağlığı acil durumu" ilan etmiştir. Fakat daha sonra "vakalar azaldı" gerekçesi ile DSÖ, Mayıs 2023'te ilan edilen "acil durum statüsünü" kaldırmıştır. Ağustos 2024'ün başında, "Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Nijerya, Kamerun, Sierra Leone, Kongo Cumhuriyeti ve Liberya dâhil en az 15 Afrika ülkesinde", bulaşıcı hastalığın 'hızla yayılması sonucu', "en az 524 kişinin hayatını kaybettiği tespit edilmiştir. Bunun üzerine DSÖ, Ağustos 2024'te, Mpx virüs salgını için yeniden "sağlık acil durumu" ilan etmiştir. Afrika dışında, "İngiltere, İspanya, İsrail, Fransa, İsviçre, Avusturya, Norveç, Belçika, ABD ve Avustralya da dâhil birçok ülkede en az 90 maymun çiçeği vakası bildirilmiştir."<sup>14</sup>

DSÖ'nün maymun çiçeği salgını için küresel acil durum ilan etmesi, yeni bir pandemi sürecinin başlatılacağı anlamına da gelebilir. Açıklamalar ve gidişat bunu göstermektedir. Afrika Hastalık Kontrol Merkezi'nin (CDC) ve DSÖ Afrika Bölge Ofisi Sağlık Acil Durum Ofisi'nin açıklamalarında "küresel salgının" varlığına bilhassa dikkat çekmişlerdir.<sup>15</sup> DSÖ Başkanı Tedros Adhanom Ghebreyesus, Ağustos 2023'teki bir basın toplantısında yeni virüsün, "maymun çiçeği virüsü" olduğunu, bu konuda kendisine yardımcı olacak bir "inceleme komitesi" oluşturduğunu belirtmiştir: "Şu ana kadar DSÖ'ye 114 ülkeden 90 binden fazla maymun çiçeği virüsü vakası ve bununla bağlantılı 156 ölüm rapor edildi. Ancak bazı ülkelerdeki eksik raporlama nedeniyle gerçek vaka ve ölüm sayısının daha yüksek olduğunu biliyoruz." "Özellikle Asya'da vaka sayısında son 2 ayda büyük artış oldu." "Covid-19'da yaptığım gibi ülkelerin uzun vadede maymun çiçeği virüsünü yönetmelerini destekleyecek ve kalıcı öneriler konusunda bana tavsiyede bulunacak bir inceleme komitesi oluşturduğum."<sup>16</sup>

14 <http://www.cdc.gov/ncidod/eid/vol7no3/hutin.htm> <https://tr.euronews.com/saglik/2022/05/23/maymun-cicegi-hastal-g-yla-cinsel-iliski-aras-nda-baglant-var-m>

15 <https://www.mepanews.com/maymun-cicegi-nedir-ve-dso-neden-kuresel-acil-durum-ilan-etti-68087h.htm>

16 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/dsoden-yeni-virusu>



DSÖ, 2022 yılından itibaren, kademeli bir şekilde, yeni bir küresel virüs salgınının var olduğunu/var olacağını ısrarla gündemde tutmaya çalışmaktadır. Önceleri çok itidalli bir dil kullanan ve olumlu konuşan yöneticiler, son günlerde konuşma tarzlarını değiştirerek, “Mpx virüsünün Orta ve Doğu Afrika’da hızla yayıldığını”, “şimdiye kadar gördükleri en tehlikeli varyant olduğunu” seslendirmeye başlamışlardır; tıpkı korona pandemisi öncesinde olduğu gibi.

Bu söylem değişikliği, DSÖ bünyesinde yeni bir yapılanma gerçekleştirmek amaçlı olabilir. “Küresel halk sağlığı acil durumunun”, “196 ülke için yasal olarak bağlayıcı olan Uluslararası Sağlık Mevzuatı kapsamındaki en yüksek alarm seviyesi” olduğu göz önüne alınmalıdır. DSÖ, söylemlerinde yeni yetkiler, imkânlar elde etmek için Davos toplantısına hazırlık amaçlı taktik bir değişikliğe gitmiş olabilir. DSÖ Başkanının açıklamaları buna işaret etmektedir: “DSÖ Acil Durum Komitesi 14 Ağustos 2024’te toplandı ve bana (maymun çiçeği virüsüyle ilgili) durumun uluslararası öneme sahip bir halk sağlığı acil durumu oluşturduğu tavsiye görüşünü bildirdi. Bu tavsiyeyi kabul ettim.” “Çok endişe verici... Bu salgını durdurmak ve hayatları kurtarmak için koordineli bir uluslararası müdahale şart.” “Dünyanın salgınlara hazırlıksız olduğu ortada. Bu yüzden üye ülkeler arasında ortak çalışmaya dayalı bilgi ve teknoloji paylaşımını artırmak için geçen yıl Berlin’de sağlık acil durumu takip birimi kurduk. Örgüt olarak üye ülkelerin, mevcut salgının yanı sıra gelecek salgınlara karşı teknik, operasyonel ve lojistik anlamda daha hazırlıklı olabilmesi için çalışmalarımızı sürdüreceğiz.”<sup>17</sup>

DSÖ Avrupa Bölge Direktörü Hans Kluge ve DSÖ’nün Mpx acil durum komitesi başkanı Nijeryalı Dr. Dimie Ogoina da DSÖ Başkanı Dr. Tedros’u destekleyen açıklamalar yapmışlardır. Kluge şöyle demiştir: “Mpx ile birlikte mücadele edebiliriz ve etmeliyiz.” “Peki, Mpx’u küresel

tehdidi-aciklamasi-vaka-sayisi-100-bine-dayandi-olusayisi-156-701386h.htm

17 <http://www.cdc.gov/ncidod/eid/vol7no3/hutin.htm>  
<https://tr.euronews.com/saglik/2022/05/23/maymun-cicegi-hastal-g-yla-cinsel-iliski-aras-nda-baglanti-var>  
<https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-isvecteki-mpox-vakasini-yazdi-izole-edildi-ancak-korku-devam-ediyor-220205>

olarak kontrol altına almak ve ortadan kaldırmak için gerekli sistemleri devreye sokmayı seçecek miyiz? Yoksa başka bir panik ve ihmal döngüsüne mi gireceğiz? Şimdi ve önümüzdeki yıllarda vereceğimiz tepkiler Avrupa ve dünya için kritik bir sınav olacak.” Ogoina ise, “Sadece Afrika’da değil, her yerde tüm paydaşların ortak çabasına ihtiyaç var.” demiştir.<sup>18</sup>

Salgının dünya genelinde 70’den fazla ülkede rapor edildiği 23 Temmuz 2022’de DSÖ, maymun çiçeği virüsünün yayılmasını, uluslararası endişe verici halk sağlığı acil durumu ilan etmiştir. Fakat DSÖ, yaklaşık bir yıl sonra Mayıs 2023’te acil durum statüsünü kaldırmıştır. İlginç olan bir başka karar da şudur: Yaklaşık bir yıl sonra Ağustos 2024’ün başında, DSÖ Mpx virüs salgını için yeniden “sağlık acil durumu” ilan etmiştir.<sup>19</sup>

Aradaki tezadın, ters gidişatın sorgulanması gerekmez mi? DSÖ yöneticilerinin değerlendirmeleriyle farklı uzmanların yaptıkları arasında ciddi tezatların bulunduğu kolaylıkla görülebilir. Stellenbosch Üniversitesi Salgın Müdahale ve İnovasyon Merkezi Direktörü Tulio De Oliveira buna dikkat çekmiştir: “Dünyanın, geçen yıl Dünya Sağlık Örgütü’nün acil durumunu durdurmanın mantıklı olmadığını öğrendiğini sanmıyorum. Eğer öğrenmiş olsaydık, salgını durdurmaya odaklanırdık.” AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele Küresel Fonu Başkanı Peter Sands ise şunu söylemiştir: “Mpx uzun süredir Kongo’daydı ve fazla ilgi görmedi. Hızlı müdahale olmazsa yayılacak.” Küresel Kalınma Merkezi’nde küresel sağlık politikaları direktörü Javier Guzman’ın açıklaması ise şöyledir: “Burada üzücü olan şey, aşılarda kullanıma hazır olması ve bu ülkelerin aşılara erişimini engelleyen bazı unsurların bulunması. Hızlı bir müdahale olmazsa hastalık diğer ülkelere de yayılacak.”<sup>20</sup>

18 <https://www.mepanews.com/dso-maymun-cicegi-yeni-bir-covid-degil-68172h.htm>  
<https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-inceledi-mpox-maymun-cicegi-nasil-kuresel-acil-duruma-donustu-sirada-ne-var-220139>

19 <https://tr.euronews.com/2022/05/30/dso-maymun-cicegi-nin-bir-pandemiye-donusecegini-dusunmuyoruz>

20 <https://gazeteoksijen.com/saglik/bloomberg-yazdi-maymun-cicegi-nasil-sessizce-kuresel-acil-duruma-donustu-220357>  
<https://gazeteoksijen.com/new-york-times/nyt-isvecteki-mpox-vakasini-yazdi-izole-edildi->

## ŞER İTTİFAKI'NIN TRUVA ATI: GAVI İTTİFAKI<sup>21</sup>

23 Temmuz 2022'de DSÖ, maymun çiçeği virüs yayılmasını, uluslararası endişe verici halk sağlığı acil durumu ilan etmiş; fakat yaklaşık bir yıl sonra Mayıs 2023'te "vakalar azaldı" gerekçesi ile acil durum statüsünü kaldırmıştır. Gene yaklaşık bir yıl sonra Ağustos 2024'te bulaşıcı hastalığın hızla yayıldığı iddiası ile DSÖ Mpox virüs salgını için yeniden "sağlık acil durumu" ilan etmiştir. Çok büyük bir tecrübeye sahip DSÖ'nün bu kesikli ve tezatlı davranışını iyi niyetle açıklamak gerçekten de çok zordur.

Korona pandemisi öncesi, süreci ve sonrasında öne çıkan ve etkin olmaya çalışanlar Henry Kissenger, Bil Gates, Rockefeller, aşı firmaları ve DSÖ olmuştur. Bunlar arasında aşı ve pandemi konusunda ilginç tavırlar sergileyen en önemli isimlerden biri Bill Gates'tir. Onun 2015 yılından bu yana konu ile ilgili yaptığı birçok konuşma, maymun çiçeği virüs salgının kökenlerini yakalamamıza imkân vermektedir. Özellikle 2021 yılındakiler son derece önemlidir: "Dünyanın çok ilerlemediği bir alan var. Bu pandemik hastalıklar. Dünya nüfusu arttıkça ve insanlık doğanın içinde yaşadıkça yeni patojenler her zaman ortaya çıkacak. Bazı insanlar ve küçük gruplar, bir gün gelecek ve silah olarak hastalıkları kullanacaktır."

"Küçük bir devlet, bir laboratuvarında ölümcül bir formül oluşturabilir." "Dünya hükümetleri, 30 milyon insanı öldürebilecek silahların şu an yapım aşamasındadır ve bu tehdide acil hazırlanmak gerekmektedir." "Hükümetler ve ordular derhal hazırlanmaya başlamalı." "Önümüzdeki on yıllarda dünyada 10 milyondan fazla insanı öldüren bir şey olursa bu büyük ihtimalle bir savaşta çok yüksek derecede bulaşıcılığı olan bir virüs olacak." "Nükleer caydırıcılık konusunda çok yatırımlar yaptık, fakat salgınları engellemek konusunda bir sistem oluşturmadık, hazır değiliz." "Gelecek sefer daha az şansımız olabilir." "Bunun için kesin bir bütçe önerim yok ama potansiyel zararlara nazaran bu yatırım asgari düzeyde kalıyor. Dünya Bankası'na göre dünyada bir grip salgını küresel zenginliği 3 trilyon dolar eksilteceği gibi milyonlarca ölüme de yol açabilir." "Yeni pandemiye hazırlanmalıyız; çi-

ancak-korku-devam-ediyor-220205

21 GAVI: Global Alliance for Vaccines and Immunisation (Küresel Aşı ve Bağışıklama İttifakı)

çek salgınları böyle bir tehlike içeriyor. Özellikle maymun çiçeği virüsüne dikkat etmeliyiz."<sup>22</sup>

30 yıl boyunca Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü'nde çalışmış ekonomist Dr. Peter Koenig, Ocak 2020 Davos Dünya Ekonomik Forumu'nda, "Agenda ID 2020" diye isimlendirilen "dijital para", dijital kimlik" dönemine geçmek ve "dünya nüfusunu azaltarak" dijital diktatörlüğü inşa etmek amaçlı bir projenin "aşı ittifakı" tarafından hayata geçirilmek üzere kararlar alındığına ilişkin bazı önemli açıklamalarda bulunmuştur:

"Bill Gates'in kurucusu olduğu GAVI, Rockefeller ve Rotschildler ve diğer kapitalist patronlar uzun yıllar bu projenin hazırlığını yapmışlardır." "Korona virüse bulunacak aşı, tüm ülkelerde zorunlu tutulacak ve herkes bu aşıda bulunan nano teknoloji ürünü kimlik çipleriyle kayıt altına alınacak, DSÖ Başkanı Tedros'un telif ettiği, dijital paraya geçilecek." "Özellikle Afrika'da herkes için aşıların baş savunucularından biri olan Bill Gates, nüfusun azaltılmasının büyük bir savunucusudur. Nüfusun azaltılması, WEF, Rockefeller, Rothschild, Morgens'in içinde bulunduğu birçok seçkinin hedefleri arasındadır. Amaç, dünyanın cömertçe sunduğu sınırlı ve sınırlı kaynaklarla daha az insan (küçük bir elit) daha uzun ve daha iyi yaşayabilir."<sup>23</sup>

Bu açıklamalar doğrultusunda Mpox virüs salgınının aşı ile ilgili boyutuna baktığımızda, dikkat çeken bir diğer nokta Bill Gates'in vakfının Mpox aşısı üreten bir firma kurmasıdır. "GAVI İttifakı" denilen yapı (eski adı Küresel Aşı ve Bağışıklama İttifakı) 'yoksul ülkelerin aşılama erişimini artırma' amacıyla 2000 yılında uluslararası bir kamu-özel ortaklığı olarak Cenevre'de kurulmuştur. "Bu ittifakın asıl kurucusu ve finansörü ise Bill & Melinda Gates Vakfıdır. Bu ittifakın yönetim kurulunda, UNICEF, Dünya Bankası, DSÖ ve Bill & Melinda Gates Vakfı vardır..."

22 K. Berkkan, *age.*, s. 11-70. Ö. Kayani, "Corona Virüsü, İsrail Virüsü ve Senaryolar", *Gerçek Hayat*, 3 Şubat 2020. H. Babaoğlu, "ABD Virüsün Yol Haritasını Biliyor!" *Sabah*, 12 Mart 2020. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/babaoğlu/2024/08/16/ulus-devletler-bu-kez-direnecekler-mi>

23 <https://id2020.org/> <https://www.globalresearch.ca/coronavirus-causes-effects-real-danger-agenda-id2020/570615>

ABD hükûmeti ve Birleşik Krallık, GAVI'ye, kuruluşundan itibaren doğrudan finansal yardımda bulunmaktadır. ABD Başkanı Joe Biden'ın eşi Dr. Jill Biden'ın ifadesine göre ABD hükûmeti, gelecek beş yıl boyunca GAVI Aşı İttifakı'na en az 1,58 milyar dolarlık destek sağlayacaktır. GAVI CEO'su Sania Nishtar, "Şirketin Afrika'da artan Mpox salgınından etkilenen ülkelere aşı ulaştırmak için 500 milyon dolara kadar para ayırdığını" açıklamıştır.<sup>24</sup>

2022 yılında DSÖ tarafından "sağlık acil durumu" ilanı ile beraber merkezi Danimarka'da bulunan Bavarian Nordic ilaç firması, çiçek ve maymun çiçeği virüs salgını için "Jyenneos, Imvanex ve Imvamune adlı özel aşilar geliştirmiştir." Firma maymun çiçeğine karşı "Imvanex" aşısını geliştirmiş ve 2022'de Avrupa İlaç Ajansı'ndan daha sonra da ABD ve Kanada'dan onay almıştır. "Bavarian Nordic, 8 Ağustos 2024'te, ABD hükûmeti ile 'çiçek ve maymun çiçeği virüsüne karşı geliştirilen Jyenneos adlı aşının stok yenilemesi ve tedariki için' 157 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır." DSÖ'nün acil durum ilanı sonrasında Bavarian Nordic, 10 milyon doz aşı üretecek imkânlarının var olduğunu açıklamıştır. "Avrupa Komisyonu, Afrika CDC'nin Mpox salgınına müdahale için Bavarian Nordic'ten 215 bin doz aşı tedariki" istemiştir. Bu süreçte firma, "çocuklar üzerinde deney yapılabilmesi için lisans genişletme talebinde" bulunmuştur.<sup>25</sup>

Bu noktada şunu sorgulamalıyız: Mpox virüs salgını, Orta Afrika ülkesi Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde tesadüfen mi meydana geldi yoksa Şer İttifakı tarafından bilerek, istenerek ve kasıtlı olarak mı oluşturuldu? Yukarıda ısrarla dikkat çektiğimiz DSÖ'nün "sağlık acil durum" kararlarındaki tezatları göz önüne aldığımızda salgın, bir merkez tarafından bilerek, istenerek meydana getirilmiştir. Bu salgının

24 <https://www.odatv.com/saglik/maymun-cicegi-virusu-her-yerde-son-dakikalar-durmuyor-maymun-cicegi-virusu-nedir-i-mpox-asisi-i-cicek-asisi-i-maymun-cicegi-virusu-asisi-i-dso-son-dakika-120058943>

25 <https://www.odatv.com/saglik/maymun-cicegi-virusu-her-yerde-son-dakikalar-durmuyor-maymun-cicegi-virusu-nedir-i-mpox-asisi-i-cicek-asisi-i-maymun-cicegi-virusu-asisi-i-dso-son-dakika-120058943>

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde başlatılması bir tesadüf olmayıp ülkenin sahip olduğu şu imkânlarla alakalıdır:

"Yaklaşık 24 trilyon dolarlık zengin yeraltı rezervine sahiptir." "Gümüş, bakır, kobalt, altın, koltan ve elmas gibi madenler çıkarılmaktadır." "5G teknolojisinin ve pille çalışan elektronik gereçlerde ve elektrikli araçların pillerinde kullanılan madenler üretilmektedir." "Bu madenlerin rezervlerinde dünya lideridir." "Zengin petrol rezervleri vardır." "İşlem gördükten sonra şarj cihazlarının vazgeçilmez parçalarından birini oluşturan koltan üretiminin yaklaşık yüzde 80'i bu ülkede yapılmaktadır." "Elektrikli araçlarda ve diğer elektronik aletlerdeki lityum-iyon, bataryalarda kullanılan kobalt madeninin yüzde 70'inden fazlası mevcuttur."<sup>26</sup>

Böylesi zengin bir ülke ne yazık ki, "Küresel Açlık Endeksi'nde 121 ülke arasında 118. sırada yer almakta" ve "sürekli iç savaşlarla" boğuşmaktadır. "2023 yılının ilk yarısında Kongolu göçmen sayısı 1 milyonun üzerindedir." "Ülkenin doğu kesiminde 120'den fazla isyancı grup" bulunmaktadır. Böyle bir ülkede "başkent Brazavil de dâhil olmak üzere 5 ayrı bölgede maymun çiçeği vakası" tespit edilip salgın ilan edilmiştir.<sup>27</sup>

Yukarıdaki bölümlerde tekrarladığımız soruyu burada yeniden soralım: DSÖ, 23 Temmuz 2022'de, maymun çiçeği virüsü için sağlık acil durumu ilan etmiş, Mayıs 2023'te acil durum statüsünü kaldırmış, Ağustos 2024'te neden "sağlık acil durumu" ilan etmiştir? Bu tezatlı davranışın bir boyutu, GAVI İttifakı ve Bavarian Nordic aşı firmalarının aşığı üretip servis etme aşamalarına gelişidir. Bir boyutu da Afrika'da salgın olan ülkelerdeki yeraltı zenginliklerine el koymak olabilir. Bu tezatlı davranışın diğer önemli bir boyutu da Ağustos 2024'te Davos'ta "X Salgını" ile ilgili yapılan görüşmelerin sonunda, DSÖ'nün küresel düzlemde yetki ve yaptırım gücünü yasal olarak artıracak kararları aldirmek için bir altyapı çalışması olabilir. Bu ikinci ihtimal son derece önemlidir. Mpox salgın sürecine ilişkin kampanyaya ve yapılanlara bu açıdan daha dikkatli bir şekilde bakmak gerekmektedir.

26 Ufuk Coşkun, Maymun Çiçeği Bahane Rant Şahane, 22 Ağustos 2024.

27 Ufuk Coşkun, *agy*.



## SONUÇ: X HASTALIĞI ÜZERİNDEN KÜRESEL DİKTATÖRLÜĞÜN YOLUNU AÇMAK

Şer İttifakı'nın üslerinden Davos şehrinde düzenli bir şekilde toplanan Dünya Ekonomik Forumu'nda, bu yıl sağlık sektörünün liderleri, korona virüsten 20 kat daha ölümcül olabileceği belirtilen "Disease X (X hastalığı)" diye adlandırılan, yeni bir 'küresel salgını' konuşmak için özel olarak toplanmışlardır. DSÖ, maymun çiçeği hastalığı için 2022 yılından bu yana ikinci kez küresel acil sağlık durumu ilan ederek yüksek alarm seviyesine geçildiğini tüm dünya kamuoyuna duyurmuştu. Fakat Davos'ta ne değişti de Mpox virüsü/hastalığı değil de ne olduğu bilinmeyen bir "X Virüsü" özel gündem yapılmıştır. Bunun sebebi, Mpox virüsünün "fuhuş ve eşcinsel ilişkiler" aracılığıyla yayılmasından dolayı LGBT hareketine herhangi bir zarar gelmemesi için olabilir. Davos'un patronları, Şer İttifakı'nın mensupları, bu davranışları ile LGBT hareketini koruma altına almışlardır.

Unutulmaması gereken bir gerçek 2020 korona salgını, Davos 2021'de görüşüleceği ifade edilen "büyük sıfırlama" için bir altyapı oluşturma amaçlıydı ve bunda kısmen başarılı olmuştur. Bugün de küresel boyut kazandırılmak istenen X Salgını/Mpox salgını için DSÖ'nün aldığı küresel "sağlık acil durum" kararı Davos öncesine denk getirilmiştir. Ağustos 2024'te Davos'ta "X Virüsünün" özel bir oturum konusu olduğunu ve burada alınan kararlarla DSÖ'nün küresel düzlemde devletler üstü yetkilerle donatılabileceği olgusunu göz önüne almak gerekmektedir. Buradaki "X Hastalığına Hazırlanmak" başlıklı oturumda, DSÖ Başkanı Tedros, "X Virüsü" diye adlandırdığı, "gerçekte olmayan ve fakat olabilecek olan yeni bir virüs salgınının olacağını" ilan ederek, "yeni tedbirlerin alınabilmesi" için "yeni bir yapılanmanın olmasını" dünya devletlerinden istemiştir. Buna göre "Hastalık X", korona salgınından 20 kat daha ölümcül olabilecektir. 2021 yılının başında DSÖ bu hastalıkla ilgili bir analiz yayımlamıştır. "Hastalık 75 milyon insanın ölümüne sebep olabilecek ve her 5 yılda bir yeni bir salgın hâline gelebilecektir." "Olabilecek bilinmeyen şeyler var ve herhangi bir şeyin olup olmayacağı değil, ne zaman olacağı önemli, bu yüzden bilmediğimiz hastalıklar için bir yer tutucuya ihtiyacımız var." "Covid-19 sırasında birçok insanı kaybettik çünkü onları yönetemedik. Peki, ihtiyaç olduğunda genişleyebilecek

bir sisteme nasıl sahip olabilirsiniz." "Anlaşma yoluyla ortak bir müdahale, dünyanın başka bir salgına daha iyi tepki vermesine yardımcı olacaktır."<sup>28</sup>

DSÖ yöneticilerinin, korona salgınında dünyanın verilen mücadelede başarısız olduğuna vurgu yapmaları hem önemli hem de mesaj yüküdü. Bu, önümüzdeki aylarda ya da yıllarda Şer İttifakı tarafından başlatılacak bir salgında, küresel düzlemde "tek dünya hükümetinin" kurulabilmesi için DSÖ üzerinden bir altyapı çalışmasının yürütüldüğü anlamına gelebilir. DSÖ Başkanı Tedros şöyle diyor: "Söz konusu önlemler arasında bir pandemi fonu ve Güney Afrika'da aşuların yerel olarak üretilmesini sağlayan ve böylece ülkeler arasındaki aşı eşitsizliği sorunlarının üstesinden gelinmesine yardımcı olacak bir 'teknoloji transfer merkezi' yer alıyor."<sup>29</sup>

Açıklamalardan DSÖ'nün dünya çapında yeniden yapılandırılması, yetkilerinin artırılması, tüm ülkeler üzerinde yaptırım hakkının olması gibi yeni haklar, inkânlar verilmek istendiği anlaşılmaktadır. Bu yapılandırma ile "küresel dünya hükümeti" için bir altyapı oluşturulmaya çalışıldığı göz ardı edilmemelidir. Davos'taki toplantılarda ne kararlar alındığı henüz bilinmemektedir. Alınan kararlar yeri ve zamanı geldiğinde, önümüzdeki günlerde bir şekilde ortaya çıkacak, küresel düzlemde yeni tartışmalar başlayacaktır. O nedenle bu gidişe ülke olarak karşı çıkmalı ve tavır almalıyız. Aksi takdirde ödenecek bedel çok ağır olacaktır.

Unutmayalım ki görevimizi hakkıyla yaptığımızda biyolojik savaş üzerinden Allah'a ve insanlığa savaş açanlar, kendi kurdukları tuzağa mutlaka düşecekler ve helak olacaklardır. Çünkü Allah katında onlara hazırlanmış daha büyük bir tuzak vardır: "*Gerçek şu ki, onlar hileli düzenler kurdular. Oysa onların düzenleri, dağları yerlerinden oynatacak da olsa, Allah katında onlara hazırlanmış düzen, bir tuzak vardır.*" (14/İbrahim 46)

28 <https://www.sozcu.com.tr/dunya-saglik-orgutu-nun-1-numarasindan-hastalik-x-salgini-uyarisi-p17089>  
<https://medyascope.tv/2024/01/23/x-hastaligi-hakkinda-neler-biliyoruz/>

29 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c6p9r9yx1y8o>  
<https://medyascope.tv/2024/01/23/x-hastaligi-hakkinda-neler-biliyoruz/>  
<https://www.bbc.com/turkce/articles/c6p9r9yx1y8o>

# GAZZE'DEKİ ATEŞİN BÖLGESEL BİR ÇATIŞMAYA DÖNÜŞME İHTİMALİ VE OLASI SONUÇLARI

— ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR —

Ortadoğu, 7 Ekim 2023'ten bugüne İsrail'in Gazze'ye yönelik vahşi saldırganlığının haricinde İsrail ile İran arasındaki gerilimin de önemli ölçüde arttığına tanık olmuştur. Bu gerilim, doğrudan ve dolaylı çatışmalarla daha gergin ve karışık bir hâl ortaya çıkarmıştır. Son tahlilde Hizbullah ve Husiler başta olmak üzere İran'ın desteklediği milis güçler ile İsrail arasında her geçen gün vites yükselten bir gerilim ortamı oluşmuştur. Sınır çatışmaları, hava saldırıları, suikastlar ve gerilimi arttıran karşılıklı açıklamalar bu geçen sürenin özeti mahiyetindedir.

Aksa Tufanı Operasyonu sonrası süreçte 2006 Lübnan Savaşı'ndan bu yana İsrail ile Hizbullah arasındaki en gergin dönem yaşanmıştır. Hizbullah'ın özellikle Güney Lübnan üzerinden İsrail'i hedef aldığı roket saldırıları ve sınır hattındaki taciz atışlarına karşılık İsrail tarafından topçu atışları, roket saldırıları ve insansız hava araçlarının yoğun şekilde kullanıldığı hava saldırıları gelmiştir. İsrail'in Gazze'ye yönelik harekâtının başlamasının ardından Hizbullah ve İran'dan gelen tepki dolu açıklamalar sebebi uluslararası kamuoyu bu aktörlerden İsrail'e yönelik ciddi bir saldırı beklentisine girse de Tel Aviv yönetimi hamle hususunda erken davranmıştır. İsrail, İran ve Hizbullah'ı bölgesel tehdit unsurları olarak söyleminin merkezine yerleştirerek uluslararası kamuoyunda Gazze'deki operasyona yönelik tepkilerin odağını değiştirmeye



çalışmıştır. Söylem bazındaki bu çaba eyleme de sirayet etmiştir. İsrail henüz Hizbullah ve İran'dan bir karşı eylem gelmeden önce “önleyici müdahaleler” kapsamında Hizbullah ve İran destekli güçlere yönelik Lübnan ve Suriye'de çok sayıda saldırı gerçekleştirmiştir.

## GERGİNLİK VE ÇATIŞMANIN BOYUTLARI

Lübnan'da aradan geçen 10 ayı aşan süre içerisinde çatışmaları haritalandırma ve kayıt altına alma üzerine odaklanan ACLED'in (The Armed Conflict Location & Event Data Project) verilerine göre 7 bini İsrail tarafından, bin 500'ü ise Hizbullah tarafından gerçekleştirilen en az 8 bin 500 irili ufaklı saldırı rapor edilmiştir. Bu saldırılarda Lübnan'da en az 600 kişi ölürken İsrail tarafındaki can kaybı ise Ağustos başı



itibarıyla 23 olmuştur. Lübnan topraklarından İsrail'e doğru gerçekleştirilen eylemlerde Lübnan'da bulunan HAMAS, el-Fetih ve el-Fecr grubuna bağlı güçler de rol alırken asli aktör Hizbullah konumundadır. İsrail Lübnan'daki saldırılarında Hizbullah'ın sınır hattına yakın mevzilerinin etkisini kırmaya yönelik hamlelerin haricinde komuta kademesini hedef alarak örgütün askerî kapasitesine darbe vurmaya çalışmaktadır. Lübnan topraklarında İsrail tarafından öldürülen Talib Abdullah ve Vissam Tavit'in Hizbullah içerisinde önemli isimler oldukları kamuoyuna yansırken bu saldırılardaki en büyük hedef Fuad Şükür olmuştur. İsmail Haniye'nin Tahran'da şehit edilmesinden saatler önce gerçekleşen İsrail hava saldırısında 40 yıldır Hizbullah bünyesinde bulunan, Nasrallah'ın danışmanı, ayrıca örgütün önde gelen komutanlarından Fuad Şükür öldürülmüştür. Şükür suikasti İsrail'in Hizbullah'a yönelik son dönemdeki saldırılarının sembolik bağlamda en büyüğü olmuştur. İsrail'in bu saldırıyı Golan'da gerçekleşen ve İsrail vatandaşı Dürzi sivillerin ölümüyle sonuçlanan topçu atışı saldırısına bağladığı, ancak Hizbullah'ın ise bu eylemi üstlenmediği bilinmektedir. Fuad Şükür suikasti sonrası ise Hizbullah bir karşılık vermek amacıyla İsrail içerisine yönelik yeni bir roket saldırısı dalgası başlatmıştır. Bu saldırı ve sınır hattındaki Hizbullah hareketliliği İsrail'in Lübnan içerisindeki Hizbullah mevzilerine yönelik yeni bir yoğun saldırı gerçekleştirmesini tetiklemiştir. Son tahlilde Lübnan sahası Ağustos 2024 itibarıyla düşük yoğunluklu bir çatışmaya sahne olmaktadır.

Bölgedeki gerginliğin bir diğer ayağı ise Yemen'de etkin Husiler ile İsrail arasındaki gerilim olmuştur. İran ile yakın ilişkilere sahip Husilerin Kasım 2023'ten itibaren Babul Mendep Boğazı çevresinde İsrail ile ilişkili gemilere yönelik saldırıları Kızıldeniz'de bir istikrarsızlık ortamı yaratırken İsrail için de odakları Gazze'den uzaklaştırmak için pazarlanabilecek yeni bir bölgesel tehdit olarak Batı kamuoyuna sunulmuştur. ABD ve İngiltere'nin Yemen'de Husilerin hâkim oldukları bölgelere yönelik hava saldırıları ise Husilerin Kızıldeniz ticaret rotasındaki Amerikan ve İngiliz gemilerini de düşman unsur olarak kodlamasına zemin hazırlamıştır. Husiler geçen aylar boyunca çok sayıda gemiye yönelik füze ve insansız hava aracı saldırısı gerçekleştirmiştir. Husiler tarafından Yemen topraklarından İsrail'e yönelik füze saldırı girişimleri de kayıtlara geçmiştir. Saldırıların ekseriyeti İsrail hava savunma sistemleri tarafından bertaraf edilmişse de ilk olarak Mart 2024'te Eliat'ı hedefleyen füze olmak üzere İsrail savunması birkaç defa Husi saldırılarını engelleyememiştir. Temmuz ayında Tel Aviv'de gerçekleşen ve en az 1 İsrailinin ölümüne, çok sayıda kişinin de yaralanmasına yol açan insansız hava aracı saldırısı ise Husilerin İsrail toprakları içerisinde en çok ses getiren eylemi olmuştur. Başkent Tel Aviv'in en merkezi muhitlerinden Ben Yahuda'yı vuran bu eylemi İsrail kaynakları hava savunma sistemlerinin tespit ettiği lakin beşeri bir hata sebebiyle engellenemeyen bir eylem olarak nitelerken Husiler ise Demir Kubbe hava savunma sistemini aşabilen bir teknolojiyi inşa ettiklerini öne sürmüşlerdir.

İsrail bu eylemin yarattığı "zaaf" imajını örtmek adına hızlı bir şekilde karşılık vererek Tel Aviv'deki eylemden bir gün sonra 20 Temmuz 2024'te Yemen'in Hudeyde limanını vurmuştur. Hudeyde'de petrol rafinerisi ve elektrik santrallerinin hedef alındığı İsrail hava saldırısında ölenlerin ekseriyeti bölgede görev yapan sivil çalışanlar olmuştur. İç savaş sebebiyle hayat şartlarının oldukça kötü olduğu Yemen'e ulaşan insani yardımların %80'inin geçiş noktası konumundaki Hudeyde limanının İsrail tarafından sert bir şekilde ve sivil-asker ayrımı gözetilmeden vurulması uluslararası alanda tepkiye yol açarken İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) bu saldırının savaş suçu teşkil edebileceğini



iddia etmiştir. Bölge ülkelerinden saldırıyı kınama açıklamaları yapılırken BM Genel Sekreteri İsrail'in bu saldırısından ötürü endişe duyduklarını dile getirmiştir. Suudi Arabistan kendisine yönelik muhtemel ithamlara karşı bu saldırıda rol almadıklarını ve hava sahalarını hiçbir devlete kullandırmadıklarını duyururken ABD'den ise İsrail ile bu saldırı özelinde bir iş birliği yapmadıkları mesajı gelmiştir.

Suriye'de 2018'den bu yana her geçen yıl yükselen bir ivmeyle İran destekli güçleri hedef alan İsrail, Ekim 2023'ten sonra hem vites yükseltmiş hem de hedefleri daha üst seviye figürlerden seçmeye başlamıştır. Önceleri Suriye'de hem Hizbullah'a hem de İran Devrim Muhafızları güçlerine ait silah depoları ve askeri noktaları hedef alan İsrail bu dönemde söz konusu hedeflere yönelik saldırılarını artırırken şahıslara yönelik saldırılar vasıtasıyla İran ve Hizbullah'a darbe vurmaya çalışmıştır. Ekim 2023'ten Ağustos 2024'e kadar Şam, Halep, Humus, Deyrezzor ve Kuneytra yoğun olmak üzere Suriye'nin pek çok bölgesinde İran destekli güçleri hedef alan İsrail bu süreçte 50'den fazla hava saldırısı gerçekleştirmiştir. Saldırılarda ekseriyetle Suriye'de rejimi korumak ve rejim güçlerini koordine etmek adına görevlendirilmiş Devrim Muhafızları unsurları ve Hizbullah güçleri hedef alınmıştır. Bunların haricinde Liva Kudüs ve Fatımi Tugayı da dâhil olmak üzere muhtelif İran destekli milis güçler de hava saldırılarına hedef olmuştur. Tel Aviv'in hedeflerde yüksek profilleri tercih etmesinin en belirgin çıktısı ise Nisan 2024'te Şam'da gerçekleştirdiği hava saldırısı olmuştur. Bu saldırıda Şam'daki İran büyükelçilik binasına bitişik bir bina hedef alınırken binanın içerisinde bulunan üst düzey Devrim Muhafızları ve Hizbullah komutanları öldürülmüştür. Öldürülen isimler arasında Devrim Muhafızları'nın en seçkin birliği olan Kudüs Gücü'nün Suriye-Lübnan hattından sorumlu ismi Muhammed Rıza Zahedi ön plana çıkmaktadır. Kasım Süleymani'nin ABD tarafından Irak'ta öldürülmesinin ardından Devrim Muhafızları yapılanmasının bölgede verdiği en üst düzey kayıp konumundaki Zahedi Hizbullah lideri Hasan Nasrallah ile görevi gereği sık sık görüşen bir figür olarak da bilinmekteydi. Zahedi'nin hem de İran büyükelçilik binasının yanı başında öldürülmesi İran

**Mısır, Körfez hükümetleri ve Türkiye çatışmanın büyümesini istemeyecek aktörler konumundadırlar. Mısır-Türkiye yakınlaşması ve Ankara-Şam diyalog çabaları da olası savaş ihtimaline karşı bölge aktörlerinin ön alma çabaları şeklinde okunabilir.**

ve Suriye rejimi açısından büyük bir istihbarat zafiyeti olarak değerlendirilirken MOSSAD'ın Şam'ın kalbinde dahi ne denli etkin olabileceğini göstermiştir.

Tel Aviv bu ve benzeri saldırılarla İran'ı cevap vermeye zorlayarak İran'ın İsrail karşısında kendini konumlandığı yer üzerinden inşa ettiği imajını sarsmaya çalışmaktadır. İsrail'in her büyük saldırısı sonrası İran makamlarından gelen yüksek perdeden esip gürleyen açıklamalar ve devamındaki düşük etkideki eylemler göz önüne alındığında Tel Aviv'in bu açıdan başarılı olduğu söylenebilir. İran ise kısa vadede içinden çıkamadığı bir döngüye girmiştir. İsrail'in sert saldırılarına karşı misliyle karşılık vermeye çalıştığı senaryoda eylemlerinin başarısız olması ya da başarılı olup ABD'yi de İsrail'in yanında İran'a karşı saldıran konuma çekmesi muhtemel gözükmektedir. Misliyle karşılık verilmeyen ve genel olarak "tehdit" ve "kınama" açıklamalarıyla geçiştirilen cevaplar ise İran'ın bölgedeki imajına ket vurmaktadır. Bu sürecin çıktılarını, orta vadede İran ile bölgesel rekabet hâlindeki ülkelerin İran'a yönelik angajmanlarındaki değişim üzerinden okumak mümkün olacaktır.

Tel Aviv ayrıca Hizbullah'ın Humus-Şam-Dera hattı üzerinden Esed rejimi ile birlikte yürüttüğü uyuşturucu ticaret rotasını da hedef almaya devam etmektedir. Beşar Esed'in kardeşi Mahir Esed'in komutasındaki 4. Zırhlı Tümen ile Hizbullah'ın birlikte yürüttüğü uyuşturucu üretim ve dağıtım operasyonu Suriye'den bölgeye milyonlarca uyuşturucu hapın dağılmasına yol açıyor, zira Hizbullah ve rejim unsurlarının alternatif finansmanı için uyuşturucu hayati öneme sahiptir. İsrail bu rotayı ve rota üzerindeki üretim tesislerini hedef alarak uluslararası kamuoyunun bakışlarını Gazze'deki soykırıma

**Yahya Sinvar'ın yeni HAMAS lideri olmasının İsrail ve İran için neler ifade edeceği, İran'ın orta ve uzun vadede daha radikal olarak nitelendirilen bir ismin HAMAS lideri olmasından fayda sağlayıp sağlamayacağı şimdilik ön görülmesi zor olasılıklardır.**

varan saldırganlığı yerine bölgesel bir uyuşturucu şebekesine karşı müdahalesine yönlendirmek istemektedir. İsrail'in bu yöndeki saldırıları Hizbullah'ın bölgedeki maddi kaynaklarına ket vurduğu için örgütü ve rejimi söz konusu uyuşturucu operasyonunda daha agresif hâle getirmektedir. Bu da başta uyuşturucu kaçakçılığı sebebiyle ciddi bir sınır güvenliği sorunu yaşayan Ürdün olmak üzere bölge ülkeleriyle Hizbullah ve dolayısıyla İran'ın kısa ve orta vadede yeni sorunlar yaşamasına sebep olabilir.

Yukarıda anlatıldığı üzere Lübnan, Suriye ve Yemen üzerinden İsrail ile İran bir gerginlik ve düşük dozda çatışma içerisinde bulunurlarken İsrail saldırılarına karşı İran'ın daha düşük perdeden cevap verdiği görülmektedir. Bu da İsrail'in son tahlilde İran içerisinde bir operasyon gerçekleştirmesine yol açmıştır. MOSSAD'ın Tahran'da çeşitli sabotaj hadiseleri ve İran nükleer programıyla iltisaklı kişilere yönelik suikast girişimleri olduğuna dair bir ön kabul bulunmaktadır. Lakin 7 Ekim sonrası pek çok cephede görüldüğü üzere İsrail'in İran'a yönelik eylemlerinde de hedef büyütüldüğü görülmüştür. HAMAS lideri İsmail Haniye'nin Tahran'da Devrim Muhafızları'nın koruması altındaki güvenli bir konutta İsrail tarafından şehit edilmesi MOSSAD'ın Tahran içerisindeki en büyük operasyonu diye nitelendirilebilir. İsrail açısından bakıldığında düşman olarak gördüğü HAMAS'ın liderini yine düşman bir ülkenin toprağında öldürmek büyük bir meydan okumadır. İran açısından ise tam aksi şekilde büyük bir zafiyet ve imaj kaybından bahsetmek mümkündür. Haniye'nin şehadeti ve Sinvar'ın yeni HAMAS lideri olmasının İsrail ve İran için neler ifade edeceği, İran'ın, orta ve uzun vadede daha radikal olarak nitelendirilen bir ismin HAMAS lideri olmasından fayda sağlayıp sağla-

yamayacağı şimdilik ön görülmesi zor olasılıklardır. Lakin net olan şu ki 2024'ün başından bu yana önce Kirman'da gerçekleşen kanlı DEAŞ terör eylemi, ardından Devrim Muhafızları'nın önemli komutanlarından Zahedi'nin Suriye'de öldürülmesi, sebebi hâlen kamuoyunu tatmin edecek şekilde aydınlatılmayan bir kaza sonucu İran Cumhurbaşkanı Reisi'nin ölümü ve son olarak İsmail Haniye'nin Tahran'da şehit edilmesi gibi her biri İran için büyük istihbarat yenilgileri sayılabilecek hadiseler cereyan etmiştir. Bu gelişmeler karşısında İran'ın henüz şoku atlatabildiğini söylemek zordur. Bu şok halini İsrail'in kendi avantajına çevirmek için daha agresif davranması ise olası gözükmektedir.

**BÖLGESEL AKTÖRLER BAĞLAMINDA İHTİMALLER**

Peki, tüm bu gelişmelere bakıldığında çatışmanın bölgeye yayılması ve Gazze'deki ateşin bölgeyi savaş ortamına sokması ne derece mümkündür? Öncelikle şunu söylemek gerekir ki metnin şimdiye kadarki kısmında İsrail ile İran arasındaki gerginlik ve çatışma hâlimden bahsedilmiştir. Bölgedeki gelişmeler takip edildiğinde bu gerginliğin ana gündem olması oldukça doğaldır. Zira karşılıklı söylem ve eylemlere bakıldığında çatışmanın bölgeye yayılması bu iki aktör üzerinden olacak gibi gözükmemektedir. Lakin karşılıklı tacizler ve düşük yoğunluklu çatışmalar son tahlilde büyük bir çatışmaya evrilirse bu gelişme bölgedeki diğer aktörleri de doğrudan etkileme ve onları da çatışma ortamına sokma potansiyeline sahiptir. Örneğin Gazze'deki katliamlar ve muhtemel kitlesel göç sebebiyle kendini tehdit altında hisseden Mısır'ın olası bir çatışmaya taraf olması hem kendisi için hem de bölge için büyük riskler taşımaktadır. Hele de Sudan bir iç savaş yaşarken Mısır'ın bölgede bir çatışmaya taraf olması ve güvenlik zafiyeti yaşaması hem terörizmin hem de kitlesel göç dalgasının arzu edeceği bir zemin hazırlayabilir. Bu sebeptendir ki Ekim 2023'ten bu yana Mısır hem Türkiye hem de Körfez hükümetleriyle temaslarını yoğunlaştırarak kendi kapasitesi dâhilinde aksiyon olarak bu çatışmanın kendisine sıçramasını engellemeye çalışmaktadır.

Benzer refleks Körfez ülkelerinde de görülmektedir. Körfez yönetimlerinin ekseriyeti Müslüman Kardeşler çizgisindeki HAMAS'ın İsrail'e

karşı başarı elde etmesini değil aksine zayıflamasını arzu edecektir. Lakin İsrail'in saldırganlığı kısa vadede bu hükümetlere sorun açmasa da orta ve uzun vadede Gazze'deki sessizlikleri kendi toplumsal tabanlarıyla ilişkiler bağlamında bu rejimlerin karnesine eksi yazacaktır. Öte yandan İsrail'in eylemleri İran'ı bu süreçte yıpratıyor olsa da HAMAS üzerindeki İran etkisinin azalmak yerine artması olası gözükmektedir. İsrail'in saldırgan politikalarının Filistin kamuoyunda HAMAS'ı el-Fetih'in çok önünde bir popülerlik seviyesine çıkardığı ise Filistin uzmanlarının mutabık kaldığı bir olgudur. Bu da orta vadede Körfez hükümetlerinin Filistin meselesinde eskisinden daha da güçlü bir İran ile muhatap olmalarına yol açacaktır. Bölgesel lider olma arzusunadaki Suudi Arabistan için İran'ın Filistin meselesinde artan etkisi Riyad'ın bölgeye nüfuzunun yavaşlaması anlamına gelecektir. Öte yandan Husiler ile İsrail arasındaki gerginliğin dozajı artar ve karşılıklı füze saldırıları çoğalır bu durum Suudi Arabistan'ı iki ateş arasında bırakma ihtimali taşımaktadır.

Türkiye ise olası bir bölgesel çatışmanın neredeyse her cephesiyle komşu olacaktır ve bu durum Ankara için yeni güvenlik tehditleri doğurabilir. İsrail ile İran arasındaki çatışmanın büyümesi ve bölgesel bir çatışmaya dönüşmesi durumunda Türkiye öncelikle Suriye'de yeni bir güç dengesi ile karşılaşabilir. İsrail'in hava saldırılarına ilaveten ABD'nin de dönem dönem İran unsurlarını hedef aldığı bilinmektedir. Bu durum PKK/YPG'ye doğu Suriye'de daha fazla alan açılmasına yol açabileceği gibi Türkiye için İdlib-Halep hattında gücünü tahkim edip alan hâkimiyetini genişletme imkânı da doğurabilir. Bu olası yeni durum Türkiye'yi yeni hamleler yapmaya zorlayacaktır. Irak'ta İran destekli güçlerle sorunlu ve gergin bir ilişkiye sahip olan Ankara bölgesel bir çatışma ihtimalinde buradaki kazanımlarını kaybetme veyahut saldırıya uğrama gibi tehditlerle karşı karşıya gelebilir. İsrail'in Azerbaycan ile yakın ilişkileri de Türkiye'yi olası bir bölgesel çatışmada İran ile Azerbaycan arasındaki bir ateşin ortasında bırakabilir.

Bölgesel aktörler bağlamında ihtimallere bakıldığında Mısır, Körfez hükümetleri ve Türkiye çatışmanın büyümesini istemeyecek aktörler konumundadırlar. Mısır-Türkiye yaklaşması



ve Ankara-Şam diyalog çabaları da olası savaş ihtimaline karşı bölge aktörlerinin ön alma çabaları şeklinde okunabilir. Bölge aktörlerinin çatışmayı talep etmeyeceği düzlemde küresel aktör ABD'ye bakıldığında ise yaklaşmakta olan başkanlık seçimleri görülmektedir. Harris ve Trump'ın seçimler sona erene kadar en büyük İsrail destekçisi aday olmak için yarışacaklarını söylemek mümkündür. Lakin seçimler sonrası yeni yönetimin mevcut gerilimin bir bölgesel savaşa evrilmesini istemeyeceği düşünülmektedir. Kaynaklarını Çin'i Pasifik'te baskılamak için kullanacak ABD'nin İsrail'i daha büyük bir savaştan alıkoyması beklenmelidir. İsrail ve İran'a bakıldığında ise İsrail'in tüm yıkımına karşın Gazze'de direnişi kıramadığı ve İsrail kamuoyunu tatmin edecek bir zafer hikâyesi yaratamadığı görülmektedir. Bu sebeple Gazze'de ateşkese ayak direktmeleri şaşırtıcı değildir. Yine de bu süreci kendileri açısından bir zafer hikâyesine dönüştürmek adına HAMAS ve Hizbullah lider kadrolarına yönelik operasyonlara hız verdikleri ve bu durumun İran'a karşı da hamle olduğu söylenebilir. İran'ın ise Hizbullah ve Husiler üzerinden İsrail'e yönelik taciz seviyesinde saldırılar yaptırıldığı, bu eylemlerin de İsrail toplumunun güvenlik endişelerini tetiklediği öne sürülebilir. Fakat son tahlilde iki aktörün de eylemlerinin ötekini topyekûn bir savaşa sokmaktan ziyade bu seviyede bir çatışma ortamında yıpratma amaçlı olduğu gözükmektedir. Fakat gerginlik seviyesinin yükselmesi ve çatışmanın uzamasının her daim daha büyük bir çatışma için ihtimal yarattığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

# ŞİRKETOKRASİ ÇAĞINDA EVİ KORUMAK

— MEHMET FURKAN ÖREN —

**A**vustralyalı bilgisayar programcısı Julian Assange tarafından oluşturulan Wikileaks'ın, 2006-2016 yıllarını kapsayacak şekilde milyonlarca gizli belgeyi yayımlaması o dönemlerde infial yaratmıştı.<sup>1</sup> Çünkü bu belgelerin tamamı internet yazışmaları, dijital iletişim kaynakları gibi platformlar kullanılarak üretilen ve sır olarak saklanan belgeler mahiyetindeydi. Bu süreç, devlet başkanları başta olmak üzere güvenlik bürokrasisi alanında kilit konumda olan pek çok kişinin izlendiğini ve yazışmalarının takip edildiğini göstermesi açısından önemli bir dönemeçtir.

Büyük bir bölümü devletlerin gizli faaliyetlerini içeren Wikileaks belgelerinin sızdırılması bilgi ve belgelerin çok daha kolay bir şekilde ulaşılabilir olduğunu göstermektedir. Normal şartlarda güvenlik konsepti gizem üzerine kurguludur. Devletler rakiplerine karşı yapacağı hamleleri ve potansiyel güçlerini ortaya sermek istemezler. Oysa bugünkü şartlar, Wikileaks belgelerinde örneklendiği gibi gizliliğin çok zor olduğunu ortaya koymaktadır. Gizemin, sosyal bağların ve kapalı toplumsal yapıların günümüz küresel şirketleri için tercih edilen durumlar olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Günümüzün popüler şirketleri dijital platformlara dayalıdır ve bu platformların esprisi ise afiş olmak, gösteriye çıkmak, ortaya sermekle mümeyiz olmaktadır.

İnternet süreci ve dijitalleşme klasik anlamlarıyla varlık gösterme çabasındaki devletlerin bu çabalarının kolaylıkla istenilen sonuçlar veremeyeceğine işaret etmektedir. Çünkü bugünlerde ulus devletler pek çok sahada etkinliklerini kaybetmiş bulunmaktadır. Bu sürecin başında

geleni ise para ve bilgidir. Devletlerin para ve bilgi üzerindeki tekel ve etkinliğini kaybetmesi de doğrudan güvenlik konseptini etkilemektedir. Bugünün sınırları ve siyasi organizasyonları ulus devlet perspektifine göre konumlansa da gerçekte liberal felsefenin hükmü sürmektedir ve şirketler devletlerin ulusal sınırları arasında cirit atmaktadırlar. Bu felsefenin temeli ise Adam Smith'in "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler," sözüyle simgelendiği üzere paradır. Para her zaman özgürlüğü sevmiştir ve bugün hiç olmadığı kadar onun hükmü geçerli olmaktadır. Küresel dijital şirketlerin elleri devlet sınırlarını da aşarak ailelerin en mahrem yerlerine kadar uzanabilmektedir.

Günümüz iktisadi yapısının karmaşık özelliği insanları bilgisayarlara mahkûm etmiş, bilgisayar ve akıllı telefonsuz işlem yapmak imkânsız hâle gelmiştir. Bu yönüyle günümüz toplumsal yapısını tuşlar ve sayılar toplumu şeklinde tanımlamak mümkündür. Tuşların egemenliği bankacılık, ulaşım, lojistik, güvenlik ve eğitim olmak üzere her yeredir. Bu devasa mekanizmanın ufak bir aksaklığı her şeyi tersyüz edebilmektedir. Nitekim Temmuz 2024'te Microsoft'a siber güvenlik hizmeti veren Crowd Strike'nin sistemlerindeki aksaklık dünya çapında büyük gecikmelere ve sorunlara yol açmıştır.<sup>2</sup> Pek çok banka işlem yapamaz duruma gelmiş, uçak seferleri iptal edilmiş ve hayat duracak noktalara kadar gelmiştir. Bu olay, günümüz devlet yapılarının, güvenli bürokrasisinin karşı karşıya kaldığı sorunun büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Devletlerin, altyapılar ve ulaşım, eğitim, bankacılık hizmetleri gibi pek çok faaliyetinin kaderi birkaç şirkete bağlıdır. Bugün

1 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37778933> (Erişim, 23/08/2024)

2 <https://gazeteoksijen.com/bilim-ve-teknoloji/dunya-capinda-dijital-krize-sebep-olan-crowdstrike-nedir-217344> (Erişim, 23/08/2024)



Microsoft'un çökmesi demek devlet mekanizmalarının felç olması demektir. Bu küresel dijital şirketlerin sermayelerinin pek çok devletin ekonomik bütçesinden büyük olması da ayrıca dikkate değerdir.

## GÜVENLİK VE REFAH

Günümüz şartlarında insani faaliyetlerin önemli motivasyon kaynaklarından birisinin, belki de en önemlisinin para olduğu düşünüldüğünde şirket ve gelirin etkisi daha anlaşılır hâle gelecektir. Paranın sahip olduğu güç onu tapılabilir bir forma sokmaktadır. İnsanlar tarihin hiçbir döneminde günümüz sosyal yapısı kadar parayı merkezi konuma getirmemiştir. Çünkü enva-i lezzet ve eşyaya ulaşmanın yolu paradır ve parayı elde etmenin yolu ise çalışmak ve tasarruf yapmaktır. İnsanlar belli nesneleri elde etmek için (ev, araba, telefon... vb.) fazla mesai yapmakta, aynı zamanda para biriktirmek için de yaşam için vital nitelikteki gıdalardan feragat etmektedirler. Türkçede "üç kuruş için can vermek" şeklinde özetlenebilecek olan bu durum ulus devletleri için sınırların anlamsızlığı anlamına gelmektedir. Stres ve diğer boyutları kenara bırakıldığında bile paranın tahakkümü şirketkrasinin egemenliği demektir.

Homo economicusçu yaklaşım şirketlerin önemli bir aktör olarak varlık bulmasına neden olmaktadır. Para dolayısıyla kapitalist anlayışın yaygınlaşması siyasal tercihlerin değil, devlet güvenliklerinin de zaafa uğraması demektir. Son günlerde İsrail aleyhine yayımlanan mesajların Facebook gibi platformlar tarafından sansürlenmesi, üstelik bu sansürlemenin normal vatandaşlarla sınırlı kalmayıp devlet ricalini kapsamaması, devletlerin bu sansürlemeye tepkisinin siyasal birtakım sonuçlar doğurması durumun vahametini anlama açısından öğretici olmuştur. Öte yandan bütün bilgi ve belgelerin ulaşılabilir olması, vatandaş portföyünün bu platformlar tarafından bilinebilir olması ulus devletlerin yumuşak karnını oluşturmaktadır. Bugün vatandaşlar manipülasyon yöntemiyle kolay bir şekilde yönlendirilebilir hâle gelmiştir ve bu durumda sosyal medya şirketleri daha avantajlı konumdadırlar.

İnsanlık tarih boyunca iki temel gereksiniminin mücadelesini vermiştir. Güvenlik ve refah... Bu



iki durum da çoğunlukla birbiriyle bağlantılı olmuştur. Güvenlik konusu insanın doğumuyla başlayan bir süreçtir ve yaşam boyunca devam eder. Güvenlik kaygısı yırtıcı hayvanlar, mikroplar, hastalıklar ve doğa olaylarına dayanmakla birlikte temelinde insan vardır. İngiliz düşünür Thomas Hobbes'un "insan insanın kurdudur" şeklindeki ifadesi tarihsel ve rasyonel temellere dayanmaktadır. İnsan kendi türünü kendi bitirebilecek bir varlıktır. Bu düşmanlığın temeli ve güvenlik konseptinin felsefesi ise para ve kaynaklarla ilgilidir. Tarihsel veriler ve günümüzde yaşananlar dikkate alındığında potansiyel kaynaklar ve refah seviyesinin artmasının güvenlik ihtiyacını da üst seviyelere çıkardığını göstermektedir. Kaba bir tasnif olsa da insanlar, kaynaklar ve refaha sahip olanlarla bu kaynak ve refaha ulaşmaya çalışanlar şeklinde kategorize edilebilir. Kaynaklara sahip olanların refleksi koruma ve güvenlik, kaynaklara talip olanların refleksi ise genelde saldırganlık şeklindedir. Tarih boyunca meydana gelen bütün savaşların bu iki duruma dayandığı söylenebilir. İki dünya savaşının önemli nedenlerinden birisinin hatta belki de en önemlisinin kaynaklar olduğunu söylemeye gerek bile yoktur. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sömürgecilik anlayışı tahlil edilmeden anlaşılabilir. Uzunca bir süredir kaos içerisinde olan Ortadoğu coğrafyasının bu durumu petrol ve su kaynaklarıyla birlikte tahlil edilmelidir. Bugün Çin ve ABD rekabetinin altında yatan faktörleri tahlil etmede para önemli bir pusuladır.

## ŞİRKETOKRASİ VE UZANTILARI

Küreselleşme ve kapitalizm üzerinde çalışmalar kaleme alan Leslie Sklair'a göre küreselleşme ulus ötesi şirketlerin her yere yerleşmesi demektir.<sup>3</sup> Nitekim küreselleşme, devletlerin sınırlarının aynı kalması ancak şirket ve sermaye yoluyla etki alanlarının genişlemesi demektir. Gerçekten de ulus ötesi şirketlerin çalışma mekanizmaları, sahip oldukları güçler ve toplumu etkileme başarıları devletleri aşacak cinstedir. Bu şirketler sahip oldukları teknolojik avantajlar sayesinde pek çok veri ve bilgiyi bünyelerinde barındırmaktadırlar. İnsanların ortalama eğilimleri, tercihleri, beklentileri ve neleri istedikleri ile ilgili yüzlerce veri yapay zekâ aracılığı ile şirketlerin bilgi depolarında toplanmaktadır. Öte yandan bu şirketler distribütörlük marifetiyle ülkelerin sermayelerini de kontrol altına alabilmekte ve yönlendirmektedirler.

Distribütörlük, şirketlerin, ulus devletlerin sınırları dahilindeki sermayeyi kontrol altına alması ve politik yönelimlerini belirlemesinin başka bir boyutudur. Şirketlerin distribütörlüğe soyunduğu ülkeler gelişemezler. Çünkü distribütörlüğün mantığında ekonominin direksiyonunun büyük şirketlerin elinde olması vardır. Distribütörlük, etki altında olan sermaye için konfor alanlarına işaret eder. Bu şirketler için kolay para kazanma ve risksizlik tercih edilen bir durumdur. Distribütörü yaratan şirketler içinse bu durum kontrol, güvenlik ve aktif bir şekilde paranın denetimi demektir. "Gelişmiş" ülkeler sahip oldukları güçlü şirketler yoluyla etki alanlarını artırıp, "gelişmekte olan" ülkelerin iç mekanizmalarını etkileyebilmektedirler. Distribütörlük mantığı açısından olaya bakıldığında Türkiye'deki şirketlerin ve büyük patronların çoğunluğunun hâlen distribütör karaktere sahip olduğu söylenebilir. Türkiye'deki pek çok holding dış sermayenin bayiliğini yapmaktadır. Bu durum yerli ve organik sermayenin yeşermesinin önündeki engellerden biri olarak dikkate alınmalıdır.

Son zamanlarda meydana gelen kimi olaylar ve hem popüleriteleri hem de sermayeleri hızla artan yeni nesil şirketler, distribütörlük uygulamasını da aratacak cinstendir. Bugün

revaçta olan yazılım ve kodlama gibi faaliyetler sayesinde çeşitli platformlar aracılığı ile milyarlarca dolarlık ekonomik hacime ulaşan dijital platformlar, devletlerin hukuk kurallarını, teamüllerini ve bürokratik işleyişini dahi hiçe sayacak faaliyetler sürdürmektedirler. Yazılım süreçlerinin birer ürünü olan Instagram, Facebook, Twitter, WhatsApp gibi platformlar milyonlarca dolarlık cirolara sahiptirler ve bu şirketler ülkelerin siyasi atmosferini doğrudan etkileyebilme gücüne sahip konumdadırlar. Üstelik belli bir sorun ve sıkıntı yaşandığında çoğu zaman muhatabın kim olduğu belli olmayan bu sanal oluşumlar rahatlıkla devletlerle pazarlık yapabilecek güçlere erişmiş bulunmaktadır. Bir ulus devleti olarak Türkiye'nin Instagram'a getirdiği kısıtlamanın vatandaşları tarafından yoğun bir şekilde eleştirilmesi, konunun günlerce kamuoyunu meşgul etmesi ve tartışılması bu yönüyle öğretici olmuştur. Hükümetin olayı hızlı bir şekilde çözme arayışları ve kamuoyunun reaksiyonunu azaltma çabaları, öte yandan Instagram'ın egemenliği ihlal eden yaklaşımları, yöneticilerin bu şirketlerin etki gücü üzerinde düşünmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu platformlar sahip oldukları kullanıcı kitlesi sayesinde anlaşmazlık yaşadıkları ülkelerin kamuoyunu doğrudan etkileyebilmektedirler. Klasik mantığı ile sömürgecilik anlayışının soft bir biçimi olan distribütörlük, en azından somut gerçeklere dayanmakta, büyük şirketler sahip oldukları distribütörler kanalıyla ürünlerini dağıttıkları ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda etkileyebilmekteydiler. Önceki dönemlerde şirketler reel, gerçek ve sınırlı bir mekânda etki oluşturmaktaydı, bu şirketlere dönük tasarruflar kitlesel etkilenmelere neden olmamaktaydı. Oysa son dönemlerde trendi yükselen yeni şirketler sanaldırlar, bu özellikleri onların kitlesel etki yaratma güçlerini artırırken, somut bir mekâna dayalı olmamaları devletlerin politik arenasını kolay bir şekilde etkilemelerine neden olmaktadır. Jean Baudrillard günümüz tüketim toplumunun karakterini reel bir şey üretmeden sermaye üretmek ve tedavüle sokmak olarak tanımlamaktadır.<sup>4</sup>

3 Leslie Sklair, *Globalization: Capitalism and Its Alternatives*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

4 Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgül Tatal-Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.

Günümüz üretim mantığında somut bir ürün yoktur. Tarlada saatlerce çalışan bireyler takipçi artıran bir internet fenomeninin yarısı kadar kazanca sahip değildirlen. Eskiden bir şekilde ter akıtılarak kazanılan para, artık oturulan yerde sanal oluşumlar ve platformlardan kazanılmaktadır. Günümüz iktisadi mantığı, tarım ya da katma değer üreten herhangi bir şirketten ziyade Facebook, Instagram ve Twitter gibi katma değeri olmayan platformlardan oluşmaktadır. Bu şirketlerin milyonları bulan kullanıcı sayısı, devasa reklam sektörü, piyasa genişliği çoğu devletin mali gücünün ötesindedir. Özellikle yeni nesiller için Instagram, Twitter gibi platformlar metafiziksel bir anlam taşıyacak boyuttadır.

### **ÇÖZÜLEN BAĞLAR: DOLUNUN ALTINDA ŞEMSİYESİZ KALMAK**

İnsanlık tarih boyunca belli ideolojiler, inançlar ve değerleri bir sonraki nesle aktarma motivasyonunda olmuştur. Bu aktarım süreci çeşitli kurumlar ve kuruluşlar, aile bağları ve eğitim faaliyetleriyle olmuştur. Bilgi çok değerli bir hazinedir ve aynı zamanda güçtür. Uzun süreler boyunca bilgiyi yayma, etkinleştirme ve konumlandırma tekeli elinde bulunduran devletler ve devleti yönlendirme pozisyonunda olan siyasal organizasyonlar bu tekelleri sosyal medya şirketlerine bırakmış bulunmaktadır. Genelde sermayenin özelde ise sosyal medya şirketlerinin temel felsefesinin “carpe diem” (anı yaşa) olduğunu söylemek mümkündür. Bu felsefenin ise genelde iki temel çizgiden hoşlanmadığı söylenebilir: Bunlar, dinler dolayısıyla geleneksel bağlar ve milliyetçiliktir.

Geleneksel bağlar ve milliyetçilik iki nedenden dolayı şirketokrasi için iyi değildir. *Birincisi*, aile bağlarına, mahalle kültürüne, dinî inançlara göndermede bulunan geleneksel bağlar ve milliyetçilik sınırlara işaret eder. Yerindeliği imler ve çeşitli boyutlarıyla bireyin kendisini frenleme mekanizmasına göndermede bulunur. Mahalle baskısının bir türü olan bu yaklaşımlar sermayenin istediği özgürlük alanlarını kısıtlar ve kolektif yapılar direnç noktaları oluştururlar. Oysa sermaye, topluluğu sevmez, bireyciliği sever. *İkincisi* ise, bireyi yönlendirmenin

kolaylığı ile ilgilidir. Geleneksel bağları kopmuş, değerler skalası tarumar olmuş, anlam dünyası tahrip olmuş, bilgisel çerçevesi sarsılmış bir bireyin yönlendirilmesi ve etkilenmesi çok daha kolaydır.

Anlam örgüsü sarsılmış bireysel bir bilinç, yüzlerce çeşit reklam faaliyetine maruz kalır ve bu reklam baskıları altında direnç oluşturacak mekanizmalar yetersiz kalır. Bireyler şirketokrasinin etki alanına girer ve yapay zekâ marifetiyle bireylerin ilgi ve isteklerine göre ürünler pazara çıkartılarak bireyler yönlendirilir. Burada artık AVM’ler ve tüketim kültürünün diğer mekânları birer ibadethane gibi telakki edilmeye başlanır. Günümüz şehir kültüründe AVM’lerin merkezi konumu ve şehri domine eden yapıları şirketokrasinin bu alanda başarılı olduğunu göstermektedir. Bu durum, klasik boyutuyla kendi felsefi anlayışına göre vatandaş yetiştirmek isteyen ve bu amaçla eğitimi, okulları işler kılmaya çalışan devletlerin bu etki alanlarının da ellerinden kaymaya başladığını göstermektedir. Şirketlerin yapay zekâ gibi araçlarla devletin vatandaşlarını devletin aleyhine yönlendirmesi pekâlâ mümkündür. ABD’de son zamanlarda özellikle seçim öncelerinde yapay zekâ tartışmalarının yaşanması yabana atılabilecek cinsten değildir.<sup>5</sup>

Özetle bugün ulus devletler kaos ortasında yer almakta ve çeşitli boyutlarıyla kuşatılmış bulunmaktadır. Sınırlar sermaye için anlamsızlaşmış, sermaye evin içlerine kadar sızmış ve hatta şiddet kullanma tekiline bile soyunmuştur. Bugün pek çok özel şirket spesifik silahlar üretebilecek kapasitededir. Bu şirketler yaygın ağlar sayesinde toplumu ve bireyi daha iyi tanımakta ve yönlendirmektedir. Bu şirketlerin yarattıkları güvenlik sorunu sadece silah değil, ekonomiyi, değer yargılarını, toplumsal ve eğitimsel boyutları da içermektedir. Devletlerin kendi vatandaşları üzerinde tasarruf etkilerinin azaldığı, şirketlerin ise arttığı söylenebilir. Kendi vatandaşı üzerinde tasarruf yetkisini kaybetmiş bir devletin devletliği elbette tartışmalıdır ve son gelişmeler sürecin buraya evrildiğini göstermektedir.

5 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fbidan-abd-baskanlik-secimleri-icin-yapay-zeka-tehdidi-uyarisi/3151695> (Erişim, 23/08/2024)

# SIYONİST SÖMÜRGEÇİLİĞİN SADİZMİ

— JOSEPH MASSAD —

Sadizm, Siyonist sömürgecilerin Filistinlilere yönelik muamelesinin uzun zamandır karakteristik bir özelliğidir ve bu özelliğin kökleri Arapların, cinsel şiddet de dâhil olmak üzere, yalnızca “güçten anladığı” yönündeki oryantalist görüşlere dayanmaktadır.<sup>1</sup> 29 Temmuz’da İsraili dokuz askerın Filistinli erkeklere fiziksel ve cinsel işkence yaptığı iddiasıyla tutuklandığı cinsel işkence skandalı, Batı medyasında İsrail’in olağan işkence yöntemlerinden bir sapma olarak tasvir edildi. Bu fikre göre, İsraili işkenceciler Filistinli mahkûmları genellikle tecavüze maruz bırakmıyor. Tutuklanan askerlerden dördü, geniş çaplı ayaklanmaların ardından serbest bırakıldı.

Böyle bir işkence karşısında dehşete düştüğü tahmin edilen ABD Dışişleri Bakanlığı, iddia edilen tecavüzü gösterdiği bildirilen bir videoyu “dehşet verici” diye nitelendirdi ve “Herhangi bir tutuklunun cinsel istismarına, tecavüzüne sıfır tolerans gösterilmelidir, nokta. Eğer cinsel saldırıya ya da tecavüze uğrayan tutuklular varsa, İsrail hükûmeti ve IDF (İsrail Ordusu) bu eylemleri tam soruşturmalı ve sorumluları yasalar çerçevesinde sorumlu tutmalıdır.” şeklinde bir ifadede bulundu.

Beyaz Saray, muhtemelen ABD zindanlarında tutulan siyasi mahkûmlara yönelik kötü muamele uygulamasından bihaber olarak, sakinliği-

1 Metnin orijinal başlığı “Filistinlilere Tecavüz Etmek Neden İsrail Ordusunun Meşru Bir Uygulamasıdır?” olmasına karşın, sadizm ve Siyonist sömürgeçiliğe dikkat çekmek için yazıya “Siyonist Sömürgeçiliğin Sadizmi” başlığını koyduk. [Umran]

ni korudu ancak bununla beraber İsrail’in cinsel işkence iddialarını “son derece endişe verici” buldu. Avrupa Birliği de aynı yolu izledi ve “ciddi endişe” duyduğunu açıkladı. Ancak bu, İsrail sömürgeci-yerleşimci rejiminin zulmünde yeni bir gelişme sayılmaz. İnsan hakları gruplarının yıllar önce ortaya çıkardığı üzere, İsrail ordusu en azından 1967’den bu yana Filistinlilere karşı sistematik olarak fiziksel ve cinsel işkence uyguluyor. Aslında sadizm, 1880’lerden bu yana Siyonist sömürgecilerin Filistinlilere yönelik muamelesinin karakteristik bir özelliği olmuştur ve o dönemde Siyonist liderler bile bundan şikâyet etmişlerdir.

Bu sadizm ve çoğu zaman ona eşlik eden cinsel işkence sadece Avrupalıların sömürgeci kibrinden değil, aynı zamanda Arapların sadece “kaba kuvvetten anladıkları” ve cinsel işkenceye beyaz Avrupalılardan daha yatkın oldukları yönündeki oryantalist görüşlerden de kaynaklanmaktadır.

## OLAĞAN BİR UYGULAMA

İsrail ordusunun, Filistinli tutukluya toplu tecavüz ettiği iddia edilen askerleri tutuklaması, seçmenlerin çoğunluğunu oluşturan sağcı İsraililer arasında öfkeye yol açtı. İsrail Parlamentosu üyeleriyle birlikte onlarca protestocu, askerleri özgürlüğüne kavuşturmak amacıyla askerlerin tutulduğu iki askerî tesise ve bir yargı binasına saldırıda bulunmaya çalıştı. İsrail hükûmetinden bazı bakanlar da Filistinli tutuklulara yönelik tecavüzün “meşru” olduğunu savundu. Sabah, İsrail televizyon kanallarında



sunucular ve analistler, Filistinli tutuklulara yönelik tecavüzün nasıl en iyi şekilde düzenlenebileceğini tartışırken sadece tecavüzün gerçekleştirilmesindeki “düzensiz” tavrı eleştirdiler.

Bu tür tartışmalar İsrail’de sıradan görünürken Batılı gözlemciler de şok olmuş numarası yapıyor. Bu tepki, İsraili insan hakları örgütü B’Tselem’in İsrail’in geçen ekim ayından bu yana sistematik bir mahkûm istismarı ve işkence politikası izlediğini ve Filistinli tutukluları cinsel istismar da dâhil olmak üzere çeşitli şiddet eylemlerine maruz bıraktığını bildirmesine rağmen gelebiliyor.

İddiaya konu olan İsraili tecavüzcülerden biri, tecavüzleri savunmak için maskeli bir şekilde İsrail TV kanalı 14’e davet edildi. Daha sonra maskesini çıkararak sosyal medyada birliğiyle ve Filistinlilere yönelik muamelesiyle gurur duyduğunu ifade ettiği bir video paylaştı. O esnada, İsrail televizyonu, tecavüz videosunu insan hakları gruplarına sızdıran kişiyi “hain” diye yaftalayarak söz konusu kişinin kellesini istemekte.

### IRKÇI İŞKENCE

Bu tür uygulamalara başvuran tek ülke İsrail değil. 2003 yılında Ebu Gureyb hapishanesinde Iraklı mahkûmlara Amerika tarafından sistematik olarak fiziksel ve cinsel işkence yapıldığının 2004 yılında ortaya çıkmasının ardından deneyimli Amerikalı gazeteci Seymour Hersh, “Arapların cinsel aşağılanmaya karşı özellikle savunmasız oldukları düşüncesinin, Mart 2003’te Irak’ın işgalinden önceki aylarda savaş yanlısı Washington muhafazakârları arasında bir tartışma konusu hâline geldiğini” açıkladı.

Hersh’e göre, Amerika’nın yeni muhafazakârları böyle bir “savunmasızlığı” İsraili oryantalist Raphael Patai’nin 1973 tarihli meşhur kitabı *The Arab Mind*’dan [Arap Düşünce Yapısı] öğrendiler. Hersh, kitaptan “Arap davranışları konusunda yeni muhafazakârların İncil’i” diye söz eden bir kaynaktan alıntı yaptı. Kaynak ayrıca yeni muhafazakârların tartışmalarında iki temanın ortaya çıktığını iddia etti: “Bir, Arapların sadece kaba kuvvetten anladığı ve iki, Arapların en büyük zayıflığının utanç ve aşağılanma olduğu.” Hersh açıklamalarını şöyle



sürdürdü: “Hükûmet danışmanı, cinsel aşağılama ve poz verilmiş fotoğrafların arkasında başlangıçta ciddi bir amaç olabileceğini söyledi. Bazı mahkûmların, utanç verici fotoğrafların aile ve arkadaşlarına yayılmasını önlemek için her şeyi yapabilecekleri -arkadaşlarını gammazlamak da dâhil- düşünülüyordu. Hükûmet danışmanı şöyle ifade etti: ‘Bana fotoğrafların amacının bir muhbir ordusu yaratmak olduğu söylendi; bunlar nüfusa tekrar dâhil edebileceğiniz insanlar.’ Danışman, bu kişilerin ifşa olma korkusuyla harekete geçeceklerini ve direnişçilerin olası eylemleri hakkında bilgi toplayacaklarını düşündüklerini söyledi. Eğer öyleyse de bu işe yaramadı; direniş büyümeye devam etti.”

Bu tür ırkçı işkenceler hem günümüzde hem de tarih boyunca emperyalist kültürlerin bir simgesi olmuştur. İşte bunu gözler önüne seren bir rapor: “Kullanılan işkence türleri çeşitlidir. Bunlar arasında yumrukla dayak ve botlarla [tepinme]... Ayrıca öldüresiye dövme ve kırbaçlamak için sopaların kullanılması da yer almaktadır. Ayrıca... kurbanların rektumlarına sopalarla nüfuz etme ve ardından sopayı sola ve sağa, öne ve arkaya hareket ettirme de bunlara dâhildir. Ayrıca, ellerle testislere bastırma ve kurban acıdan bilincini kaybedene ve [testisler] şişene kadar sıkma dâhildir ki, kurban bacaklarını tek tek taşımadan yürüyemez veya hareket edemez... Ayrıca köpeklerin aç bırakılması ve

## Filistinlileri öldürmek, onlara tecavüz etmek, onların topraklarını ve ülkelerini çalmak 1948'den bu yana süregelen bir Siyonist strateji olduğundan, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın İsrail'in kendisini "soruşturması" için yaptığı çağrıların pek azı bir işe yarayabilir.

daha sonra kışkırtılarak etini yemeye ve kalçalarını koparmaya zorlanması da buna dâhildi. Ayrıca kurbanların yüzlerine pislemek de buna dâhildi... [Bir başka işkence biçimi de askerlerin] onları oğlancağa çevirmesiydi ki bunun birçok kişiye yapıldığı anlaşılıyor.”

Bu raporda, Iraklı tutukluların 2003 yılında Amerikalıların elinde yaşadıklarıyla, Filistinli tutukluların 1967'den bu yana İsrail gözetimi altında yaşadıkları hemen hemen aynı terimlerle anlatılıyor. Ağustos 1938'de yazılan kitap, 1930'larda Filistin'deki sömürgecilik karşıtı isyan sırasında İngiliz ve Siyonist Yahudi askerlerin devrimci Filistinlilere nasıl davrandığını ayrıntılarıyla anlatıyor.

Raporun yazarı Subhi al-Khadra, Akka Cezaevi'nde tutuklu bulunan Filistinli bir siyasi mahkûmdu. Akka'ya sevk edildikten sonra Kudüs'te bu mahkûmlara yapılan işkencelerden haberdar oldu. Mahkûmlar yaşadıklarını kendisine anlatmış ve vücutlarındaki fiziksel işkence izlerini göstermişlerdi. İngiliz işkencecilerin amaçlarına ilişkin olarak Khadra şu sonuca varıyor: “Bu, zorlayıcı yöntemlerin kullanıldığı bir soruşturma değildi. Hayır. Bu, bir intikamdı; bu, geri kafalı taşrahların Müslümanlara ve Araplara karşı hissettikleri en vahşi ve barbar içgüdülerin ve yoğun nefret ruhunun serbest bırakılmasıydı. Onlar işkence uğruna ve intikam iştahlarını tatmin etmek için işkence yapmayı amaçladılar; soruşturma yapmak veya suçları ifşa etmek için değil.”

### TEKDÜZE BİR DURUM

İrkçılık ve mutlak güçle karakterize edilen bir Amerikan (ya da Avrupa veya İsrail) emperyalist ortamında cinsellik ile şiddetin bir araya gelmesi tekdüze bir durumdur. 1990'dan 1991'e kadar süren “ilk” Körfez Savaşı sırasında, Amerikalı avcı ve bombardıman pilotları, Irak'ta gerçekleştirecekleri büyük bombardıman için

kendilerini havaya sokmak amacıyla pornografik filmler izleyerek saatler geçiriyorlardı.

Vietnam'da ABD askerlerinin Vietnamlı kadın gerillalara tecavüz etmesi, ABD'nin ülkeyi işgali sırasında normalleştirilmekle kalmamış, ABD ordusunun tatbikat talimatlarının bir parçası hâline gelmişti. İsrail'in Filistinli mahkûmlara yönelik tutumunu belirleyen oryantalist ve cinsiyetçi bakış açısının aynısına Vietnam'da Amerikalılar da sahiplerdi. Nitekim İsrail'in Filistinli kadınlara yönelik tecavüzleri, 1948 savaşı sırasında ve sonrasında benzer bir sadist ırkçılıkla bir silah hâline getirilmiştir.

Birleşmiş Milletler ve insan hakları gruplarının bildirdiğine göre, İsrail'in Filistinli erkek ve kadınlara yönelik cinsel işkence ve istismarı son 10 ayda Batı Şeria ve Gazze'de yaygınlaştı. İsrail ordusunun sıklıkla öne sürdüğü gibi, “dünyanın en ahlaklı ordusu” olmak şöyle dursun, “ahlaklı bir ordu” olduğu iddiası, İsrail'in Filistin halkına karşı işlediği soykırım suçlarını örtbas etmeye yönelik bir halkla ilişkiler girişiminden başka bir şey değildir.

Filistinlileri öldürmek, onlara tecavüz etmek, onların topraklarını ve ülkelerini çalmak 1948'den bu yana süregelen bir Siyonist strateji olduğundan, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın İsrail'in kendisini “soruşturması” için yaptığı çağrıların pek azı bir işe yarayabilir. İsrail ordusunun yakın zamanda ortaya çıkan Filistinli bir mahkûma yönelik toplu tecavüz olayına ilişkin bulguları, İsrail'in, en asil ahlaki ve yasal ilkelere, 1948'den bu yana bütün bir halkı köklerinden söküp cezadan muaf bir şekilde ezmesine izin veren aynı ahlaki ve yasal ilkeleri savunurken kendini müdafaa etme hakkını yeniden teyit edecektir.

**Kaynak:** <https://www.middleeasteye.net/opinion/why-raping-palestinians-legitimate-israeli-military-practice>

**Çeviren:** Deniz MERCAN

# ÇAĞDAŞ HARAMİLER EVİMİZİ YAĞMALARKEN BEYAZ ADAMDAN MEDET UMMAK

— KAMİL ERGENÇ —



**K**apitalizm savaşı yapamaz... İlerleme, gelişme, büyüme putlarına sadakatini, mecburiyetini ve mahkûmiyetini ispatlamak için savaşa muhtaçtır çünkü... Askerî-sınai kompleks ne kadar işlevsel ve büyükse kapitalizmin çarkları o kadar sorunsuz dönüyor demektir. Emperyalizm (imparatorlukçuluk), kapitalizm ve kolonyalizm (sömürgecilik) arasında birinin diğeri zorunlu kıldığı bir iç içe ilişki söz konusudur. Hıristiyanlık'taki baba, oğul, kutsal ruh benzeri bir iç içe geçmişlik... Nasıl ki teslis inancında "üç birdir" ve "bir üçtür" ise kapitalizm, emperyalizm, sömürgecilik birbirine içkindir. Biri olmadan diğeri hakkında konuşmak neredeyse mümkün değildir. Kapitalizm, yumuşak ve sert sömürgecilik yöntemleriyle hammadde ve enerji kaynaklarına sahip olmayı hatta tekelleşmeyi, bu kaynakların sevk-idare ve üretimini

ele almayı, hammaddeyi mamul madde hâline getirdikten sonra güvenli ulaşım ağlarını kullanarak pazarlamayı, kullanım değerinin yerine değişim değerini ikame etmeyi esas alır. Dahası toplum hayatının bir fonksiyonu konumundaki ekonomi yerine, ekonomi tarafından tanımlanan, belirlenen, sevk ve idare edilen toplum modelinin inşasını, insanı *homo economicus* şekilde tanımlamayı da. Kapitalizm her şeyi alınıp satılabilen bir meta hâline getirmeyi, kamuya, insanlara ait olanı özel şirketlere peşkeş çekerek müşterekleri yağmalamayı, nihai kerte de sermaye biriktirmeyi, tüm bunları yaparken de ahlaki ilke ve prensiplerden sarfınazar etmeyi düstur edinen bir ideolojidir. Kazandığı kârı sürekli kılmak ve daha da artırmak için sert ve yumuşak sömürgeciliğin imkânlarını kullanmaktan geri durmaz.



Sert sömürgecilik askerî müdahale doktrini çerçevesinde yürütülürken, yumuşak sömürgecilik kültürel müdahale araçlarıyla cari kılınır. Savaş, kapitalizmin hammadde ve enerji kaynaklarını tekelleştirme amacına hizmet ettiği ve bu arada askerî-sınai kompleksin işlevselliğini, canlılığını sağladığı için arzulan bir şeydir. Geleneksel toplumlarda savaş hegemonya tesisi-sahip olma arzusu ve inanç eksenli genişleme/yayılma amacıyla yapılırken, modern/postmodern kapitalist çağda savaş ilerleme, büyüme, gelişme (teslis stratejisi) bağlamında endüstriyel bir gerçeklik şeklinde icra ediliyor. Yıkım gücü itibarıyla olağanüstü bir ilerleme kaydederek canlılığı bitirecek cesamete erişti savaş aygıtları. Bu yönüyle hegemonya tesisi, hükmetme arzusu olmaktan çıktı, insanları köleleştiren mutlak denetim amaçlı bir aparat olmaya doğru evrildi.

Bilimin felsefeyle/hikmetle temasını koparıp tamamıyla kapitalin egemenliğine razı olması bu sonucun ortaya çıkmasını etkiledi. 17. yüzyıla kadar bilim büyük ölçüde felsefe/hikmet geleneğinin kılavuzluğunda icrayı faaliyette bulunurken, sonrasında kıta ve ada Avrupa'sında anti-Katolik geleneğin tesiriyle paranın kontrolüne geçti. Bu süreç bilginin kutsalla irtibatının kesilmesini (*desacralisation*) beraberinde getirdi. Seküler bilgiye yaslanan burjuva Protestan kültür birkaç asır süren kanlı iç savaşlar sonucunda Katoliklik karşısında zaferini ilan etti. Bu zafer modern dünyanın şekillenmesinde rol oynayacaktır. Burjuva Protestan kültürün karakteristik özelliği kapitalizmin gelişmesine yatkındı. Araçsal aklın ürettiği seküler bilgi insanı ve tabiatı yağmalayan harami düzenine ilham verdi. Gelinek noktada bir tarafta haramiler diğer tarafta ise onların azgın iştahlarına direnmeye çalışan mazlum/mustazaf halklar var...

## İKİ DÜNYA SAVAŞINDAN TEK KUTUPLU DÜNYAYA

Birinci Cihan Harbi haramiler arası paylaşımı belli bir noktada tuttuysa da tam manasıyla çözüme kavuşturamadı. İmparatorluklar (Çarlık Rusya'sı, Avusturya Macaristan, Osmanlı ve Japonya) tarih sahnesinden çekildi. Lakin paylaşımına razı olmayanlar vardı. Sömürgecilğe geç katılanlar özellikle Almanya, Asya'nın, Afrika'nın ve Ortadoğu'nun hammadde, enerji

kaynaklarından yeteri kadar pay almadığını düşünenler... Faşizm imdadına yetişti bunların. Savaşı motive edecek güçlü bir ideolojik zemini vardı faşizmin. Duygu yoğunluklu, eleştirel entelektüel çabaya kıymet vermiyordu, hak ettiği yerde olmadığına (hakının yendiğine) inanan uluslara sesleniyordu, katı, hiyerarşik ve otoriter bir doktrinle hareket ediyordu ve en önemlisi de etno-kültürel imtiyaz taşıdığına inanıyordu...

İkinci Cihan Harbi haramiler arası paylaşımı tarihin gördüğü en vahşi yöntemlerle sonuçlandırdı. İngiliz emperyalizminin hafızasını miras alan ABD ile Asya'nın devi SSCB arasında bölüşüldü dünya... Sonra Soğuk savaş denilen hikâye ile oyalandı insanlık... 1990'ların başında SSCB dağılınca çift kutuplu dünya da sona erdi. Artık haramiler sofrasında sadece ABD kalmıştı. Tek başına dünyanın dört bir tarafını, yeraltı, yerüstü ve insan kaynağını sömürmeye başladı. Esasında kapitalizm ve sosyalizm aynı memeden süt emen ikiz kardeşlerdi. Her ikisi de iktisadi hayatın merkezinde konumlandırıyor, tarihin motor gücü varsayıyordu. Her ikisi de burjuva Protestan kültür kodlarından ilham alan bir gerçekliğin sonucunda çıktılar tarih sahnesine. Faşizmden kaçanların liberalizme sığınarak elde edeceği ile kapitalizmden kaçıp sosyalizme sığınanların elde edeceği arasında nitelik bakımından fark yoktu. Paradigma içi mücadelenin neticesinde ortaya çıkan bu ideolojiler global ölçekte kapitalizmin çarklarını sorunsuz döndürecek bir gerilimi beslediler. Çünkü modern/postmodern paradigmanın ana omurgası çatışmadır/kavgadır. Gök-yer, devlet-birey, baba-çocuk, insan-tabiat, kadın-erkek, patron-işçi, din-bilim vs. çatışır/kavga eder. Bu kavga ilerlemenin muharrik gücüdür. Uyumdan hazzetmez modern paradigma... Barışı sevmez "beyaz adam"...

Sol-Sağ/kapitalizm-komünizm çatışması nihai kertede aydınlanma tiranlığının tasavvur ve telakkilerine mahkûm etti insanlığı. Türkiye özelinde Soğuk Savaş yıllarında antikomünizm odaklı mücadele stratejisi kapitalizmin kılcallarımıza kadar nüfuzunu kavramamızı engelledi. Bize komünizmi hedef gösterenler, kapitalizmin kavramsal, kurumsal, akademik ve siyasi hegemonyasını sağ siyasal gelenekle iş birliği yaparak cari kıldılar, tahkim ettiler. Toplumun



komünizme cephe alması anlaşılabilirdi. Çünkü bu ideolojinin dine karşı tutumu hem Fransız İhtilali'nden hem de Sovyet Bolşevik devrim tecrübesinden biliniyordu. Ancak kapitalizmin içten kemiren yanının farkında değildi toplum. Tabiri caizse komünizm “kâfir”, kapitalizm “münafık”tı. Kâfirin teşhisi kolay olduğu için bütün dikkatler onun üzerinde toplandı. Oysa nifak ehli kâfirden daha tehlikeliydi, zira o “bizden” görünüp en zayıf anımızda darbeyi indirecekti. Nitekim yüce Kur'ân'da hem kâfirler hem de münafıklar için müstakil birer sure vardır. Ancak nifak ehli ile ilgili uyarılar daha fazladır. (Münâfikûn Suresi Kâfirûn Suresi'nin neredeyse iki katıdır.) Türkiye, “kâfir” sol ile “münafık” sağ arasında salınırken mümince bir duruşu temsilen İslâmcılık belirginleşti. Fakat o da her iki cenah tarafından ya kriminalize ya da terörize edilerek etkisizleştirilmeye çalışıldı.

#### **ORTADOĞU, STATÜKO VE AVRUPAMERKEZCİLİK**

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası tekel iktidarını ilan eden ABD harami düzeni, liderliğini üstlendiği NATO konseptini yenileyerek küresel kapitalizmin ana karargâhı Wall Street, FED, Dünya Bankası, IMF ağalığını tahkim edecek adımlar attı. Evvela “paradigma dışı” örgütlü mücadele kültürü üreten İslâmcı hareketlerin bertaraf edilmesini gündeme aldı. Bu bağlamda HAMAS, İslâmî Cihad, Lübnan Hizbullah'ı gibi yapıların kısa vadede pasifleştirilmesi, orta ve uzun vadede yerel/ulusal bağlama ikna edilmesi, nihai kertede ise Ortadoğu'da İsrail'in meşruiyet ve mevcudiyetini tehdit eden hiçbir unsurun kalmaması kararlaştırıldı. Bu çerçevede Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez monarşileriyle yakın iş birliği protokolleri imzalanarak Ortadoğu'nun teo-politik güvenliği garanti altına alındı. 7 Ekim Aksa Tufanı öncesinde Körfez monarşileriyle İsrail arasında Abraham Antlaşmaları imzalanarak İsrail'in tanınma süreci tamamlanmıştı. Türkiye de bu antlaşmaya destek vererek Akdeniz havzasındaki enerjinin Avrupa'ya nakli için İsrail'le iş birliğine odaklanmıştı. Aksa Tufanı bu süreci sekteye uğrattı. Ancak orta ve uzun vadede bu iş birliğinin tekrar canlanacağı ve Türkiye, İsrail, Körfez ilişkilerinin bölgesel boyuta evirileceği söylenebilir. Bu bağlamda NATO tarafından Türkiye'ye verilen rol HAMAS'ın El-Fetih konu-

**Emperyalist harami düzeni Ortadoğu'da kendisi olmaksızın sürdürülemez olacak 'düzen' kurarak varlığını âdeta dayatıyor. Buna da 'yaratıcı kaos' diyor. Etnik-mezhebi yarılmalar öylesine derinleştiriliyor ki bölgenin selameti için halklar 'beyaz adam'dan medet umar hâle geliyor.**

muna getirilmesidir. Yozlaşmış Filistin yönetiminin temsilcisi Mahmud Abbas'ın TBMM'de hitap etmesi örneğinde de görüleceği üzere, Türkiye'nin Filistin için önerisi 1967 sınırlarına razı iki devletli çözümdür. Bu süreç Kudüs'ün yerel/ulusal bağlama hapsolmesi (itikadi kimliğinden soyutlanarak ümmet bilincinden koparılması) tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır. Ama zaten ulus devletlerin bundan başka önerebileceği bir şey de yoktur.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası yeni konseptin entelektüel zemini Fukuyama-Hungtington ikilisi tarafından inşa edildi. Önce liberal demokrasilerin tarihin sonu olduğu, insanlığın bundan sonra daha olgun bir siyasal, sosyal ve iktisadi gerçeklik inşa edemeyeceği iddiasıyla Avrupamerkezci statükonun sınırları çizildi. Akabinde ise medeniyetler çatışması tezi üzerinden Batı'nın Batı dışı dünyayla kavga edeceği tezi öne sürüldü. Bu kavgada Ortodoks Rusya, Budist-Konfiçyusçu Çin ve İslâm dünyasının Batı'ya karşı ittifak yapacağı argümanı öne sürüldü. Ancak hem Rusya hem de Çin, Batı medeniyetine meydan okuyabilecek ilmi, entelektüel, hikemî ve felsefi imkân, kabiliyet ve derinlikten yoksundu. Çünkü her ikisi de burjuva Protestan kültür kodlarıyla teçhiz edilmiş modern paradigmanın kapitalist, emperyalist, sömürgeci dilini, tarzını, tutumunu olduğu gibi benimsemişti. Dolayısıyla kapitalizme hammadde, ucuz işgücü, fason üretim ve sınırsız silahlanma teknikleriyle can suyu olmaktan başka yapabilecekleri başka bir şey yoktu. Harami düzeninin paylaşım savaşında daha büyük pay istiyor olabilirlerdi. Ki bu istek sistemin genel işleyişi açısından herhangi bir sorun teşkil et-

## Suriye'nin istikrarsızlaştırılması sonrası Türkiye'nin yaşadıklarıyla, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali sonrası Pakistan'ın yaşadıkları arasında benzerlik söz konusudur. 2011'den itibaren Türkiye'nin 'Pakistanlaştırılmaya' çalışıldığını söylemek abartı olmayacaktır.

mezdi. Binaenaleyh Rusya Ukrayna ile "meşgul" edilmeye, Çin ise Afganistan, Pakistan, ABD ortaklığıyla denetim altına alınmaya çalışıldı.

Rusya'nın meşgul edilmesi 1979-1989 Afgan-Sovyet savaşını anımsatıyor. Brzezinski "Sovyetlere Afganistan'da bir Vietnam yaşatmalıyız," derken, ABD'nin Vietnam mağlubiyetinde SSCB'nin rolünü hatırlatıyor ve bir intikamdan bahsediyordu. Nitekim Afgan-Sovyet savaşı SSCB'nin dağılmasına yol açacak ve Chicago Üniversitesi'nin "eğitimli çocukları" aracılığıyla Rusya kapitalizmin kucağına oturacaktır. Ukrayna meşguliyetinin Rusya'da neye mal olacağını zaman gösterecek. Ancak tarihin bize öğrettiği şudur ki AB/İngiltere/ABD harami havzası, Asya'nın enerji-hammadde kaynaklarını güvence altına almak için Rusya'yı olabildiğince zayıflatması gerekiyor.

Yaklaşık iki asırdır dış politikasını Ortodoks Doğu Hristiyanlığı ile Protestan Batı Hristiyanlığı arasındaki gerilimi lehine kullanma amaçlı "jeo-politik konum pazarlama" üzerine kuran Türkiye, Asya'nın enerji-hammadde birikiminin Avrupa'ya sorunsuz akışının temini için önemli bir rol üstleniyor. Bu rol, enerji nakil hatlarının ve ticari iletişim/yol ağlarının güvenliği şeklinde öne çıkıyor. Böylece Türkiye petrol, doğalgaz ve maden alanında faaliyet gösteren ulus üstü şirketlerin operasyon sahası hâline geliyor. Bu durum, ülkenin iktisadi, siyasi, hukuki ve askerî idaresini (hatta din dilini/ilahiyatını) etkiliyor. Türkiye'nin bağımsız iç ve dış politika belirleme-geliştirme kabiliyeti zaafa uğrarken, şirketokrasi kültürünün hegemonyası güçleniyor. Kapitalizmin can damarı sayılan enerji-hammadde arzının ana güzergâhlarından biri olmak, kısa ve orta vadede Türkiye'ye kısmi ekonomik iyileşmeler sağlasa da bu, toplumsal bünyenin tamamına nüfuz etmiyor, sadece belli kesimlerin ellerinde toplanıyor. NATO emperyalizmiyle iş birliği yaparak tesir alanını

genişleten şirketokrasi kültürü, bilim-akademi dünyasıyla da yakınlaşarak meşruiyetini güvence altına alıyor. Türkiye'nin NATO'daki varlığı ve pozisyonu tartışma dışı tutularak, emperyalist-sömürgeci ittifakla iş birliği görmezden geliniyor.

Ortadoğu'yu İsrail'in güvenliğini önceleyerek yeniden tasarlamaya çalışan ABD harami düzeni, Irak ve Suriye'nin etnik-mezhebi unsurlar ekleninde parçalanmasına önayak oldu. Acımasız tiranlar tarafından büyük eziyetlere maruz bırakılan, onur ve haysiyetine halel getirilen insanların yaşadığı bu beldelerde etnisite-mezhep eksenli yarılmaları ve iktidar karşıtı mücadeleyi örgütlemek emperyalistler için zor olmadı. Bünye zaten müsaitti. Geline nokta Irak ve Suriye fiilen üçe bölündü. Her iki ülkede de enerji nakil ve üretim havzaları emperyalist paktın muradına uygun düşecek şekilde paylaşıldı. NATO üyesi Türkiye hem birinci hem de ikinci körfez savaşında ABD'ye destek vererek Irak'ın parçalanmasında dolaylı rol üstlendi. Suriye'nin istikrarsızlaştırılması ve sonrasında emperyalist haramilerin bölgeye yerleşmesinde de...

### JEOPOLİTİK KONUM VE KÜRESEL KAPİTALİZM

Şimdilerde yeniden müzakere kanalları oluşturulmaya çalışılsa da Suriye'nin kendine gelmesi kısa ve orta vadede mümkün değil. Burada artık Fırat'ın doğusunda (ki önemli enerji kaynakları barındırır) ABD himayesinde PYD/SDG, Şam-Lazkiye civarında Esed, Fırat'ın batısında ise Türkiye'nin himayesinde muhalif grupların olduğu bir reel durum ortaya çıktı. Öte yandan İdlib gibi farklı coğrafyalardan "cihad" için gelenlerin yerleştiği ve ABD-Türkiye ittifakı tarafından kontrol edilen ultra-muhalif bir belde de Hatay'ın dibinde... Böylesine karmaşık bir denklemi çözmek hayli zor... Emperyalist harami düzeni Ortadoğu'da kendisi olmaksızın sürdürülemez "düzen" kurarak varlığını

âdeta dayatıyor. Buna da “yaratıcı kaos” diyor. Etnik-mezhebi yarılmalar öylesine derinleştiriliyor ki bölgenin selameti için halklar “beyaz adam”dan medet umar hâle geliyor. Türkiye, İran, Mısır gibi devletler bu etnik-mezhebi gerilimleri yönetme becerisi/iradesi gösteremediği için haramiler evimizin içine giriyor, yağmalıyor, üstüne üstlük bir de teşekkür bekliyor.

Türkiye bir yandan jeopolitik konumunun sağladığı avantajlarla öne çıkarken diğer yandan yakın çevresinde oluş/turul/an gerilimleri global kapitalizmin emelleri doğrultusunda yönetmeye çalışıyor. Afgan-Sovyet savaşında Pakistan’ın konumuna benzer bir duruma itilen/icbar edilen Türkiye, bölgesel çatışmaların ortasında ölümle-sıtma arasında bir pozisyona razı edilmek isteniyor. Sovyetler’in Afganistan’da mağlup olması için ABD ile iş birliği yapan Pakistan hem Afganistan’dan gelen yoğun göçle hem de farklı ülkelerden “cihad” için gelenlerle istikrarsızlığa mahkûm edilmişti. Savaş süresince ve sonrasında Pakistan tipik bir muhaberat devleti hâline gelerek hem kendi insanı hem de komşuları nezdinde siyasi, iktisadi, hukuki meşruiyetini ve saygınlığını yitirmişti. Öte yandan kadim düşman Hindistan’dan dola-yı yoğun bir silahlanma yarışına girerek militarist bürokrasinin semirmesine seyirci kalmıştı. Afganistan’daki istikrarsızlık ve Hindistan’ın düşmanlığı arasında sıkışan Pakistan çareyi güvenlik-istihbarat bürokrasisinin tahkiminde buldu. Suriye’nin emperyalist haramiler tarafından yağmalanması sürecinde ve sonrasında Türkiye, tıpkı Pakistan gibi hem yoğun göçün hem de Asya, Avrupa ve Ortadoğu’dan “cihad” için gelen grupların ana güzergâhına dönüştü. İdlib’de toplanan ve aralarında DAESH eğilimlilerin de bulunduğu bu gruplar şimdilik ABD-Türkiye ittifakıyla kontrol altında tutulsa da her an manipüle edilmeye müsaittir. İdlib’in durumu Afganistan-Pakistan sınırındaki Peşaver’le benzerlik göstermektedir.

Suriye’nin istikrarsızlaştırılması sonrası Türkiye’nin yaşadıklarıyla, Afganistan’ın Sovyetler tarafından işgali sonrası Pakistan’ın yaşadıkları arasında benzerlik söz konusudur. 2011’den itibaren Türkiye’nin ‘Pakistanlaştırılmaya’ çalışıldığını söylemek abartı olmayacaktır. Afgan-Sovyet savaşında Ziyaül Hak liderliğinde Pakistan, Cemaat-i İslâmî’nin desteğini

olarak, Sovyetler’in mağlubiyeti için ABD’yle birlikte Afganistan’ı desteklerken, ülkede güvenlik-istihbarat-savunma bürokrasisinin eli olağanüstü güçlendi. Benzer şekilde Türkiye de Suriye’nin istikrarsızlaştırılması sürecinde ABD, Suudi Arabistan ve Katar hattıyla birlikte hareket ederek süreci yönetmeye çalıştı ancak gelinen noktada birçok güvenlik problemini kucağında buldu. Bu durum mecburen siyaseti, bürokrasiyi ve medyayı militerleştirdi. Kadim düşman Yunan’ın silahlanma şevki ile Suriye-Irak havzasının istikrarsızlığı birleşince Türkiye, askerî, güvenlik ve istihbarat odaklı modele yani örneğine Ortadoğu’da çokça rastladığımız muhaberat rejimine geçiş yaptı. Bu model, kısa ve orta vadede Pakistan ve benzerlerinde olduğu gibi toplumsal bünyeyi çürüten, siyasi, iktisadi, hukuki ve akademik meşruiyeti zedeleyen, nihai kertede ise emperyalist, sömürgeci ve kapitalist haramiler tarafından belirlenen statükonun gönüllü hizmetkârı olmaya teşne hayli sorunlu bir modeldir.

Savaşı endüstri gören kapitalizm, özellikle Üçüncü Dünya ülkelerini (ki aralarında biz de varız) silahlanmanın zaruretine ikna ederek halkların yoksullaşmasını sistematik hâle getirir. Silah şirketleri ceplerini doldururken daha düne kadar birlikte yaşayan halklar birbirlerinin kanlarında banyo yapmayı arzular duruma gelirler. Güvenlik, istihbarat ve silahlanma odaklı strateji ile hareket eden halkı Müslüman beldelerin tamamı büyük bir ahlaki çöküntüyle malul durumda. Pakistan, nükleer silaha sahip tek Müslüman devlet olmasına rağmen İsrail barbarlığı/vahşiliği karşısında hiçbir caydırıcılığa sahip değil... Dahası sömürge olmaktan kurtulabilmiş de değil... Nitelikli insanların kabileler hâlinde Avrupa’ya, Amerika’ya ve İngiltere’ye gitmesine mâni olamıyor. Bu büyük problemle Türkiye de yüz yüze... Hukuki, siyasi, iktisadi ve akademik alanlarda çok ciddi bir nitelik sorunu yaşıyor. Hatırlamak gerekiyor ki Batı dışı toplumlarda ulus devletler doğaları gereği halklarını emperyalizmden, sömürgecilikten ve kapitalizmden koruyamazlar. Çünkü ulus devlet burjuva Protestan kültür kodlarından esinle ihdas edilmiştir ve tepeden tırnağa bu kültürün tasavvur ve telakki biçiminin izlerini taşır. Muhataplarına da bu izleri nakşeder.

# GERİDE KALANLAR ÜZERİNE: FİLİSTİN'İ İMAJLAŞTIRMAK

YUSUF ZİYA GÖKÇEK

Filistin sineması, tarihî açıdan, görünmezlikten görünür olma çabasının adıdır. Sinema ile 20. yüzyılda gerçeğin somut ve imajinatif olana evrildiği bir kanıtlama düzeneğinde görünmez kılınmanın yükü işgal coğrafyalarında yoğun bir biçimde hissedilmektedir. 7 Ekim 2023'ten itibaren Gazzelilerin tabii tutulduğu soykırım sürecinde on binlerce Filistinli sivil katledilirken İsraililerin yaşadıkları zarar estetik bir imaj olarak kaydedildi. Acının *estetikleşmediği* Gazze'de bir olağanlık içinde işgal sistematiği işlemektedir. Görüntü, sinema ile birlikte bir somutlaşma becerisi iken aynı zamanda estetikleştirilmeyen bir katliamı yok saymaktadır. Sinemanın icadı öncelikle perspektifi, perspektif de nesnelere konumunu (uzaklığını-yakınlığını), varlığını-yokluğunu (kadraj-dekadraj), yüzeylerini (açık ve kapalılıklarını) vb. belirlemektedir. Bu yönüyle kamera, perspektif bilgisini de onun doğurduğu egemenlik ilişkilerini de küreselleştirmektedir.

Bu durumun estetik birtakım süreçleri radikal etkilemesinin yanı sıra siyasi yönü, bariz perspektif bilgisinin kimi içeride kimi dışarıda tuttuğu ile ilgilidir. Zira sinemanın kısa sürede dünyanın her tarafında görülmesi sömürgeci ağlarla mümkündür ve Batı dışı tüm coğrafya ya işgal altında ya da modernite paradigmasını zımnen ya da doğrudan kabul ederek kültürel bir ufuk olarak Batı ile sınırlanmış bir ilişki içindeydi. Pek çok kaynakta 1895 yılı sinema-

tograf ile ilk gösterimin miladı kabul edilmekle birlikte, hemen ardından bu yeni icadın kendine dünyanın dört bir yanında kaydettiği taze görüntüler üzerinden yeni pazarlar bulmaya çalışması da önemli bir vakadır. Zira dünyanın herhangi bir yerinde çekilen ilk hareketli görüntüler; mucitlerin operatörleri ve mümessilleri tarafından kaydedilmiştir.

## FİLİSTİN GÖRÜNTÜLERİNİN SERENCAMI

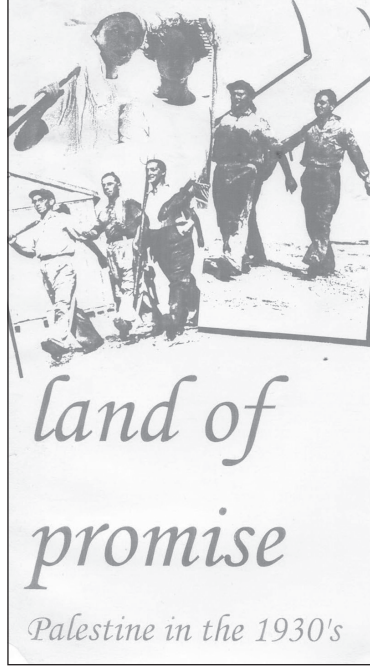
Sinema tarihinde Filistin'e ait kaydedilen ilk görüntüler sinematografin mucidi Auguste ve Louis Lumière Kardeşler'in operatörlerine aittir. Arşivde izine rastlanmasa da Filistin'e ait ilk görüntülerin 1896 tarihinde çekildiği pek çok kaynakta iddia edilmektedir. Kaydedilenler bir belge filmidir ve dolayısıyla belge film kaydedildiği anda sıradan pek çok imajı da içinde barındırmaktadır. Filmde Kudüs peyzajı, tren istasyonunda bekleyen insan kalabalıkları yer almaktadır. Sinematografin patentini başka bir kıtada alan Edison'a ait kameramanlar ise 1903'te Kudüs'teki Araplara ve Yahudi unsurlara ait çeşitli folklorik diye nitelenecek eylemleri, Kudüs'ün işlek caddelerine ait görüntüleri kaydetmektedir. 1908 yılında ise Fransız Pathé şirketi *Kudüs* adlı filmi yayımladı. Bazı kaynaklarda Filistin'de 1920'lerden 1940'ların ortalarına hatta *Büyük Felaket* (nakba) İsrail'in kendini bir devlet olarak ilanına kadar toplamda 23 filmin kaydedildiği ifade edilmektedir. İngiliz



Reuters, ABD’li AP, Fransız AFP gibi haber ajanslarının çektiği çok sayıda haber filmi görüntüleri de bu zaman diliminde çekilmiştir. Bu görüntüler işgalin resmen ilan edildiği tarihe kadar, oryantalist bir tasvirle Filistin’i ve Filistinliyi göstermektedir. İlgili filmlerin kayda değer kısmında Filistinliler köy ve çöl gibi yerlerde yaşayanlar şeklinde, şehirlerde ise yabanıl bir çevre içinde çerçevelenmektedir.

Sinemanın erken tarihinden itibaren küresel üretim ve gösterim ağını elinde bulunduran Batılı ülkelerde çekilen Filistin’i konu edinen filmlerin ise önemli bir kısmı Eski

Ahit’teki kıssaların uyarlanmasıdır: Cecil B. DeMille’nin *The Ten Commandments* (On Emir, 1923) ya da yine aynı yönetmenin *Samson ve Dalilâ* (1949) filmi gibi. Yapımlar Eski Ahit temelli olduğu için Filistin topraklarında yalnızca Yahudi ve Hıristiyan varlıkların modern birer tarihî vesikası gibidir. Modern yüzyılın işgal meşruiyetini Filistinlileri filmlerde yok ederek oluşturuyordu. Film, çektiği kadar çekmediğini sorgulamadan bir görünmezlik kanonu üretiyordu. Belgesellerle kurulmaya çalışılan meşruiyet, ileride Yahudi göçünü, sonrasında ise göçün devletleşmesine yol açacak emperyalist sistematik imaj stratejisiyle bağlantılıydı. Belgesel, matbu evrakın yerini alacak bir dijital tapu kaydı ağırlığına sahipti, zira çekilen filmlerde şehirlerde görünenlerin Yahudi, köylerdekilerin Müslüman ağırlıklı olması bir jeostratejiydi. Kurmaca filmlerde ise Eski Ahit, eski zamanlarda bir Hıristiyan ve Yahudi mekânı olarak Filistin imajlaştırılıyordu. Bu filmler bazen bir aşk için verilen mücadele bazen de despot kral ve kural tanımazlara yönelik savaşın mekânıydı. Ancak temelde bu mücadele Yahudi ve Hıristiyan topluluklarının kurucu anlatılarının mekânını imlemektedir.



Juda Leman’ın çektiği *Land of Promise* belgesel filmi

## SIYONİST ÖRGÜTLÜLÜĞÜN GERÇEĞİ

Siyonist örgütlülüğün altın dönemi olan 20. yüzyılın erken dönemlerinde güçlü sermayeleriyle çekilen filmler, başta Kudüs olmak üzere diğer Filistin mülklerinin Yahudileştirilmesini hedeflemekteydi. Bunlardan ilki Moshe Rosenberg’in çektiği ve adlandırılırken de Filistin’de hâkim olmaya çalışan Siyonist toplulukların *Haseret Harishon Shel Palestina* (Filistin’in İlk Film, 1911) diye verdikleri isimle yayınlanan yapımdı. Buna eklenen nispeten daha büyük bir yapım desteğine sahip ve siyasi Siyonizm’in lideri Theodor Herzl’in “Arzı Mevud” (Vaat Edilen Topraklar) söyleminin öne çıktığı

ve adını verdiği belgesel filmi Juda Leman çekmişti. *Land of Promise* (Arzı Mevud, 1935), aynı zamanda o dönemler Mussolini’nin bir kültür savaşı hamlesi kapsamında oluşturduğu, daha sonra dünyanın sayılı festivallerinden biri konumuna yükselecek olan Venedik Film Festivali’nde ödüllendirildi. Belgesel filmle ilgili ilk tartışmalardan biri de kurmacanın yarattığı beklenti, atmosferin, verili olanın uzağına düşmesi temelliydi. Kurmaca gerçek dünyayı fantezileştirerek değiştirmesi sebebiyle gerçekçi bulunmuyordu. Belgesel çoğu zaman vaka-yı olduğuyla kaydetme yönünde bir adımdı. Ancak kurmacanın görmezden geldiği gerçek ve belgeselin gördüğü ve şahit tuttuğu yönündeki yaygın kanaat, belgeselin propagandacı tarafını göz ardı etmektedir. Belgesel ile propagandayı ortaklaştıran saik, verili gerçeği konu edinmesidir. Ancak propagandacı unsurları gizleyerek verili gerçeği işlemek ve gerçekliği bir kanaat şeklinde inşa etmek belgeselin tehlikelerindedir. Filistin, Yahudi eliyle yabanıl, ilkel olanın ehlileştirildiği ve evcilleştirildiği Hollywood kurmacalarında Amerikan rüyasının bir parçası, Avrupa romantik filmlerinde ise imrenilen bir Akdeniz peyzajının numunesi gibi görünüyordu. “Avrupa’dan farkı olmamak” yönlü bu duygu siyasi bir fantezinin, kurulan ve

**Filistin, Yahudi eliyle yabancı, ilkel olanın ehlileştirildiği ve evcilleştirildiği Hollywood kurmacalarında Amerikan rüyasının bir parçası, Avrupa romantik filmlerinde ise imrenilen bir Akdeniz peyzajının numunesi gibi görünüyordu.**

daha sonra güçlenen bir uygar ikizlik modeline dayanıyordu. Avrupa'nın ortasında Akdeniz, onun kıyısında ise ikizi İsrail görüntüleniyordu. Bu imaj öjenik tarzda kuruluyor, Filistinli olmayan bir Filistin ortaya çıkıyordu. Avrupa'nın sayfiyesi ve ABD'nin müttefiki bir İsrail için filmde kolonyal bir tasarım bulunuyor, yer yer çöl görüntüleri verilerek de cennetin yanında bir cehennem, uygarlığın hemen yanı başında galebe çalınacak bir barbarlık oluşturuluyordu. İsrail, belgeselde âdeta çölde açacak bir çiçek, uygarlık paradigmasının bir mümessili şeklinde müjdelenmekteydi.

Siyonist propagandanın bir diğer filmi *Arzi Mevud*'la aynı yıl çekilen Baruch Agadati'nin yönetmenliğini üstlendiği *Zot Hi Haaretz* (Bu Topraklar) belgeseliydi. Yapımı önemli kılan nokta ise filmin gösterim tarihinden 13 yıl sonra Nakba'yı (Büyük Felaket) yani İsrail'in bir devlet olarak kurulacağını dile getirmesiydi. Bu yönüyle belgeselin vaat politikası propagandanın sularında yüzmektedir. Çünkü belgesel asli olarak vaat etmemekle mükelleftir. Filistin'in modern miladının başlatıcısının işgalci bir imaj stratejisiyle Yahudi'ye yetki devri ilgili belgesellerle yürütülmektedir. Öncesiz bir Filistin ideali, kendine karanlık çağlar oluşturan aydınlanmacı semptomlar görülen bir İsrail hamlesiyle gerçekleşti.

### GERÇEK GERÇEĞE KARŞI

Filistin'deki işgale yönelik tepki ise imaja karşı sözün gücüne dayanan yazıydı. Filistin şiiri, bilhassa direniş/kavga şiirlerindeki *fedai, militan*, Siyonist propagandaya karşı yazılı imajlarla oluşan öznelere anlatır. Filistin'de Filistinlilerin çektiği ilk film ise İbrahim Hassan Sirhan'ın belge görüntüleridir. Suudi Arabistan Kralı'nın Filistin'i ziyaret ettiği anların görüntülerini

çeken Sirhan, kamerasını 50 liraya Tel Aviv'den satın almıştır. Sinema ile ilgili kaynak kitaplar satın alarak filmin nasıl çekileceğini ve kurgulanacağını öğrenmiştir. 1935 yılında gösterime giren üç filmin ikisi büyük yapım maliyetleriyle çekilmiştir ve bu iki film Siyonist örgütlülüğe aittir. Bir diğeri ise kamerasını kıt imkânlarıyla satın alan ve filme dair elinde satın aldığı kitaplar dışında başka bir şey bulunmayan Sirhan'a ait Filistin belgeselidir.

İmajın sermaye ve güçlü politik bağlantılarına, aynı yıl çekilen filmlerin etkisine karşı bu mütevazı mücadele Filistin sinemasının ve Filistin'i görünür kılan bütün imaj politikasının özeti. Sirhan ve arkadaşı Jamal al-Asphar, Filistinli yetimleri konu edinen *Ahlam Tehakkaket/ Realized Dreams* (Gerçekleşmiş Rüya, 1945) adıyla film çekti. Bu mütevazı çaba, şiirde güçlü imgelerle mukavemet eden Filistin halkının kendi kendilerini görüntüleyebilecekleri bir ülke sinemasının öncü çalışmalarıdır. Sirhan yine aynı yıl Mısır'da sinema alanında eğitim gören Ahmad al-Kilani ile birlikte Studio Filistin adında bir yapım şirketi kurdu. Bu şirketle birlikte pek çok film çekti. Ancak filmlerin hepsi şimdilerde kayıp.

Filistin sinemasının bir başka niteliği de kayıp filmlerle ortaya çıkmaktadır: Su üstüne yazı yazmak. Filmlerle ortaya konulan çaba beyhude değil ancak filmler imajlarıyla birlikte hafızaya dönüşmeden yok oluyor. Kayıp ise işgalin getirdiği bir sonuç. Ancak kayıpla imaj tamamıyla ortadan kaybolmuyor, yönetmenlerin film üretme çabası bir sonraki kuşağı oluşturuyor. Sirhan ve arkadaşları pek çok faza ayrılan Filistin sinemasının ilk fazını, kuruluş dönemi ni oluşturuyorlar. Ancak bu ilk bölüm, Filistin işgalinin "resmî devletli sureti"yle, İsrail'in kurulmasıyla birlikte bitiyor.

Filistin sineması, Filistin'de çekilemeyen, kurgulanamayan, gösterilemeyen; yerlerinden edilen Filistinlilerin yaşadıkları yerlerde şekillenmeye başlamaktadır. Filistin sinemasının başlangıcı aynı zamanda Filistin'de çekilen Filistin sinemasının sonudur. İşgal sonrası filmler büyük ölçüde -kaçak ve amatör kayıtlar dışında- yerlerinden edilmiş milyonlarca mültecinin yaşadığı kamplarda, sürgündeki diaspora coğrafyalarında çekilmektedir.

# ARAPKİRLİ HÜSEYİN AVNİ

MUSTAFA AKMAN

Arapkirli Hüseyin Avni (1884-1954), Osmanlı'da yeni ilm-i kelama geçişin yaşandığı son dönem âlimlerinden biridir. O dönemlerde İslâm'ın temel dinamiklerine yönelik eleştirilere/saldırırlara karşı durumdan vazife çıkararak mücadele eden önemli simalardan olmasına rağmen hakkındaki araştırmalar yetersiz kaldığından onu hatırlatmanın yararlı olacağı kanaati hâsıl olmuştur. Elbette peşinden başka isimlere de bakmak gerekecektir. Zaman el verdikçe niyetimiz bu gerekliliği ifa etmektir.

## HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Son devir din âlimi, dersiâm ve huzur dersleri mukarriri Arapkirli Hüseyin Avni'nin babası, Arapkir ulemâsından Molla Hasan namıyla bilinen Kara Mehmed oğlu Hasan Fehmi Efendi'dir. İlk tahsiline küçük yaşta babasından Kur'ân, ilmihal, ahlak ve Arapça okuyarak başlayan Arapkirli, Malatya/Arapkir merkezindeki ibtidai ve rüşdiyeyi bitirdi. Daha sonra Fevzi Efendi'den 1886'da icâzet alarak aynı yıl İstanbul'a gitti. Beyazıt dersiâmının derslerine devam ederek oradan da icâzet aldı (1887).

Talebesi Mehmet Hazmi Tura'nın (1881-1960) ifadesiyle, "metin bir hâfıza ve süratli bir intikale sahip, tam bir zühd ve takvâ âbidesi olan" Arapkirli'nin ilk resmî görevi, Üsküdar Toptaşı Askerî Rüşdiyesi'ndeki Kavâid-i Osmâniyye ve İmlâ muallimliğidir (1887). Bu arada, Şeyhülislâm Üryânîzâde Ahmed Es'ad Efendi (1814-1889) zamanında açılan ruûs imtihanında başarı göstermesi üzerine kendi-



Arapkirli Hüseyin Avni

sine dersiâm unvanı verildi ve 1888'de Beyazıt Camii'nde umuma açık ders okutmaya başladı. Tatil günleri de dâhil aralıksız on üç yıl sürdürdüğü bu ders halkasına katılan bazı talebelerine icâzet verdi ve bu başarısından dolayı padişah tarafından 1901'de taltif edildi. Beyazıt Camii'ndeki derslerini yürüttüğü sırada Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi'nde de Arapça muallimliği yaptı. Arapkirli daha sonra Laleli Camii'nde ders

**Yeni ilm-i kelama geçişin belirginlik kazandığı Osmanlı'nın son döneminde yaşayan Arapkirli Hüseyin Avni'nin Arap dili ve belagati ve hadis gibi İslâmî ilimlerin yanı sıra verdiği derslerden ve geride bıraktığı eserlerden anlaşıldığı üzere esas ilgi alanı kelim olmuştur.**

okutmaya başladı. Bu ikinci dönem derslerine devam eden talebelerine de icâzet verdi ve bu faaliyeti sebebiyle de 1906'da Nişân-ı Osmânî ile ödüllendirildi. Ruûs imtihanına hazırlanan birçok müderris adayının kendisine başvurması üzerine Beyazıt Camii'nde 1902 yılında başlattığı özel dersleri de üç yıl kadar sürdürdü.

Arapkirli, Beyazıt dersiâmlarından Develili Ali Rıza Efendi'nin (1853-1913) kızı Mevhibe Hanım'la evlendi, ilk eşinin vefatı üzerine hocasının diğer kızı Hatice Fahrünnisa Hanım'la evlendi. İlgili kanundan sonra Karamehmetoğlu soyadını alan Arapkirli'nin özel kütüphanesi varisleri tarafından İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) Kütüphanesi'ne bağışlandı. Sahrayıcedit'te varislerince bağışlanan bir arsa üzerinde Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yaptırılan Arapkirli Hüseyin Avni Camii 1990'da ibadete açıldı.

Arap ve Fars edebiyatlarına vâkıf olan Arapkirli çeşitli kurumlarda önemli ilmî ve idari görevlerde bulundu. 1918'de Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye azalığına, bir süre sonra reisliğine tayin edilen Arapkirli, bu teşkilatın 1922'de lağvedilmesi üzerine Süleymaniye Medresesi'ne ilm-i kelam müderrisi oldu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler lağvedilince Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi hadis tarihi müderrisliğine getirildi, 1926'dan fakültenin kapatıldığı 1933'e kadar burada görev yaptı. 1934 yılında emekli olduktan sonra ömrünün kalan yirmi yılını şahsi kütüphanesinde geçiren Arapkirli 1954 yılında vefat etti ve Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

## ESERLERİ

Arapkirli, 1928'de *Son Posta* ve *Vakit* gazetelerinin yayımladığı "Dinî İslahat Beyannamesi"nde adı geçenlerden biridir. Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi tedris heyeti tarafından hazırlandığı bildirilerek yayımlanan Beyanname dinde bazı reformları öngörüyordu. Buna göre; mesela ibadet dili Türkçe olmalı, ibadethanelere sıra konmalı, ayakkabıyla girilmeli ve çağdaş ve enstrümantal müziğe yer verilmeli gibi ibadetin biçimi, dili ve görünüşünde bazı değişiklikler yapılması yönünde teklifler sunuluyordu. Beyanname ve imza atıcıları hakkında daha sonraki dönemlerde ortaya atılan bazı polemikler bir yana bırakılırsa İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini yaşayan Arapkirli'nin bu konuda esas pozisyon ve misyonunun ne olduğunu belirlemek zor gibidir. Ancak din ve dindarların zorlu yıllar geçirdiğine dair bolca anekdotun paylaşıldığı o dönem bağlamında Arapkirli hakkında böylesi bir anlatının bulunmaması akıllara, acaba onun oradaki imzasından mı kaynaklandı gibi bir ihtimali getirmektedir. Zira yaşadığı bu dönemlerin zihninde bıraktığı izleri ve bunların yol açtığı kültür değişimleri onu kendisi için bir mazeret anlamı taşımaksızın bu vizyona sahip kılmuş olma özelliğini taşımaktadır. Şu var ki Arapkirli'nin yeni hadise ve cereyanlar karşısında bağlı bulunduğu geleneksel dindarlık formunu muhafaza ederek böylesi "zaruri" durumlar karşısında tarafsız kalması muhtemel gözükmektedir.

Arapkirli'nin *Ceride-i İlmiyye*'de seri biçimde yayımlanmış kelamla ilgili makalelerinden başka şu eserleri vardır:

1. *En-Nakdu'r-Râyic li-Dîbâceti'n-Netâic*. Birgivi Mehmed Efendi'nin (ö.981/1573) nahivle ilgili meşhur eseri *İzhâru'l-Esrâr*'ın önemli şerhlerinden -Şeyh Mustafa Adalı'ya (ö.1085/1674?) ait *Netâicü'l-Efkâr*'ın giriş bölümünün şerhidir.
2. *Şerhu'l-Kasîdeti'n-Nûniyyeti'l-Bustiyye*. Ebu'l-Feth el-Bustî'ye (ö.400/1010) ait ahlaki mahiyet-teki *El-Kasîdetu'n-Nûniyye*'nin şerhidir.
3. *Ta'likât ale'l-Kasîdeti'l-Lâmiyye*. İbnu'l-Verdî'nin (ö.749/1349) *Et-Tuhfetu'l-Verdiyye fî Müşkilâti'l-İ'râb* adlı nahivle ilgili 163 beyitlik kasideinin zor anlaşılan bazı yönlerini kısa notlarla açıklayan bir eserdir.



4. *İlm-i Kelam Dersleri*. Müellifin Dârülfünûn-ı Osmânî'nin ulûm-i âliye-i dîniyye şubesinde okuttuğu kelam derslerine ait notlarıdır. *Dârülfünûn Dersleri* adlı külliyat içinde yayımlanmıştır.

5. *Kayıdli Kavâid-i İ'râb*. İbn Hişâm en-Nahvî'nin (ö.761/1360) nahivle ilgili *el-İ'râb an Kavâidi'l-İ'râb* adlı muhtasar eserinin değişik yazma nüshalarından elde edilmiş sağlam bir metninin, talebenin anlamasını kolaylaştıracak notlarla neşredilmiş şeklidir. Arapkirli'nin bu çalışması, döneminin edisyon kritiğine bir örnek kabul edilir.

### DÜŞÜNCELERİ VE DEĞERLENDİRME

Yeni ilm-i kelama geçişin belirginlik kazandığı Osmanlı'nın son döneminde yaşayan Arapkirli'nin, Arap dili ve belagati ve hadis gibi İslâmî ilimlerin yanı sıra verdiği derslerden ve geride bıraktığı eserlerden anlaşıldığı üzere esas ilgi alanı kelamdır. Osmanlı'nın zayıfladığı ve içerden ve dışarıdan muhtelif akımların güçlendiği bir dönemde Arapkirli, gelenekten miras aldığı klasik Ehli Sünnet anlayışını korumaya ve sürdürmeye çaba göstermiştir. Bu meyanda İslâm inanç esaslarına yönelen materyalizm, Darwincilik ve pozitivism gibi yıkıcı saldırılara da karşı koymuştur.

Bu uğurda takdire şayan biçimde farklı bir metodoloji izlemiş, dönemin pozitif ilimlerinin verilerinden fevkalade yararlanmış. Âlem, varlık, ruh, nübüvvet ve mucize gibi kelam ilminin temel ilgi alanlarına giren konularda materyalistlerin ve pozitivistlerin inkârcı görüşlerine karşı akli ve nakli delillerle mücadele ederek onların görüşlerini kendince çürüten reddiyeler kaleme almıştır. Arapkirli'nin yaşadığı çağ, kelamda yeni arayışların başladığı ve İslâm coğrafyasını sarsıcı biçimde etkisi altına alan materyalizm ve pozitivism gibi metafiziği reddeden düşünce akımlarının güçlenip taraftar bulduğu bir dönemdir. Bu düşünce akımları kelam başta olmak üzere dinî ilimleri ve temel konularını sarsmıştır. Bu durum yenilik arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Bu noktada o, çağının inanç problemlerinin çözümü noktasında bir kelam âlimi olarak bu düşünce akımlarına karşı yeni argümanlara, istidlâl, varlık, bilgi vb. konulara büyük önem vermiştir. Dolayısıyla

klasik kelamdan, yeni ilm-i kelama geçişin gerçekleştiği önemli bir zaman kesitinde yaşayan Arapkirli, bu açıdan yeni ilm-i kelama önemli bir katkı da sağlamıştır.

İşte bu bağlamda kelam geleneğine bağlı kalarak bilgi kaynaklarının duyular, haber ve akıl olduğunu belirten Arapkirli, bunların her birinin ayrı alanla ilgili bilgiler getirdiğini ve bunların güvenilebilir kesin bilgiler olduğunu söyler. Kelamcıların kabul ettiği beş dış duyunun yanında İslâm filozoflarının kabul ettiği beş iç duyuya da yer vererek felsefi kelamın izlerini yansıtan Arapkirli'nin, haber konusuna değinirken resûlün haberi ile daha ziyade hadisleri kastettiği anlaşılır. O, ilhamın sübjektif oluşu dolayısıyla kelamda delil sayılamayacağını belirtirken akıl hususunda hem kelamcılarının hem de filozofların kabullerine yer verir. Arapkirli, ilhamın, mutasavvıflara göre delil olsa da cumhura göre delil sayılmadığını özellikle belirtir. Bu tespitinde isabetli olsa da haberi, ahad-mütevâtir ayırımı yapmadan hadis metinleriyle ilişkilendirmesi kelami açıdan ve hatta inanç açısından köklü sorunları işaret etmektedir.

Öte yandan bilindiği üzere Allah (c.c.) her peygambere nübüvvetini destekleyecek mucizeler ihсан etmiştir. Materyalistlerin nübüvveti ortadan kaldırmak için olağanüstü sayılabilecek olayların varlığını reddetmeleri, mucizeyi de olağanüstü bir olay varsayarak hakikatinin bulunmadığı iddialarına Arapkirli, pozitif ilimlerdeki bilgi birikiminden yararlanarak karşı çıkmıştır. Ancak baktığımızda Arapkirli'nin, Ehl-i Sünnet kaynaklarındaki, herhangi bir temele dayanmayan, gerçek hayatta karşılığı hiç olmamış ve üstelik büyük yekûnu risalet öncesine dayanan mucize anlatımlarına dokunmadığını görmekteyiz. Hâlbuki kaynaklarda var diye bunları pozitif ilmin de verilerini kullanarak kanıtlamanın anlamı olmasa gerektir. Beri taraftan mucize, *inananı ikna eden harikuladeli* ise bunların kendi çağdaşlarını ne şekilde ikna edebildiğinin veya onlar için ne anlam ifade ettiğinin felsefesini de yapmamaktadır. Bu itibarla Ehl-i Sünnet paradigmasını, kendi iç tutarlılığını sağlamadan bilimsel görünümde sunmak, tartışmaya açık bir durum olsa gerektir.

Dönemin şeyhülislamlık makamının resmî yayın organı *Ceride-i İlmîyye*'de kelama dair

birçok makale yazan Arapkirli, bu yazılarında, içinde doğduğu ve eğitimini alarak öğrenip sürdürdüğü geleneğin *dışlayıcı* tanımlamasıyla *sapkın* dediği fırkalarla mücadele ederek Ehl-i Sünnet kelamının oluşumuna katkı sağlamıştır. Şüphesiz burada Ehl-i Sünnet kavramıyla kastettiği esasen Maturidîlik olsa da Arapkirli, zamanla Eş'arî geleneğin muhtevasını oluşturur hâle gelen ve medrese geleneği de denilen felsefi-kelamın da son dönem önemli temsilcilerindendir.

Öte yandan tekvîn; ilim, kudret, irade sıfatlarından ayrı müstakil bir sıfattır. Bu sıfatın taalluk alanına giren şeyler hâdis ise de tekvîn sıfatı kadîm'dir, açıklamasında bulunan Arapkirli, kabir azabı ve sual-i Münker ve Nekir hakkında, ölümden sonra affedilmeyen günahkârlar, günahları nispetinde azap, ehl-i itaat ise fazlasıyla ikram göreceklendir, demektedir. Müellife göre kabir azabına ve Münker-Nekir meleklerinin suallerine delâlet eden birçok ayet ve hadis mevcuttur. Lakin o, burada işaret ettiği ayetlerin müphemlik taşıdığını, başka Müslümanların aynı ayetlerden *farklı sonuçlar* çıkardığını ve esasen bağlamlarının da bu farklı sonuçlara daha uygun düştüğünü atlamaktadır. Hadislerin ise Hz. Peygamber'in dinî alandaki otoritesine ve belirleyiciliğine itiraz kabilinden değil ama cerh ve tadil kriterleri çerçevesinde sıhhatleri ile itikadî konular için kullanılan haberlerin sübut ve delâlet açısından kati olması gerektiği temel kelami sabiteyi es geçtiği görülmektedir.

Özetle Arapkirli, kelam ilminin çoğu konusunu kapsayan müstakil bir eseri dışında şerhleri, talikleri, ders notları ve makaleleri ile çeşitli konulardaki görüşlerini ortaya koyan farklı yazılar da kaleme almıştır. Bunlarda yeni iddia ve fikirler ortaya koymaktan ziyade, Ehl-i Sünnet çatısıyla eşitlediği anlaşılabilir klasik Maturidî yaklaşımını idame ettirip savunmak gibi bir tavır takındığı dikkat çekmektedir. Bu noktada asırlardan beri tevarüs edilen ve dolayısıyla bir kültüre dönüşen kelam geleneğini kendisinden sonraki nesillere aktardığı anlaşılabilir Arapkirli, yakın dönem kelam düşüncesine özellikle çağdaş düşünce akımlarının aykırı söylemlerine cevaplar vererek asıl katkıyı yapmıştır.

## MEZHEPLER TARİHİNDEKİ YERİ

İslâmî ilimlerde, Darwinci, pozitivist ve materyalist akımlara karşı yenileşme çabalarının başladığı yeni ilm-i kelam döneminde yaşamış önemli bir filozof kelamcı olan Arapkirli, bu felsefelerle karşı yeni argümanlarla esaslı cevaplar vermiştir. O dönemde bu konularda klasik dinî mezhepler konsepti olmadığı veya vaziyet ona el vermediği için mümkün merteye belli mezhebi bir perspektife bağlı kalmadan düşünüp yazan Arapkirli, saldırı amaçlı da kullanılan bu yeni konularda çok detaylı açıklamalara yer vermiştir. Ancak bunlarla beraber Arapkirli, yazılarında klasik (genellikle Maturidî) kelam metnindeki mevzuları da bu eserlerin perspektifi doğrultusunda ele almaktan geri durmamıştır. Oysa müellifin, İslâm mezhepler tarihinde Müslümanlar arasında ihtilafa yol açan böylesi mevzularda da mezhebi çerçeveye yerine kaynaklara dayalı yeni bir okuma yapması uygun düşerdi.

Arapkirli yazılarına taşıdığı ve klasik dönemde ele alınmış bu konularda daha çok Maturidî geleneğin -bazen verdiği yeni örneklerle- anlaşılmasını sağlamaya çalışmış, işlediği konulardaki eksikliklere değinerek gelenekle dönem arasında köprü kurmaya gayret etmiştir. Bu meyanda o, geleneğe uymuş ve bunlardan birine intisabını bazen açık bazen de örtülü biçimde ihsas ederek onu temsile çalışmıştır. Sözgelimi o, haber-i resûl bağlamında mütevâtir, ahad ve müstefiz (*meşhur*) haber tasnifini yaparken adını koymadan Hanefî-Maturidî âlimlerin yaptığı tasnifin aynısını yapmıştır.

Arapkirli, geleneğe bağlı kalarak “kelam” yapmaya çalıştığı bu dönemde kendisini Ehl-i Sünnet çizgisinde konumlandırmış ve eserlerini bu minvalde ortaya koymuş gibi gözükse de Ehl-i Sünnet derken bundan anladığı bazen açıkça Maturidî ekolünün söylemi olmuştur. Başka bir ifadeyle *İlm-i Kelam Dersleri* adlı eserinden ve *Ceride-i İlmîyye* dergisinde çıkan toplam yirmi iki makalesinden anlaşıldığı üzere, Arapkirli, kelami problemlerde daha çok gelenek yanlısı bir tavır sergilemiş ve bu da Maturidî geleneği olmuştur.

Buna göre Arapkirli'nin, imâmet/hilâfet, ru'yetullah, cennet-cehennem ve kıyamet alametleri gibi kelam kitaplarında işlenen bazı konulara değinmese de genişçe yer verdiği diğer

kelami konuların tamamını özellikle Maturidî ekolüne uygun, klasik kelimeler geleneği çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. O, işlediği hemen her kelimelerin konusunu, Maturidî söyleme uygun biçimde değerlendirmiş, kimi yerde yorum ve tespitleri için Ehl-i Sünnet çatı kavramını kullanmışsa da yöntem, istidlâl, delil ve sonuçlarından onun, bununla yine Maturidîliği kastettiği anlaşılmaktadır. Buradaki örtük tutumunun ise, din ve dindarlığın son derece ağır bir saldırıya maruz kaldığı bir dönemde birliği korumak ve ihtilafları kaldırmak amacıyla mezhep tartışmaları görüntüsünden kaçınma amacı gütmeye muhtemeldir. Zira müellifin zihin yapısının, aldığı eğitimi kendisine kabul olarak yansıyan Maturidîlik hassasiyetine sahip olduğu, yazılarının üslup ve akışından anlaşılmaktadır. Mafih o, Ehl-i Sünnet ile, diğer İslâmî fırkalarla mücadele sahasının önemli çekişme konularından kabir azabı ve sual-i Münker ve Nekir vb. konularda Maturidîlik ve Eş'arîlik arasında bir tercih ihtisarıyla bulunmamaktadır. Zira ikisinin böylesi konularda neredeyse ortak bir söylemi söz konusudur.

Bu manada Arapkirli, kesb ve cüz-i irade konusunu işlerken Eş'arî ve Maturidî ekollerinin görüşlerine yer vererek Maturidî mezhebinin görüşlerine yakın durmaktadır. Maturidî geleneğe uyararak tekvîn sıfatını kabul etmekte; yaratmak, rızık vermek, yaşatmak, öldürmek gibi Allah'a isnat edilen fiilî sıfatlar, Allah'ın zatı ile kaim tekvîn sıfatına racidir, dedikten sonra tekvîn sıfatını kabul etmeyen Eş'arîleri eleştirerek, Maturidî'nin delillerini daha güçlü bulmaktadır. Başka bir ifadeyle Maturidîlik ve Eş'arîlik mezheplerinin önemli tartışma ve ayrışma konularından biri hatta en önemli simgesel değere sahip tekvîn sıfatı hakkında Arapkirli, tekvîn; ilim, kudret, irade sıfatlarından ayrı müstakil bir sıfattır. Tekvîn sıfatının taalluk alanına giren şeyler hâdis ise de tekvîn sıfatı kadim'dir, diyerek bu çekişmedeki yerini tayin etmektedir.

Epistemoloji bağlamında Arapkirli, birçok bilgi tanımını eleştirdikten sonra bir tanım denemesi yapmadan Maturidî'ye ait tanımları ön plana çıkararak güzel olduğunu vurgulamak suretiyle meylini ortaya koymaktadır. Buna göre Arapkirli, kelami görüşlerinde büyük oranda Maturidî geleneğe bağlıdır. Eser ve makalelerinde bunun izlerini görmek mümkündür.

İtikadi anlamda sahabeye tabi kelimcılara Ehl-i Sünnet veya Fırka-i Nâciye iltifatında; eğitimi sürecinde öğrendiği tarzda sahabeye dayanmadan itikad inşa edenlere ise Ehl-i Bidat ve Fırâk-ı Dâlle gibi ithamlarda bulunmaktan çekinmeyen Arapkirli, benimsediği Hanefi-Maturidî çizgideki görüşleri mümkün mertebe ön planda tutarak Maturidîliğe büyük katkı sunmuştur. Onun İslâm şemsiyesi altındaki diğer mezhepleri topyekûn ötelemesi ve âdeta Ehl-i Sünnet ile eşitlediği Maturidîliği gözeterek yaptığı anlaşılan Fırâk-ı Nâciye veya Fırâk-ı Dâlle tasnifinin beraberinde getirdiği devasa problemler ise bir bahs-i diğer olarak durmaktadır.

#### KAYNAKÇA

- Ahmet Ceylan, "Arapkirli Hüseyin Avni ve Yeni İlm-i Kelam", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, 17-19 Kasım 2017, Malatya, (2018), II/537-568.
- Fevzi Kurt, *Arapkirli Hüseyin Avni'nin (ö. 1864-1954) Ceride-i İlmiyye'de Yayımlanan Kelam Makaleleri ve Tahlili*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Hulusi Arslan, "Arapgirli Hüseyin Avni Efendi ve Kelam İlmine Katkıları", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu*, 17-19 Kasım 2017, (Malatya, 2018), 2/495-509.
- İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi II*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Mehmet Kenan Şahin, "Arapkirli Hüseyin Avni'nin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti", *Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent, Kültür ve Kimlik*, 14-16 Nisan 2016, Malatya, Bildiriler, (2017), I/705-721.
- Metin Yurdagür, "Arapkirli Hüseyin Avni", (İstanbul: TDV İslâm Ansiklopedisi, 1991), 3/329-331.
- Mustafa Akman, "Arapkirli Hüseyin Avni (1954)", *Mâtürîdî Öncüler: Mâtürîdî Kelam Düşüncesinin Kurucuları ve Meşhur Âlimleri*, editör: Özden Kanter, 1. Bsk., (İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2023), 325-330.
- Mustafa Akman, *Mezhepler Tarihinin Klasik Kaynakları: İçerik ve Özellikleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Özlem Demirtaş, *Son Dönem Kelamcılarında Arapkirli Hüseyin Avni ve İlm-i Kelam Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Sinan Şengezer, *Arapkirli Hüseyin Avni ve Kelam İlmine Katkıları*, Gazi Üniversitesi (Hitit Üniversitesi), Yüksek Lisans Tezi, 2008.



# İSLÂM GELENEĞİNDE KİTABA BAŞLAMAMANIN SANATI

YAKUP ÇETİNKAYA

**H** z. Peygamber'in (s.) risale-tiyle beraber insanlık tüm kültürel birikimlerinin aksine yeni ve muhkem bir mesajla muhatap oldu. Gelen bu yeni mesaj insanlığın içinde bulunduğu yozlaşmış sistemin bazı noktalarda reddini, bazı noktalarda onarımını ve gelişimini sağlayacak bir iddia taşıyordu. O mucizevi mesajın indiği toplum kabileler hâlinde yaşıyor ve gerek çöl ikliminin gerekse de pagan inanç kodlarının verdiği karakter yapısıyla toplumsal ilişkilerini düzenliyordu. Kabile geleneklerinin haricinde herhangi bir denetleyici yapının bulunmaması toplumda *asabiyye* diye adlandırılan dayanışma bağının güçlenmesini sağlıyordu. Söz konusu kabileci anlayış bu yeni mesajın ilk etapta doğru bir şekilde anlaşılmasını engelledi. Fakat ilerleyen zamanlarda özellikle Medine site devletinin teşekkülüyle beraber Hicaz, tarihinde ilk defa ciddi bir medeniyet iddiasında bulunan bir "devlet" yapılanmasına kavuştu.

Bu yeni devlet tipi yine Hz. Peygamber'in ebedî âleme irtiliyle beraber -tüm siyasi çatışmalara rağmen- daha sistematik bir yapıya dönüştü. Hayli kısa bir zaman zarfında bünyesine kattığı "yabancı kültür"



unsurlarıyla beraber b/ilm, sanat, mimari, musiki, teknoloji vb. alanlarda kaynağını ilahi esaslardan alan nev-i şahsına münhasır ve hayli estetik bir kültür birikimi oluşturmayı başarmıştır. Kendi bünyesinde bir gelenek inşa etmeyi başaran İslâm dünyası için kitaplar, bu kültür varlıklarının bilgisini gelecek kuşaklara aktarıyordu. Bu sebeple İslâm medeniyetinde kitapların yeri önemlidir.

## KİTAP MEDENİYETİ

İslâm medeniyetinin tarihi boyunca büyük bir kitap medeniyeti inşa ettiği söylenebilir. Bu medeniyet, sadece kâğıt üzerine mürekkeple yazılan metinlerden ibaret değil; aynı zamanda derin bir düşünce, sanat ve edebiyat zenginliğiyle de şekillenmiştir. İslâm'ın kitap medeniyeti, ilk andan itibaren yazıya ve okumaya büyük bir değer vermiştir. Kur'an-ı Kerim, kelamın en yücesi kabul edilir, çünkü bu muazzam metin hem içeriği hem de üslubuyla insanları derinden etkilemiştir. İslâm medeniyeti, Arapçayı sadece bir dil olmaktan çıkararak, evrensel bir düşünce aracı konumuna yükseltmiştir. Dil, bu kitap medeniyetinin kalbinde atar; her harf bir anlam yüklenmiş, her kelime bir hikmet taşımıştır. Kur'an, sadece bir dinî metin değil, aynı zamanda bir sanat eseridir. Onun melodisi, ritmi ve tekrarları, insanın ruhunu okşar, zihinlerde iz bırakır. Bu kelimeler, bir zaman yolculuğuna davet ederken, aynı zamanda sonsuzluğun kapısını aralar.

İslâm dünyası, Kur'an'ın yanı sıra hadisler, tefsirler, fıkıh kitapları, şiirler ve filozofların eserleriyle de zenginleşmiştir. İbn Sina'nın *El-Kanun fi't-Tıbb*'i (Tıp Kanunu), matematikçi



Harezmi'nin *Kitâbü'l-Muhtasar fi Hisâbi'l-Cebr ve'l-Mukâbele'si* (Cebir ve Denklem Hesapları), İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-Müctehid'i* (Fıkıh İlkeleri), İbn Haldun'un *Mukaddime'si* gibi eserler hem bilgi birikimini hem de estetik duyarlılığı yücelten nadide hazinelerdir.

Hiç şüphesiz İslâm dünyasının matbaadan önce, matbaa dönemi ve matbaa sonrası dönemlerinde kitaplarla ilişkisini, kitabın dünyasına getirdiği nazenin incelikleri anlatmak uzun bir uğraşı gerektirir. Ciltten tezhibe, hattan ebruya, kaatıdan minyatüre uzanan bir sanat çeşitliliği vardır. Fakat bu yazımızda telif edilmiş bir eserin bir okuyucu tarafından hangi hususlar dikkate alınarak okunmaya başlandığından bahsetmeye çalışacağız. Ayrıca İslâm medeniyetine has bir usul olan besmele, hamdele ve salvele kısımlarından birtakım örnekler sunmaya çalışacağız.

## BAŞLANGIÇLAR

İslâm coğrafyasında kaleme alınan bir kitabı okumaya başlamadan önce eser hakkında bilinmesi gereken temelde yedi husus vardır ki bunlara kısaca *mebâdi-i seb'a* denilir. Bir okuyucunun, bunları bilirse o eserden istifadesi artar. Bunların üçünün vacip (zorunlu), dördünün de caiz (faydalı) olduğu ifade edilmiştir. Vacip olanlar *besmele*, *hamdele*, *salvele*, caiz olanlar *ism-i kitap* (kitabın ismi), *fenn-i kitap* (kitabın konusu), *tâdâd-ı fusûl* (kitabın bölümleri), *tebyîn-i garaz* (kitabın amacı) şeklindedir.<sup>1</sup> Burada

1 Bu tasnife ilaveten Muhammed b. Ali es-Sabbân el-Mısri eş-Şafii'ye (ö. 1792) göre bir kitaba başlamadan

bilinmesi vacip sayılan ilk üç husus üzerinde durmaya çalışıp *hamdele* ve *salvele* kısımlarından örnekler vereceğiz. Caiz diğer dört husus ise başlı başına birer çalışmanın konusunu teşkil edecekleri için şimdilik onların üzerinde durmayacağız.

*Besmele*, *hamdele*, *salvele* kısımları ulema tarafından *hutbetü'l-kitâb*, *fâtihatü'l-kitâb*, *mukaddime* şeklinde isimlendirilmiştir. Burada Kur'ân-ı Kerim'in başlangıcı (*Fâtiha Suresi*) örnek alınmıştır. Hem Hz. Peygamber'in "Besmelesiz başlanan işin sonu bereketsizdir."<sup>2</sup> anlamındaki hadis-i şerifi mucibince hem de Fâtiha Suresi'nin ilk ayeti olması hasebiyle ulema yazdığı her kitaba besmele ile başlamıştır. *Berâat-i istihlâl* (berâat-i matla',hüsn-i ibtidâ, hüsn-i iftitâh), bir eserin telifinden önce o kitabın içeriğine işaret eden kelimeler ve ifadelerle, konuya ilgi çekici ve güzel bir üslupla başlama sanatıdır. Arap dili ve edebiyatında sıkça kullanılan bu sanatın en güzel örneğinin Fâtiha Suresi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Türk ve Fars edebiyatında bir kısım manzum eserlerin girişinde de bu sanatın izlerine rastlanmaktadır.<sup>3</sup>

önce on hususu bilmek gerekir. Buna da kısaca *mebâdi-i aşere* denilir. Bunlar, isim, tanım, mevzu, gaye, mesele, vazı (kurucu), nisbet (ait olunan ilim taksimindeki yer), istimdat (destekleyici ilimler), hüküm (o ilim konusunda fıkhi hüküm), fazilet (okunacak ilmin faydaları) şeklindedir. Detaylı bilgi için bk. Abdullah Özpö, "Gün Yüzüne Çıkmayı Bekleyen Kısta: İlimler Tasnifi için Mebâdi-i Aşera", *III. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* ed. Nuriye Kayar, İlem Yayınları, Sakarya, II/218.

2 İbn Hanbel, Müsned, 2/360  
3 Detaylı bilgi için bk. Nasrullah

Dünya edebiyatında tamı tamına bu şekilde bir başlangıç tarzı olmasa da eserlerin ilk giriş cümlesi genellikle kitabı özetler niteliktedir. Örneğin Rus edebiyatının önemli isimlerinden Tolstoy, *Anna Karenina* romanına şu cümlelerle başlar: "Mutlu aileler birbirine benzerler, her mutsuz aileninse kendine özgü bir mutsuzluğu vardır."<sup>4</sup> Franz Kafka ise meşhur eseri *Dönüşüm'e* tüm romanın özeti sayılabilecek şu cümleyle başlar: "Gregor Samsa bir sabah huzursuz düşlerinden uyandığında, kendini yatağında korkunç bir haşereye dönüşmüş buldu."<sup>5</sup>

## BERÂAT-İ İSTİHLÂL SANATI

İslâm uleması eserlerinde *berâat-i istihlâl* sanatını sıkça kullanmış ve bu sebeple eserlerinin ilahi rahmete mazharı için bir vesile olmasını istemişlerdir. İslâm coğrafyasının çeşitli bölgelerinde birbirinden bağımsız konularda ve eserlerde bu sanata sıkça rastlanır. Sözelimi matematik ilmine dair Altın Ordu Devleti zamanında Ebu Nasr Muhammed b. Ebi'l-Mehamid el-Kasani tarafından telif edilen *Et-Tuhfetü fi İlmi'l-Hisâb* isimli eserin girişi buna bir örnektir. Kitap şu cümlelerle başlar: "Hamd, *irrasyonel kare* ve *küp kökün* bilgisinde tek olan; tam ve rasyonel sayıları kadim bilgiyle kuşatan; nicelikle nitelenilemeyen nitelikleri takdir eden; niteliklerde var olmayan

Hacımuftuoğlu, "Berâat-ı İstihlâl", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 25 Temmuz 2024).

4 Tolstoy, *Anna Karenina*, çev. Ergin Altay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 43.

5 Franz Kafka, *Dönüşüm*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 33.

nicelikleri icad eden Tanrı içindir. Salat ise sünnetle tekrim edilmiş resülû Muhammed'in; ehl-i beytinin, ümmetlerin en seçkinleri ve yeryüzündekilerin en şereflipleri ashabının üzerine olsun..."<sup>6</sup> Müellif bu satırlarla eserinde hangi ilimden bahsedileceğini en başta Allah'a hamd ederek dile getirir.

Yine Nizâmeddin en-Nisâbüri'nin (ö. 730/1329 [?]) İlhanlı Veziri Reşidüddin Fazlullah'ın oğlu Şemseddin Abdüllatif adına yazılıp matematik alanındaki temel prensipler ve günlük hayattaki uygulamaları ele alan *Eş-Şemsiyye fi'l-Hisâb* isimli eserinde de bu sanat kullanılmıştır. Eser besmeleden sonra şöyle devam etmektedir: "Hamd, eşi benzeri olmayan tek/bir (ferd) Allah'adır. O, bir şeyle çift/aynı (zevc) ve karşıt (zidd) olmaktan münezzehtir. Birleşik (mürekkeb) değildir ki dağılsın [parçalara ayrılınsın]. Başlangıcı (evvel) yoktur ki illeti de olsun. O'nun varlığının vacip olduğunu ikrar eden (muntak: rasyonel veya asal olmayan) en büyük mutluluğu kazanır, onun âyetlerinin beyyinatından gafil olan ise kör ve sağırdır (esamm: irrasyonel veya asal). Her varlık onun nimetlerinin bölüş-türülmesinden (kısmet) kendi kapasitesine uygun ve kendine layık bir pay (darb) alır. Her müstekmil kişiye iyi amellerinin toplanıp (cem') sevaplarının ise katlanacağı (tad'if: çarpma) vaat edilmiştir. Her amel edenin, hesap gününde amellerinin tartılacağı bir tartı (mîzan: sağlama) vardır. Salat ve selam da gelişle imandaki bozukluk-

ların (küsûr: kesirli sayı) tamir edildiği (cebr: cebir), bi'seti ile dinlerin hastalıklarının sağlığa kavuşturulduğu (tashîh: tam sayı) zata/peygambere ve onun yolundan giden ailesine olsun."<sup>7</sup>

Uykunun mahiyeti, rüyaların çeşitleri ve rüyaların tabiri hakkında Alâaddîn el-Kirmânî'nin *Levâmi'u Tenvîri'l-Makâm* isimli eserinin girişi şu şekildedir: "Uyumayan, cömertliği gereği her daim iyiliği feyz ettiren, peygamberler göndererek insanları uykularından uyandıran Hayy olan Allah'a hamdolsun. Salât ve selâm O'nun gönderdiği peygamberlere, bilhassa içlerinden en faziletlisi, en kâmil olup, âlemlere rahmet olarak gönderdiği, risâleti kendisiyle hitama erdirdiği ve nebilerin sonuncusu kıldığı, Hz. Muhammed'e, O'nun ailesine ve pâk soyundan gelen zürriyetine; sonra ashâbına, onlara tâbi olanlara ve tâbi olanlara tâbi olanların cümlesine olsun!"<sup>8</sup>

Kadim tıp ilminin önemli müelliflerinden İbnü'n-Nefis'in (ö. 1288) *el-Mûcez fi't-Tıbb*'i üzerine şerh yazan Gelibolulu Muslihuddin Mustafa Sürûri (ö. 1562) şerhinin girişinde besmeleden sonra şöyle hamd eder:

"Hamd olsun ol Allah'a ki her derde deva kıldı Şükr olsun o Şafi'ye ki çok türlü gıda kıldı Dahi salavat ola Resuline onun kim Ashabı ü âli ile her derde şifa kıldı."<sup>9</sup>

7 Nizâmeddin en-Nisâbüri, *Eş-Şemsiyye fi'l-Hisâb*, çev. Elif Baga, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 120.

8 Alâaddîn el-Kirmânî, *Rüya Tabiri İlmî*, çev. Mustafa Özbakır, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2021, s. 42.

9 Gelibolulu Sürûri, *Şerh-i Mûcez fi't-Tıbb*, çev. Mücahit Kaçar-Ahmet Akdağ, Türkiye Yazma Eserler

## FIKHİ, SİYASİ VE FELSEFİ BİRKAÇ BAŞLANGIÇ ÖRNEĞİ

Fıkıh ilmine dair Hanefi gele- neğinin önemli fetva derleme- lerinden sayılan, Hindistan merkezli bir grup âlim tarafın- dan telif edilen *Fetevâyi Hin- diyye* isimli fıkıh eserinin mu- kaddimesi şöyledir: "Her türlü hamd şer'i hükümler koyan Allah'a (c.c.) mahsustur. Allah (c.c.), haram ve helal bilgilerini kaldırma hakkını kimseye ver- memiştir. Allah (c.c.), ilmin ve ilim güneşinin sertliğini âlimler topluluğu için yumuşattı. İlmî âlimlerin emrine amade kıldı. Bu sayede âlimler, ilim güneşin- den rivayet aylarını aydınlattı- lar, insanları cahilliğin genel be- lasından korudular ve fetvanın doğru yolunda gitmeleri için onlara rehberlik ettiler. Salat ve selam, zaman ve gönderilme yönünden peygamberlik maka- mının musallâsı (namazgâhı), mekân ve rütbe cihetinden delâlet meydanının mücellâsı, yolların bütün bağlı kapılarını açan, peygamberlerin ve var olan her şeyin var olma sebebi olan peygamber efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) üzerine olsun!"<sup>10</sup>

Muhammed Emîn İbn Âbidin (ö. 1836) tarafından telif edilen *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr* isimli Hanefi fıkıhının önemli eseri şöyle başlar: "Sana hamd ediyorum ey zatı benzer ve nezirlerden münezzehe olan Allah'ım! Sana öyle şükredi- yorum ki onunla faydaların kıymetli incilerinin, parlak cev- herlerinin artmasını istiyorum.

Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2022, s. 83.

10 *Fetevâyi Hindiyye*, çev. Mustafa Efe, Huzur Yayınları, İstanbul, 2004, 1/7.

6 İhsan Fazhoğlu, *Adet ile Mikdar*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 99-100.

Senden, evvel ve ahir hidayet ve himayenle dirayetin son mertebesini ve inayetin devamını diler, hakikatleri izah için bir bahr-ı muhit olan feyzinin yaygın ihsanlarının kapısını açmanı, incelikler definesinden deniz incileri çıkarmak için esrar hazinelerinin keşfini niyaz ederim. Peygamberime (s.a.v.), o parlayan kandile, şeriatın başı, miraç sahibi ve yüksek makamların tacına salat ve selam eyler, al-i tahirinine, ashab-ı zahirinine, müctehit imamlara ve iyilikle onlara tabi olanlara da kıyamet gününe kadar salat ve selam ihda ederim.”<sup>11</sup>

Siyâsetnâme türünün önemli eserlerinden olup Ebu'l-Hasen el-Mâverdî'nin (ö. 1058) Büveyhî Hükümdarı Bahâüddevle Ebû Nasr Fîrûz Hârşâz b. Adudiddevle'ye (ö. 1012) ithafen yazdığı *Dürrü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk* isimli eserini de bu bağlamda anmamak olmaz. Kitabın girişinde şunlar yazılıdır: “Hamd, hakkı kendine inanıp benimseyenlere izzet vesilesi, kendisine itimat edip rızasını arayanlara bir destekçi kılan; bâtlı ise tercih edip ondan hoşnut olanları zillete düşüren, onu açıktan işleyip peşi sıra gidenlerin beraberinde sürüklenmesine vesile kılan; hükümdarlar hükümdarı, dinin ışığı ve ümmetin yardımcısı [Büveyhî hükümdarı Ebû Nasr Fîrûz Hârşâz b. Adudiddevle] Bahâüddevle'ye (ö. 403/1012) hakka inanmayı ve batıldan kaçınmayı lütfeden -ki o bu sayede kendisini hedef alanların ve mücadeleye girişenlerin yakasına yapışabilmiştir-, çocuğundan kendisine arka çıkıp

11 İbn Âbidin, *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, çev. Ahmet Davudoğlu, Şamil Yaynevi, İstanbul, 1982, 1/12.

destek olacak bir güç bağışlayan Allah'a mahsustur. Allah'a, O'nun güzel nimetlerinin hakkını verecek, cömert ihsanlarının kadrini bilecek şekilde hamdolsun. Takvâ sahibi olup doğru yolu bulan herkesin müjdecisi, haddi aşan herkesin de uyarıcısı Muhammed'e, onun ailesine, iyilerin rehberi, kötülerin düşmanı ashabına sayısız salât ve selâm olsun!”<sup>12</sup>

İslâm dünyasında felsefe literatüründe de aynı sanatla karşılaşılır. Örneğin Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yûsuf el-Âmirî'nin (ö. 381/992) *El-Emed ale'l-Ebed* isimli eseri nefsin bedenden ayrıldıktan sonra ortaya çıkan hâlini incelerken aynı zamanda müellifin ahlaki ve siyasi görüşlerini içeren bir felsefi metindir. Müellif kitabına şöyle başlar: “Rubûbiyyetini bilme kapılarını bize açan, O'nu birlemede ihlâş olma yolunu bize gösteren, dinden çıkmamızı ve emrinde şüpheye düşmemizi engelleyen, kullarının en hayırlısı ve resûllerinin sonuncusu olan Muhammed -salât ve selâm onun ve samimi, pâk ailesinin üzerine olsun- vesilesiyle bizi irşad eden Allah'a hamd-u senâlar olsun.”<sup>13</sup>

İmam Gazzali, meşhur *El-Münkızu mine'd-Dalâl* isimli eserinin girişinde kitabın ismine (Dalâletten Uyanış) ince bir atıfta bulunarak şunları ifade eder: “Her sözün ve kitabın

12 Ebu'l-Hasen el-Mâverdî, *Dürrü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk*, çev. Abdüsselam Arı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 24.

13 Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yûsuf el-Âmirî, *El-Emed ale'l-Ebed*, çev. Yakup Kara, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 4.

kendisine hamd ile başladığı Allah'a (c.c.) hamd olsun. Nübüvvet ve risalet sahibi Muhammed Mustafa'ya ve onun aline ve dalâletten hidayete ermiş ashabına salat ve selam olsun!”<sup>14</sup>

Modern zamanlarda, akademisyenlerden Ömer Türker bu gelenegi devam ettirmiştir. Onun İslâm düşüncesindeki evrim ile ilgili görüşleri bir araya getirip değerlendirerek Türkçe telif ettiği *Evrîm Risalesi* eserinin girişi şöyledir: “Bütün canlıları sudan yaratan, insana kendi ruhundan üfleyerek ona düşünme ve konuşmayı ihsan eden Allah'a hamdolsun. İnsanın varoluşa ilişkin idrakinin kemalini temsil ve beyan eden Hz. Muhammed'e [sav], onun tebliğini mamur dünyaya ulaştıran ve ifade ettiği hakikatlere vâris olan ashabına ve bütün dönemlerde onun yolunu izleyenlere sonsuz salat ve selam olsun.”<sup>15</sup>

Görüldüğü gibi İslâm'ın kitap medeniyeti, sadece geçmişte değil, günümüzde de yaşamaktadır. Dijital çağın getirdiği imkânlarla, bu zenginlik daha geniş kitlelere ulaşmaktadır. İslâm dünyası, kelimelerle inşa çabalarını sürdürmekte, yeni eserlerle ve özgün sanatsal ifadelerle zenginleşmektedir. Bu medeniyet, bir kitabın sayfalarından çok daha fazlasını içerir. O, insanın düşüncesi, hayali ve kalbiyle dokuduklarıdır. İslâm'ın kitap medeniyeti, bir kelimenin ardındaki sonsuz dünyaları keşfetme arzusuyla yanıp tutuşanların hikâyesidir.

14 Ebû Hâmid Muhammed Gazzali, *El-Münkızu mine'd-Dalâl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 1988, s. 23.

15 Ömer Türker, *Evrîm Risalesi*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2023, s. 7.





## TEK VE GÜVENİLİR ANLATICI

“O” tek anlatıcı, insanın içine dolmaya çalışan coşkunun hayatı hatırlatır ve içine bakabilen, içine gözünü döndüren/döndürebilen bunu hatırlar. Hatırlatan ve hatırlayan arasındaki olması gerekli ilişki böylece can bulur ve birden gök yarılır. İnsan kendini dünyaya düşerken görür ve çıkmak için yüceye yönelir. Şimdi, varlık zamanı olur. Diğer anlatıcılar o an susar. Ses, tekin etrafında orkestrasını bulur.

Güvenilmez anlatıcılar doludur insanın etrafında. Onların anlattıkları aslında sizi zorlamadır, oysa tek/asıl “anlatıcı”nın anlattıkları hatırlatmadır, olanı göstermedir ve sonucunu göze alanlara baskı/zorlama yoktur. Anlatıcı sadece anlatır ama diğerleri ister, dünyaya çeker sizi. Ruh üflenmemiş çamura. Gönül gözüdür içeriye bakabilen. İçeriye gören dışarı ile ahenk kurandır. Ve dışarıyı aydınlatan insanın içidir.

Anlatıcılar susmaz ama siz “anlatıcı”yı duyarsanız onları işitmezsiniz. Tanrı anlatıcıyı anlatanlar, birer anlatıcı olduklarını, güvenilir ama eksik olduklarını bilirler. Onun anlatıcısı olurken “o” olmaya kalkmazlar. Dünya anlatıcıları yarım bir hikâyenin tüm olduğu kurmacasını anlatırlar. Onlar hikâyeye ek yaparlar. “Bir”i dinleyen tüm bu anlatıcıların kurmacalarını yırtar, yırtılanın arkasını görür ve gösterir. Hakikat, büyük bir coşkuyla insanın içine dolmaya çalışan yaşam o zaman insanın içine engelsiz akar. İnsan yere basan ve aynı zamanda göğe bakan bir varlığa dönüşür, hikâye birden yön değiştirir, aslına döner, Tanrı anlatıcı tek ses olur.

**Rahman göğü, yeri ve dağları tutan, tekliği ile düzeni kurandır. İki anlatıcı bir ‘şey’ anlatmaz, anlatıcılar çoğaldıkça anlatılanlar çoğalır. Rahman’ın karşısında tüm insanlar kuldur; onun düzenine ayak uydurandır; o, her şeyi kuşatmıştır ama görene, duyana, anlayana ve kendine katıksız inanana.**

## TEK ANLATICI VE KENDİLERİNİ TANRILAŞTIRMAK İSTEYEN ANLATICILAR

Cuma sabahları karanlıktan aydınlığa gün akarken başlar. Aydınlık kendini pekiştirirken dostlar meclisi ışıldar. Tek ve asıl “anlatıcı”ya kapı aralanır. Tek kitabın tek “anlatıcısı” konuşur. Hayat o heybetli büyüklüğü ile doğal akışını sürdürür, sınırları gizemli yüreklere. Gözler önce kendini görür, sonra kendinden ötesini. Öte kendi ile vardır. Hatırlatmalar başlar bir haftalık susuzluğu gidermek için. Nasıl bir susuzluktur insandaki! Yeter ki o akana bırakın kendini. Gücün anlatıcılarının, o alışmaya sizi mahkûm etmeye çalışanların sesleri duyulmaz olur. Konuşanlar “anlatıcı”nın önünde saydamlaşırlar, güvenilir “anlatıcı”nın karşısında eksik kalışlarını bilirler, söze yorum katışlarında başka bir anlatıcı olmaktan korkarlar.

İçeride işleyen ses der ki: “Onlar ‘Rahman bir çocuk edindi,’ dediler. Andolsun çok çirkin bir şey ortaya attınız. Rahman’a çocuk isnat etmelerinden dolayı neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp çökecektir! Rahman’a çocuk edinmek yakışmaz. Göklerdeki ve yerdeki herkes Rahman’a kul olarak gelecektir. Andolsun

*Allah onları ilmiyle kuşatmış ve tek tek saymıştır.”* İşte çamura can verildi ve kıyamet koptu. Kendi içini gören göz açıldı. ‘Rahman’, merhamet sahibi olan dünyada bir vekil edinebilir mi? Tanrı’yı dünyalaştırmak/kendilerini tanrılaştırmak isteyen anlatıcılar büyük olanı küçüğe sığdırmaya çalışırlar. Olmayacak bir iş!

## ANLATICILAR ÇOĞALDIKÇA ANLATILANLAR ÇOĞALIR

Rahman, göğü, yeri ve dağları tutan, tekliği ile düzeni kurandır. İki anlatıcı bir “şey” anlatmaz, anlatıcılar çoğaldıkça anlatılanlar çoğalır. Rahman’ın karşısında tüm insanlar kuldur; O’nun düzenine ayak uydurandır; O, her şeyi kuşatmıştır ama görene, duyana, anlayana ve kendine katıksız inanana.

Cuma dostları bir ve güvenilir “anlatıcı”nın taze sesi ile yavaşta kalkıyorlar. Yüreklere dolan canı kanlarında dolaştırıyorlar. Güvenilmez anlatıcılar sanki tek ağız oluyor, sahte kurmacalar sanki tek anlatı oluyor ve küçüklükleri içinde kayboluyorlar.

Cuma kayıtlarına güvenilir bir “anlatıcı”, insanın dünya dostu olarak geçiyor. Bu dosta dayanmak da bizim borcumuz diyor Musa.

# İSLÂM EKONOMİSİ, İSLÂMÎ EKONOMİ VE KALKINMA

CEYDANUR YILDIRIM

İslâm âleminin pek çok temel sorunu var. Müslüman dünyanın bir kısmı yeraltı kaynaklarına bağlı aşırı zenginlik ve sefahat içindeyken bir kısmı yoksulluk içinde kıvrıyor. İstikrarsız ve Batıya bağlı idareler kendi halklarını fakirliğe hatta köleliğe iterken bir avuç elit ülkelerinin nimetlerinden sonuna kadar faydalanıyor. İslâm âleminin temel sorunları büyüme, kalkınma, adalet, yöneticilerinin egemenler namına ülkeyi idare etmesi gibi çok yönlü unsurlara dayanıyor. Alt ve üst gelir grubu dışındaki orta sınıfın geneli ise kazançlarını İslâmî olarak değerlendirmenin çabası içinde. Kapitalist ilkeler üzerine dönen ekonomi çarkında İslâmî hassasiyetleri ve ilkeleri uygulayabilme arayışı çok farklı yolların gelişmesine neden oldu. Hem kalkınmanın hem birikimleri değerlendirmenin İslâmî meşruiyet açısından değerlendirilmesi, üzerine düşünülmesi, kalıcı ve temelli adımların atılması, dünyadaki Müslümanların beklentileri arasında.

Günümüzde kalkınma ve ekonomik büyüme kavramları birbirine benzer kullanılabilirse de kalkınma, ekonomik büyümeyi de içine alan daha geniş bir kav-

ramdır. 1929 Büyük Buhran öncesinde kalkınma anlayışı kişi başına düşen millî gelire göre oluşturulmaktaydı.<sup>1</sup> Fakat günümüzde kalkınma ekonomik büyümeyle beraber kaynakların doğru kullanılarak bayındırlık faaliyetlerine yapılan harcamaları, devlet yönetim sisteminin iyileştirilmesini, ekonomik gelir düzeyinin eşitlenmesini, sağlık, barınma, güvenlik gibi temel insan haklarına ulaşımı kolaylaştırarak sosyal adaletin sağlanıp insanların özgürlükleri teminat altına alınarak sosyo-kültürel faaliyet ve etkinliklere katılımını sağlamayı da içermektedir. Kalkınmanın pek çok yönü bulunmakla beraber öncelik fakirliği ortadan kaldırıp toplumsal refahı sağlamaktadır. Böylece kalkınma kavramının sadece ekonomik göstergelere bağlı olmadığı ve toplumsal boyutuna da önem verilmesi gerektiği kabul edilmiştir. IMF, Dünya Bankası ve BM gibi kuruluşlar görüntüde dünya üzerinde sürdürülebilir bir kalkınmayı desteklemek için kurulmuştur.

İslâm'ın temel ilkelerinden biri, geniş bir kalkınma kavramı oluşturmakla beraber, evrensel ve eşit bir sosyal düzen ve adalet oluşturmaktır. İslâm dini, kurduğu medeniyet anlayışında toplumsal kalkınma ve refahın temellerini atarak bu temelleri güzel ahlak, sosyal adalet, toplumsal bütünlük, ahde vefa ve temel insan hakları gibi kavramlarla şekillendirmiştir. Çeşitli ayet ve hadislerde kalkınma konusuna insanın yeryüzünü imar etme görevi, insanın yeryüzünde yetkili kılınması, dünyada güzel bir hayat, üstünlük ve emniyet vaat edilmesi, çalışmaya, topluma faydalı olmak için kazanç sağlamaya ve maddi ilerlemeye teşvik, millî servetin korunmasının emredilmesi ve sermaye birikimine teşvik gibi değerler yapılmıştır.<sup>2</sup>

Müslüman düşünür ve akademisyenler, ekonomi konularında çalışmalar yaparken öncelikle İslâm'ın dünyaya yönelik bir din olduğunu, Müslümanların bütünüyle ahirete odaklanmayıp İslâm'ı yeryüzünde yaşatabilir kılmak için çalışmaları gerektiğini anlatarak başlarlar.

1 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *İslâm Ekonomisi ve Finansı, İslâm ve Kalkınma: İnançsal, Tarihsel ve Teorik Temeller Üzerine Bir Değerlendirme*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2016, s. 76.

2 Mehmet Ali Çalgan, "İslâm ve Kalkınma: Ayet ve Hadisler Işığında Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi İslâmî İlimler Araştırma Dergisi*, 2016, s. 12.



Dolayısıyla kalkınmanın ön şartı dünyadan el etek çekmek değil kapitalistleşmeden sermaye birikimi de sağlayabilmektir. Çalışmak, üretmek, kazanmak, biriktirmek gibi yaklaşımlar kapitalizmin alanına girdiği için İslâm ekonomistleri helal dairesini çizmekte epey zorlanmışlardır.

### İSLÂM'IN EKONOMİYE İLİŞKİN TEZLERİ

İslâm, kapitalizmin vahşi sermaye birikiminden ve komünizmin mülkiyet karşıtlığından ayrılarak kendisine has, helal ve harama dikkat eden sosyal adaletçi bir ekonomik sistem vaz eder. İslâm özel mülkiyete karşı olmamakla beraber, para hırsıyla sermaye istiflemeyi hoş görmez hatta buna karşı çıkar.<sup>3</sup> Sosyal adaleti bozacağı, haksızlıkları daha da artıracığı ve İslâm'ın da haram kılması nedeniyle faiz İslâm'ın ekonomik yaklaşımları içinde yer almaz.

3 Ebu'l Ala Mevdudi, *İslâm Ekonomisinin Temel İlkeleri*, çev. Çıra Yayınları, İstanbul, 2014, s. 110.

Zaten faiz kapitalist ekonomi ve pazar içinde Müslümanları en çok zorlayan yöntemdir. Zekât ise toplum içi birlikteliği ve eşitliği düzenleyip artıracığından İslâm'ın emir ve yasaklarının başında gelir. Faiz ve zekât Müslümanlığın en önemli belirtirelerinden ikisidir. Nefse çok ağır gelen zekât ve kazanma hırsını güçlendiren faiz kırılma noktalarıdır. Bu noktada Khan gibi isimler İslâm ekonomisi perspektifini dengeleyici olmak, ihtiyaçları karşılamak, rüşt (rasyonalite) ve belirsizliği kabul etmemek gibi yaklaşımlarla belirgin bir yöntem teklifinde bulunur.<sup>4</sup>

Birinci ve İkinci dünya savaşlarının hem devletler hem milletler üzerine getirdiği yıkımlarla beraber, ülkelerin içine girdiği toparlanma süreci pek çok kapi-

4 M. F. Khan, "İslâm İktisadında Temel Kavramların ve Fikirlerin Yeniden Değerlendirilmesi: Kurumsal İçerik Açısından İslâm İktisadının Kaynağı Ne Olmalıdır?", *İslâm İktisadını Yeniden Düşünmek*, İstanbul, İGİAD, 2014, s. 35

talist krizi beraberinde getirerek toplum içi eşitsizlikleri arttırmıştır. Çok sayıda insan israf ve ahlaki çöküş eşliğinde yaşarken adaletsiz paylaşım gittikçe artmıştır. 1950-60'lı yıllarda dinin insanları rasyonaliteden ayırdığı inancıyla oluşturulan seküler ve modern kalkınma planları, toplumdaki adaletsiz paylaşımın devam etmesi ve toplumlarda hâlâ inancın yer bulması dolayısıyla yeni kamu yönetimi döneminde son bulmuştur. Seküler ve tek düze bir kalkınma fikrinden vazgeçilmesinin bir diğer ve asıl sebebi ise 70'lerde Dünya Bankası'nın açıkladığı üzere toplumda ekonomik makasın gitgide açılması ve kültürel farklılıkların göz ardı edildiğinin kabullenilmesiydi.<sup>5</sup>

Seküler kalkınma planlarına hem İslâm hem Hıristiyan toplumlarından itirazlar yükseldi. Bu dönemde seküler kurumların boşluklarını dinin yeniden güçlenmesi, küreselleşmenin derinleşip iyi yönetişime olan talebin artması gibi sebeplerle STK'lar doldurdu. Küreselleşmenin de gelişmesiyle, din ve kalkınma ilişkilerinin oluşturulması zorunlu hâle geldi.<sup>6</sup>

### İSLÂM EKONOMİSİ FİKRİ

Müslümanların gerilemesinin zirve dönemi 18-19. yüzyılda Osmanlı'da teknik altyapı eksiklikleriyle beraber, kurumların çağı takip edemeyip kendilerini yenileyememesiyle kalkınmışlık seviyesi gittikçe düşmüştür. Bu dönemde Sanayi Devrimi'yle beraber pazar ve hammadde arayışı içinde olan emperya-

5 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *age.*, s. 80.

6 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *age.*, s. 81.

list ülkelerin Ortadoğu Müslüman dünyasını ve Afrika'yı sömürüp her alanda ilerlerken Müslüman dünya tamamen gerilemekteydi.<sup>7</sup> Sömürgeciliğin İslâm coğrafyasında sosyal ve ekonomik yaralar bırakmasının yanı sıra, çoğu âlim İslâm dünyasının geri kalmasının sebeplerinden biri olarak, Müslümanların Kur'an'ın temel öğretileri yerine yerel ve geleneksel öğretileri uygulamalarını gösterir. Sömürgecilik dönemi, İslâm coğrafyasında Müslümanlar için bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Gayrimüslimlerin yönetimi altında kalan Müslümanlar kimliklerini geri kazanma açısından bir tür "öze dönüş" hareketleri başlatmışlardır. Bazıları tarafından bu öze dönüş, "köklere dönüş siyaseti" olarak adlandırılmıştır.

İslâm ekonomisi fikri, 1930'lar da İngiltere sömürsü altındaki Hindistan'da Müslüman kimliği ve geleceğinin muhafaza edilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, amacın ekonomik dengesizlikleri düzeltmek değil, kimliklerin muhafazasıdır.<sup>8</sup> Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, parçalanan Müslüman dünyası, Mescid-i Aksâ'yı İsrail'in işgaliyle İslâmî şuurun içine girmiştir. Arap-İsrail Savaşı'nda Arapların yenilgisi, Müslümanların belirgin bir umutsuzluğa düşmesine neden olmuş, askeri ve siyasi açılardan yapılacak çok bir şeyin olmadığı kanaatini doğurmuştur. İslâm ekonomisi çabası da maddî güç elde etme, İslâmî

ilkeleri hayata geçirme, öze yönelme hareketinin etkisinde gelişmiştir.

1960'lardan itibaren Arap ülkelerinin teşvikiyle İslâmî kalkınma sağlanması amacıyla seminerler, kongreler düzenlenmiş, 70'li yıllarda petrol krizinin ortaya çıkması sonucu İslâm âleminin ilk defa bu kadar büyük bir toplantıda bir araya geldiği İslâm Konferansı Örgütü başta olmak üzere çeşitli örgütler kurulmuştur.<sup>9</sup> Bu çerçevede kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için siyasi ve ekonomik reformlarla beraber, sosyo-kültürel niteliklere duyarlı, Kur'an'ın özüne uygun bir din anlayışının ve ekonomik yapının tesis edilmesi gündeme gelmiştir.<sup>10</sup>

Günümüzde İslâm coğrafyasının kalkınamama sorunu İslâm bankacılığı ile çözülmeye çalışılsa da Batı ile rekabet edilecek bir sistem hiçbir zaman oluşturulamamıştır. İslâmî bankacılığın amacı "İslâm ülkelerindeki prodüktif yatırımları sermayeye iştirak veya ikraz yoluyla teşvik etmek; iktisadi ve sosyal sahalarda teknik yardım, eğitim ve araştırma yoluyla yardımda bulunmak ve üye ülkelerarası dış ticareti teşvik etmektir."<sup>11</sup>

İslâmî bankacılık, İslâmî anlayışa uygun olarak kâr maksimizasyonunu değil, sosyal adalet ve kalkınmayı amaçlayarak,

ekonomi döngüsünde Kur'an ve sünnete uygunluğu, faizsiz para döngüsünü, spekülasyonun yasaklanması ve haram olan sektörlerin desteklenmemesini sağlamaktadır.<sup>12</sup> İslâmî bankacılık sadece İslâm coğrafyasında değil, Almanya, Hindistan ve İngiltere gibi Müslüman olmayan ülkelerde de faaliyet göstermektedir. 2015 yılında pazar payı 1,273 trilyon dolar olan İslâmî bankacılığın, 2050 yılında 2,75 milyar kişiye ulaşarak Hristiyan nüfusla eşitleneceği düşünülmektedir.<sup>13</sup>

Bütün bu İslâmî bankacılık birikimine rağmen sorgulanması gereken, İslâm'ın emir ve yasakları üzerinden Müslümanların kapitalizme alternatif bir ekonomi tesis edip etmediği ve gelecekte bunu gerçekleştirme sinin imkânlarıdır. İslâmî bankacılığı kapitalist düzen içinde bir alternatif değil boşluk olarak görmekte fayda var. Ekonomi sahasında Müslümanlara özgü bir mekanizma kurmak aynı zamanda siyasi, hukuki, askerî irade gerektirir. Özellikle Batı güdümündeki yönetimler sürdüğü müddetçe İslâmî bankacılığın ötesinde İslâm'ın çerçevesini belirlediği, ilkelerini ortaya koyduğu iktisadi yapının teşekkülü son derece zor. Bu nedenle Müslümanların kapitalizme, Batıya karşı sektörel bazda değil topyekûn bütüncül bir mücadele alanı, alternatif geliştirmesi gerekir. Tabii tek tek ülkelerin yanında tüm dünyadaki Müslümanların ve devletlerin de aynı şuura sahip olması da bir başka şart...

7 Ahmet Tabakoğlu, *İslâm İktisadına Giriş*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008, s. 174.

8 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *age.*, s. 86.

9 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *age.*, s. 95.

10 Ahmed El-askher & Rodney Wilson, *İslâm İktisadının Kısa Tarihi*, çev. Safa Yıldırım & Ziya Ekrem Bayrak, İktisat Yayınları, Ankara, 2019, s. 315.

11 Sabahattin Zaim, "İslâm Ekonomisi ve İslâm Ülkeleri İşbirliği Sahasında Son 50 Yıldaki Gelişmeler", *İş Ahlakı Dergisi*, 2010, sayı 10, s. 139.

12 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *age.*, s. 96.

13 Hamza Ateş & Mücahit Bektaş, *age.*, s. 97.



# Âlim, Cesur, Şair ve Dost Mikail Bayram

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Mayıs 2024'ün son haftasında sevgili Faruk Karaaslan beni Konya'ya, yıl boyu okul dışında bir dernekte sosyoloji dersi verdikleri öğrencilere kapanış dersini sunmak, onlarla tanışmak üzere davet etmişti.<sup>1</sup> Entelektüel seviyesi yüksek bu çalışmaya elbet Konya'da yaşayan Mustafa Aydın Hoca'mız da desteklerini esirgemiyordu. Ancak kendisi rahatsızlığı sebebiyle katılamamıştı. Başka bir dost Hoca'mız İbrahim Sarmış ve daha birkaç hoca ile beraber hem hasret giderdik hem dertleştik. Bursa'dan ayrılmadan önce benim asıl hevesim öteden beri rahatsızlıklarından haberdar olduğum Mikail Bayram ve Said Şimşek hocalar ile de dünya gözüyle birer kez görüşebilme ihtimali idi. Ancak her iki dostun ailesinden de ne yazık olumsuz cevaplar geldi ve maalesef dersin ertesi sabahı Bursa'ya eli boş döndüm.

## GÖÇTÜ KERVAN

Elimde değil, böylesi hüznün yıllarında zihnim ve kalbim duyguların tasallutuna uğruyor. Hafızamın bütün algı kapakları açılıyor. *Düşünmek Farzdır* demiştim; birileri sanmışlardı ki duygularını iptal eden bir şair var karşılarında. Oysa selim kalbin ürettiği düşüncelerin lokomotifine öylesine ulvi duygular birer vagon olarak eklenir ki insanın ayaklarını yerden keser adeta. Hüznün de keser sevinç de. Yunus Emre böyle zamanlar için söylemiş olsa gerekir:

“Nice bir uyursun, uyanmaz mısın?  
Göçtü kervan kaldık dağlar başında  
Çağırışır tellallar inanmaz mısın?  
Göçtü kervan kaldık dağlar başında.”

1 Bu yazıyı *Umran* dergimize postalamaya hazırlanırken bu kez 12 Ağustos günü aziz dostum, sevgili D. Mehmet Doğan'ı Ankara Tacettin Dergâhı'nda toprağa vermek üzere yollardaydım. Ona da Rabbinden ebedi saadet temenni ediyor, yerinin pek doldurulamayacağını düşünüyorum. Türkiye Yazarlar Birliği ve ailesine sabr-ı cemil diliyorum. (Metin Önal Mengüşoğlu)

Duygular, ulvi duygular demiştim; işte onların kalbimi harman yerine çevirdiği dönemlerde ben şiire, türkülere daha fazla kulak asarım. Birilerinden, hele ki kimi dostlarımdan sonraya kalmanın hüznü kaplar bütün bedenimi. Giderrek yorulan, yaşlanan, tıkanmaya başlayan bedenin hâli çok normal. Lakin ardı ardına yakın ölümler karşısındaki psikolojik hâlimin çaresi, dermanı ne ola? “Çile” şiirinde Üstat Necip Fazıl diyordu:

“Uyku, katillerin bile çeşmesi;  
Yorgan, Allahsıza kadar sığınak.  
Teselli pınarı, sabır memesi;  
Size şerbet, bana kum dolu çanak.”

Ne diyordu bir başka şair: “En son ölüm gelir, yine de erken oldu deriz.” İşin hülasası böylesi hüznün yılları, ayları, haftaları ve günleri elbet benim de yüreğimde onulması müşkül yaralar açıyor. Dokunsalar ağlayacak oluyorum. İnsan bir teselli arıyor. Biz şairlerin, yazarların tesellisi de işte böyle kalemi, tuşları yoklayarak içimizi dökmekle kısmen mümkündür. Fakat ben elbette birilerine “şerbet”, bana “kum dolu çanak” sunulduğu kanaatinde değilim. İnşirah Suresi bazen tek başına Asr ve İhlas sureleri kararın gözlerimi aydınlatmaya kâfi geliyor. Hz. Ebubekir'in, Allah Resûlü'nün vefatında kimi taşkınlıkları önlemek maksadıyla söylediği söz ne muhteşemdi: “Kim Allah'a inanıyorsa bilsin ki Allah bakidir, Resûlullah'a inananlar da bilsin ki o bir beşerdi ve ölmüştür.”

1970'li yılların başında Ali Bulaç'ı ziyaret maksadıyla sanırım İstanbul'a ayağı düşmüş bulunan Said Şimşek ile Ali arkadaşımızın vasıtasıyla Üsküdar iskelesinde ilk kez karşılaşmış ve de tanışmıştık. Hiç unutmam öğlen yahut ikinci namazını birlikte kılalım diye girdiğimiz Valide Sultan Camiinde her ikisi de benim imam olmamı istemişlerdi. Onlara nafilesiz bir farz namaz kıldırılmış, ikisini de iyice şaşırtmıştım. Sonraki yıllarda Said Hoca İstanbul dışında bulunduğundan o kadar uzun boylu görüşememiştik. Ancak

tanışıklığımız dostluğa dönmüş hatta evinde eşimle beraber yoğurduğu çiğ köfteyi yemiş, onun annesinin Mardin'deki köyünde ayrıca misafir edilmiştik. Güzel günlerdi. Kendisini Bursa'daki kültür merkezimde de ağırlamıştım. Muh-telif sempozyum ve gezilerde de beraberliğimiz, arkadaşlığımız, dostluğumuz hep baki idi. Gelin görün ki Konya'dan dönüşümden sanki bir hafta sonra vefat haberini aldım. Aziz dostuma, karde-şime Rabbimden ebedî saadet temenni ediyorum.

Besbelli Rabbim benim ömrümü ve şuurumu ucu açık bıraktıkça, benden önce göçüp giden daha nice dostumun ardından canlanan hatıra-larımın, gözlerime ve kalbime düşüreceği nem-lerle, ömrümün sonuna kadar hayata böyle flu bakmayı sürdüreceğim. İşte bu hafta da sevgili Mikail ağabey (evet, tam anlamıyla aramızdaki münasebet ancak böyle doğru ifade edilebilir) benden önce göçüp gidenler kervanına katıl-dı. Hastalığı uzun bir süreden beri onun peşini bırakmıyordu. Son Kurban Bayramı'ndan beri cebimdeki telefonuna cevap veren o tatlı sesini işitememiştim.

“Metin Bey,” bana böyle hitap ediyordu. Selçuk-lular dönemi uzmanı hoca, baba tarafı ailemden gelen soyadımdan ötürü bana ayrıca sanki daha tanıdık bir gözle bakıyordu. Öyle ki babam Nuri Bey ile tanışıp onunla uzun konuşmalar yaptıktan sonra alakasının dozu daha da artmıştı. Sahici bir dostun vefatı kendi hayat maceram ve onun-la aramızdaki münasebetlerin hatıralarıyla ben-de yeniden bir silkinme, irkilme, şuur sıçraması mı yarattı nedir, fazlasıyla etkilendim. Bizim bu Allah için dostluk ve kardeşliklerimizi sağlayan iman manzumemiz elbette İslâm idi. Aynı tarihte bu sefer İslâm düşmanlarının her zamanki sinsi, kalleş ve arkadan vurucu eylemleriyle İsmail Haniye'nin şهادetini öğrendim. Hem de benim tam beklediğim gibi İran'da, Tahran'da, en korunaklı diye gösterilen bir mekânda, izahı zor bir şekilde gerçekleşmişti. Kalbimin kırıklığını tarif edecek kelimeleri bulmakta şu anda epeyce zorlanıyorum. Rabbimin desteği olmasa asla ayakta bile duracak hâlim kalmadı. Altmış yıldan bu yana çırpınıp duruyoruz, ben ve ismi-ni andığım bütün bu kardeşlerim, Müslümanlar, ne yani elbette biz, ne zaman zalimler karşısında mazlumları sahiplenen bir atılım yapacağız?

Birkaç yıl evvel *Kısa Türkiye Tarihi* çerçevesinde daha sonra kitaplaşacak<sup>2</sup> şekilde sekiz

konuşma yapmış ve Martin Luther King'i hatırlatarak dinleyicilerime ben de “I have a dream” (Bir Rüyam Var) demiştim. Pakistan, Mısır, İran ve Türkiye, iç yönetimlerinde ne yaparlarsa yapsınlar ama dış politikada en azından yüzde altmış ağız birliği göstererek sırt sırta verseler, Müslümanlarla onların düşmanları bu kadar uzun boylu uğraşabilir, baş edebilirler miydi? Benimki rüyaydı elbette ve galiba ben yaşarken de bir türlü gerçekleşmeyecek. Kalbimin yangınına kalaycı körükleri serinlik serper mi bilmem ama yitirmeyeceğim ümidimi. Ardımdan gelen genç Müslümanların, Konya'da son derslerini verdiğim çoğu sosyoloji talebesi genç insanların çabalarında Said ve Mikail hocaların bıraktıkları düşünce ve ilim emaneti ve mirasının bereketini bekleyeceğim.

### İLMİN HAYSİYETİ

Mikail Bayram Hoca'mızın Türkçe ilim tarihinde önemli bir mevkii her zaman bulunacaktır. Arapça, Farsça, İngilizce, Pehlevi, Kürtçe ve Türkçenin muhtelif lehçelerini iyi bildiği mevcut Batılı dönemlendirmede “Orta Çağ” diye adlandırılan yılların uzmanı olarak en zor metinlere ulaşarak onları okuyup derinlemesine yeni keşifler yaptığı, alışılmışın, ezberlerin dışında şeyler tespit ettiği için de kimi yobaz çevrelerce neredeyse aforoz edildiği vakidir. Alanında uzmanlık gerektiren okumalar, çözümlenmeler hususunda her zaman kendisine başvurulmasına rağmen kebabçılar, şekerciler ve bilumum din tacirlerinin hücumuna uğrayarak çalışmalarını gölgelenmek istenmiştir. Ben hadisenin bu tarafını tarihe, insaf nazarlarına ve ilahi adalete bırakarak beni duygusal boyutuyla alakadar eden dostluğu üzerinden bir şeyler yazmak istiyorum.

Onun vefatı ile benim kaygılarımı artıran husus, sahici ilim ehlinin yeryüzünden çekilmesiyle cehaletin daha da yaygınlaşarak, özellikle Müslüman muhitlerde kendine geniş alan açması tehlikesidir. Ne demek istiyorum? Hatırlansın, Müslümanlar Son Allah Elçisi sonrasındaki tarihlerinin daha en başında, siyasi, itikadi, ameli ihtilaflar sebebiyle cereyan eden ve çoğu kanlı şekilde neticelenen Cemal ve Siffin hadiselerini rahatlıkla anlatır dururlar. Onların birçoğu yalnızca Şii-Caferi fihhına mensup olanlar değil Sünniler de konu Muharrem ayı ve Kerbelâ'ya geldiğinde neredeyse çıldırarcasına tarafgirlik yapmaktan geri durmazlar. Bazen öyle aşırılıklara şahit olmuştuzdur ki eğer Hz. Hüseyin diye bir idollerini bulunmasaydı kimileri Allah Resûlü'nü

2 Metin Önal Mengüşoğlu, *Kısa Türkiye Tarihi*, Yıldırım Belediyesi Yayınları, Bursa, 2022.

bile tanımayacakmış gibi bağımlılık göstermişlerdir. Ancak yine o muhitler, tarih ve ilim projektorü Türkiyelilerin Selçuklu ve Osmanlı tarihine çevrildiğinde orada melankolik, romantik olmayı seçer, eksik ve gedikleri halının altına süpürmekten geri durmazlar.

Gerçek ilim ehli ne yapar? 1950’li yıllarda Mustafa Kemal’in naaşı henüz Anıtkabir’e taşınmadan, bulunduğu Ankara Etnoğrafya Müzesi’nde, beceriksiz mumyalama sonrasında patlar ve etrafa kimyasal zehir saçmaya başlar. Ne kadar gizlenmeye çalışılsa da durum budur. O tarihlerde Malatya’da kürsüye çıkan müftü İsmail Hatip Erzen, “Selçuklularda Mumyacılık” diye bir vaaz vermeye başlar. İki dönemin mumya sanatını mukayese ederek Batıcıların bu husustaki başarısızlığını haykırarak anlatmış. Babamdan işitmişim Erzen Hoca özgün lehçesiyle şöyle bağırıyormuş: “İşte patladı diyirem patladı!” Verdiği tipik örnek ise Harput’taki meşhur Arap Baba namlı türbedir. Bu türbede cesedi pek fazla çürümemiş bir ölü hakkında üretilen efsane, onun bir şehit olduğu, bu nedenle cesedinin çürümediği yönündedir. Oysa Selçuklular dönemindeki İslâmî anlayış mumyalamayı gayri meşru görmemekteydi. Bilinmesine rağmen halkın itikadına işlemiş bu inancı, mitolojiyi açıklamayı uygun bulmayan ve halkından gerçekleri saklayan, onları uyudukları mağarada kendi hâllerine bırakan siyaset ve ilim çevresinin vebalini kimler yüklenecektir?

İşte “destursuz bağdan üzüm yiyenlerin” ipliğini pazara çıkaran Mikail Bayram gibi sahici ilim ehlinin değeri burada meydana çıkmaktadır. Konu bizzat kendi tarihine gelse, orada işlenmiş bir ilim cinayeti varsa onu görmezden gelmeyecek ivazsız garazsız anlatabilme cesaretini taşımaktadırlar. Gazellerindeki 1968 yılına ait şu beyit onun anlayışı ve cesaretini öyle harika anlatıyor ki:

“Kıymet bilir ol, ömrü ziyan etme Sarayı  
Mazi heder olmuşsa emin ol gelecekten.”<sup>3</sup>

Ömrünü, kendi çalışma dönemiyle alakalı olup biten hadiselerin hiçbirini atlamadan olduğu gibi aktararak, bağlantılar kurarak gelecek nesillere gerçek bilgi sunmaya adadı. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeki bitirme tezi Zerdüştlük ve onunla bağlantılı olarak *Avesta* üzerinde çalışması onun gelecekte neler yapacağını habercisi sayılabılırdi. Sonra Anadolu’da telif edilen ilk eserin izini sürdü, Anadolu Sel-



Mikail Bayram

çukluları devrinin en önemli ilgi çekici kültür hadisesi ahiliği ve onun kadınlar kolu Anadolu Bacıları (Bacıyân-ı Rûm) teşkilatının gerçek mahiyetini aydınlatacak müstakil bir inceleme yaptı. Ne var ki bu çalışmasının değeri kadınların uzak yakın tarihini merak eden araştırmacılarca bile takdir edilmedi.

Haberci tarihçiliğin ötesine geçen Mikail Hoca, tarihin ışığında Nasreddin Hoca’yı çeşitli açılardan ele aldı, Selçuklular üzerine araştırmalarıyla uzun yıllar yaşadığı Konya’nın dinî ve fikrî çehresini ortaya koyan kitabı âdeta birbirinin içinden doğdu. Belki bu sayede İslâm, takva, iyilik, hoşgörü, insan sevgisi hülâsa aşırı dindarlık gibi söylemlerin ardına düşerek Müslümanları fırka fırka birbirinden kopartan türlü tarikat oluşumlarındaki entrikaları görmüştü. Oradaki çirkin rekabeti, düşmanlıkları, ihbarcılıkları, İslâm’ın sahih kaynağından kopuk, Doğu’nun İslâm dışı inanışlarından aktarılıp gelen uydurmaları, katkıları ayıklamayı, sahih olanı ortaya çıkartmayı aziz bir vazife bilmekteydi. Onun Ahi Evran ile Nasrettin Hoca’yı aynı kişi olarak anlatan tespiti ezberci muhitlerde ciddi rahatsızlıklar yaratıyordu. Ona göre Celalettin Rumi ile beraber hatırlanan Şemsi Tebrizî’nin Mecusi olduğuna dair iddiası kıyametler koparmıştı. Ama aynı tespiti yapan Halil İnalcık’a karşı kimsenin sesi çıkmamıştı. Çünkü Mikail Hoca’nın tevazuu buna engel teşkil ediyordu.

Tarihçi Cemal Kafadar ise söyleşilerinde Mikail Hoca’nın çalışmalarına dikkat çekmişti. Hoca’nın Ahi Evran, Nasrettin Hoca ve Mevlana üzerine çetrefil metinlerin filolojik ve paleografik meselelerini layıkıyla hallederek yaptığı çalışmaları zanaat kısmı bakımından çok kıymetli bulunduğunu söyledikten sonra dile getirdikleri

3 Mikail Bayram, *Sarâyi Divânı*, İnci Ofset, 2010, s. 61.



hakikaten değerliydi: “Mevlana’nın Anadolu’yu işgal eden Moğollara yakın olduğunu iddia edince kızdı insanlar. Oysa cidden düşünmeye ihtiyacımız var. Anadolu’da bir işgal olayı var, burada Mevlana’nın tavrı neydi? Bu soru daha önce sorulmamış. Mikail Bey’in bu soruyu düşünmüş olması bile güzel. Ayrıca bunu, *Mesnevi*’yi satır satır bağlamsal analize tabi tutarak yapmaya çalıştı ki, *Mesnevi*’ye bu şekilde tarihselliği içinde bakmak âdetten değildir. Mikail Bey, bunu belki de ilk kez mesele eden kişidir. Mevlana’nın mektuplarında sözü geçen Nasrettin’in kim olduğunu, bir başka metinde geçen dericinin ya da debbanın aynı kişi olup olmadığını, bütün bunların Ahi Evran olup olmadığını tartışıyor. Ahi Evran’ın Nasreddin Hoca ile aynı kişi olduğunu iddia ediyor. Kaç kere okudum, hâlâ ikna olmuş değilim ama bunlar önemli konular, orijinal sorular, ilginç yanıtlar. Selçuklu ve Danişmendli bölgelerinde ayrı kültürel eğilimlerin hâkim olduğunu, bunların bilahare Anadolu kültüründe değişik tavırların öncüsü olduğunu iddia etmesi son derece kayda değer, en azından Osmanlılardan önce düz ve yekpare bir Selçuklu Türklüğü gören anlayışı kırıyor. Şimdi bütün bunlar doğru dürüst tartışılmazken, nesi konuşuldu? Ele aldığı ünlü kişiler, hepsi yüceliğinden sual olunmaz büyüklerimiz tabii. (...) Hiçbir zaman Mikail Bey hak ettiği değeri bulamadı. Aynı şeyi Fransa’da, İngiltere’de biri yapsa, Montaigne ya da Shakespeare hakkında kimsenin sormadığı sorular sorarsa, yeni kaynaklar bulsa, klasikleşmiş metinleri önüne koyup satır satır analiz etse, müthiş ciddiye alınır.”<sup>4</sup>

Tarih ve edebiyat faslını bir kenara bıraksak günümüzde bile düşünüldüğünde Cumhurbaşkanı’nın ağzından Fetullahçılık için çıkan Haşhaşi benzetmesinin ne olduğu aşikâr değil midir? İşte Mikail Hoca bu ve benzeri olumsuzların tarihlerdeki örnekleri üzerinde son derece titiz bir dikkatle çalışıyordu. Tasavvuf kisvesiyle faaliyet gösteren öteki tarikatlar arasındaki çekişmeler, kavgalar, karşılıklı tekfirleşmeleri görüp, öğrenip anlatmamasının vebalini çekmek istemedi kimi meslektaşları gibi.

## BİRKAÇ HATIRA

Benim liseli yıllarımdan itibaren aralarına katıldığım Müslüman muhitte daima bizzat Mikail

4 Cemal Kafadar, “Bir Tarihçinin Marangozdan Hiçbir Farkı da Üstünlüğü de Yoktur”, söyleşi: Emre Can Dağhoğlu-Emrah Göker-Ümit Kurt, *Modus Operandi*, 2015, sayı: 1, s. 244

Bayram Hoca yahut adı bulunmuştur. Elbette yüz yüze tanışmalarımız o kadar eski değildir. Ne var ki okuryazarlık münasebeti bu gıyabi tanışmayı erkenden sağlamıştı. Biyografisini yazarlar pek söz etmeseler bile onun bütün kalbiyle katılarak yazılarını yayımladığı mecmualar şunlardı: Geçen yüzyılda 70’li yıllara denk gelen tarihlerde Ankara mahreçli *Kriter*, Bursa kaynaklı *Kelime* ve yine Konya’da yayımlanan *Varide*. Bu üç çevrenin dostu, ağabeyi ve hocasıydı Mikail Bayram. M. Said Çekmegil usta ile epeyce yakın, oğlu M. Selami Çekmegil ile de akrandı. Daha önce söylediğim gibi babam Nuri Bey ile de sohbetlerine doyum olmazdı. Çok sık olmasa bile Malatya, Ankara, İstanbul ve Bursa buluşmalarımızda onunla gerçekleştirdiğimiz sohbetlerin tadı hâlâ damağımdadır. *Kelime* dergisinde yayımlanan yazıları onun çalışma alanını özetler mahiyettedir: “Ahi Evran-Mevlana İhtilafının Mahiyeti ve Boyutları”, “İslâm’da ve İslâm Dünyasında Fütüvvet Hareketi”, “Devrinin Fikir Akımlarında Nasreddin Hoca’nın Yeri”, “Yunus Emre Eskişehirli (Sivrihisar) Olabilir mi?”, “13. Asır Başlarında Maveraünnehr’de Faaliyet Gösteren Bir Bahşi ile İlgili Bir Haber”, “Evhadü’l-Din Hamid El-Kirmanî (563-635/1168-1238)” ve “Menâkıbu’l-Kudsiyye’nin Neşri Hakkında”

Van’ın Saray ilçesinde doğduğunu belirgin kılan “Keyf Harasındadır” metnini unutmuş değilim tabii. Bu yazısı aynı zamanda onun erken kaybetmesine rağmen yine de annesinden, aile muhitinden öğrendiği dilin şivesini asla değiştirme ihtiyacı duymaksızın onu bütün kalbiyle benimseyerek konuşmakla kalmayıp yazdığını da gösteriyordu. Babası hakkında hiç olumlu söz söylediğini işitmemiştim. Dersimli babam ve Harputlu benim, onu dinlerken aldığımız hazza tarif etmekten dilim aciz kalıyor. Tatlı dilli diye bir deyimimiz vardır, düşünün bir yakın dostunuz var, birinci özelliği de tatlı dilli olmasıdır; dünya hazları içerisinde ona denk başka hangisi gösterilir? Ağzından bal akan anlatıcılardan biri olarak kalacak Mikail Hoca benim hatıra defterimde. Samimi bir mümin, samimi bir şair, samimi bir dost olarak göçtü bu dünyadan. Sarâyî mahlasıyla yazdığı gazelleri, şiirleri öylesine değerliydi ki benim için kimi musralarını ezbere okumaktaydım. Modern şiirde onun tarzı pek sürdürülmediğinden bugün belki yeni nesiller onun *Sarâyî Divânı*’nda topladığı şiirlerinden istifade edemeyecekler. Ancak onun yalnızca ciddi bir tarihçi değil aynı zamanda önemli bir



edebiyatçı hüviyetiyle okunacağından, anlaşılacağından emin olmak isterdim. Medine, Şam, Tahran, Tebriz, Bağdat, İstanbul ve Konya'da 150 bin civarında el yazması edebî ve tarihî metni incelediği hatırlanursa, niçin unutulmaması gerektiği anlaşılacaktır. Ayrıca şiirin, onu yazan şairin duygu ve düşüncelerini yansıttığı dikkate alınrsa Hoca'nın şiirlerinde akademik çalışmaları müddetince uğradığı haksızlıkların yansımalarını bulmak hiç zor olmayacaktır.

Ben Bursa'ya yerleştiğim yıllarda o Konya Selçuk Üniversitesi'ne tayin olmuştu. 1980 veya izleyen yılların birinde Konya'da Yusuf Ağa Kütüphanesi'ni tanzimle görevlendirildiğinde ziyaretine gitmiştim. Abdülbaki Gölpınarlı ile beraber çalışıyorlardı. Abdülbaki Hoca bende "Pamuk Dede" izlenimi bırakmıştı. Saçları ve sakalı o kadar beyazdı ki, herkesin hayranlığını cezbedecek bir görüntüsü vardı. Bana kütüphaneyi gezdirdi. Öteden beri Celalettin Rumi'nin Farsça yazdığı *Mesnevi*'nin Arapça önsözündeki, neredeyse bu metni Kur'an'a eşdeğer gösteren ifadeler canımızı sıkmaktaydı. Tam sekiz el yazması nüshayı bir araya getirerek en eski tarihlişinden en yenisine kadar baktık. Hatırladığım kadarıyla en eski nüshada bu Arapça önsöz yoktu. Ancak sonraki yıllarda kendisine bunu hatırlattığımda en eski nüshada da bu önsözün bulunduğunu söylemişti. Hangimiz eksik hatırlıyoruz bilmiyorum. Fakat merak edenler bakabilir, bu Arapça önsözde, *Mesnevi*'nin tıpkı Kur'an gibi âlemlerin Rabbi'nden inzâl olduğuna dair ifadeler yer almaktadır. Tıpkı Secde Suresi'nde Kur'an hakkında zikri geçen ayet gibi.

Kimilerinin ticaretine, kimilerinin ezber ve alışkanlıklarına ters gelen konuşmaları ve eserleriyle Mikail Hoca bir hayli sarsıcı, silkeleyici söylemini ardında bırakarak fena âleminden beka âlemine göç eyledi. Akrabaları, komşuları, mesai arkadaşları, talebeleri, dostları ve düşmanları oturup düşünmeliler. Musalla taşında yatan naaşı karşısında, "Nasıl bilirdiniz; hakkınızı helal ediyor musunuz?" sualine muhatap olanlar, olmayanlar şimdi konuşsunlar. O, kimi, hangi mazlumu incitmişti? Ondan insanlara karşı muamele ve münasebette tebessüm ve iyilikten gayrı ne görmüşlerdi? Elbette o da bir beşerdi, yazdıkları, tespitleri hususunda yanıldığı, eksik anladığı yerler mevcuttur. Peki, hangi âdem ev-

ladı aynı ahvâlle malul değildir ki? Ben kendi hesabıma ondan hep iyilik, güzellik gördüm. Güzel ahlak modeli bir hayat yaşadı yeryüzünde. İncindi ama incitmedi. İlmin ve sanatın haysiyetini asla yere düşürmemek için çok çabaladı. Ona Rabbimin mağfiretini diliyorum.

Mikail Hoca tarihçiliği yanında iyi bir eski edebiyat uzmanı ve dostu idi. Çok erken yaşlarında öğrendiği Farsça ile Hafız, Şeyh Sadi ve özellikle de Muhammed İkbâl'i okurdu. Osmanlı Türkçesi ile de kendini daha ziyade Fuzuli'ye yakın bulurdu. Ancak ilk mektep ve orta mektep yıllarında doğup büyüdüğü yörelere gelerek çalıp söyleyen halk âşıklarını da bizzat tanımış, onlardan etkilenmiştir. Bir yandan doğduğu yöredeki mahalli toplantılarda, *Ahmediye*, *Muhammediye*, *Envârul-Âşıkîn* gibi halk kitaplarının okunduğu meclislerde bulunurken, öte yandan da yöredeki medreselerde Arapça, Farsça, tefsir, kelam, tasavvuf derslerine devam etmişti. Doğduğu Saray ilçesinin yakınlarındaki bir bölgede tarihe General Muğlalı hadisesi diye geçen 33 sivil ve masum insanın askerler tarafından 1943 yılındaki katli onun üzerinde bir ömür etkisi süren bir devlet zulmü olarak kalmıştır. Şiire ilgisinin aralarında çocukluk arkadaşlarının da bulunduğu bu maktullerle bir münasebeti olmalı, diye düşünmüşümdür daima. Çünkü türkülere de şiirlere de benim hayatımda hep böylesi dengelerin kıskırtmasıyla yöneliş doğmuştur. Yazımı onun *Kelime* dergimizin Ağustos 1986 tarihli 3. sayısında yayımladığımız gazeliyle bitirmek istiyorum. Etrafımızda sayısız miktarda dolanıp duran münafıklıklara dair Fuzuli'ninkilerden geri kalmayan bir yetkinlikteki bu gazelin esprisi ayrıca Azeri Lehçesiyle yazılmış olmasındaydı:

"O'na bir lehze temâşâ mene min can getirir  
Özümün hüsnüne her ğamzesi burhan getirir  
Bahirem yâre edir herkese bir lutf-u kerem  
Darıhan özgelerin derdine derman getirir  
Deyirem bir de benim derdime bir çâre getir  
O gedir tezce benim katlime ferman getirir  
Duyuram küfrünü mâ'lum eliyir men yoğ iken  
Meni gördükte koyur küfrünü iman getirir  
Dodağından dağıdır herkese bir âb-ı heyat  
Mene sunmâğa heman bâde-i hicran getirir  
Bele bir eşke özün verme Serâyî ki bu eşk  
Bilesen akle ziyan rûha da buhran getirir."<sup>5</sup>

5 Mikail Bayram, "Gazel", *Kelime*, 1986, sayı: 3, s. 6.

# D. Mehmet Doğan: Yabancılaşmaya Karşı Yalınkılıç Bir Mütefekkir

ABDURRAHMAN GÜNER

Cumhuriyet'in kuruluşunun üzerinden 100 sene geçti. Bir asırlık devlet evvelen beri süregelen problemlerini hâlâ aşabilmiş değil. Aşabilmek bir yana bazı meselelerin katmerlenerek büyüdüğünü söylemek mümkün. Türkiye'nin kurucu ideolojisi Kemalizm ve onun siyasi partisi CHP uzun yıllardır iktidara gelemese dahi altı oku ile devletin üzerindeki sahiplik mührünü koruyor. Çarpıtılmış kelimelerle ve kavramlarla papağanlaştırılan ve düşünmekten yoksun bırakılan cahillerin hegemonyası hakkın ve hakikatın sesinin bastırılması için seferber kılınıyor.

Devlet ile toplum ilişkilerini kendi düşünce pratiği etrafında inşa eden Kemalizm'in ortaya çıkış mantığı ve icraatları üzerine akıl yürütmek Türkiye'nin problemlerini anlamanın da ilk evresini teşkil eder. Ancak bu meseleyi düşünmek devletin oluşturduğu atmosfer sebebiyle gerçek anlamda mümkün değil. Türkiye'de birçok mesele her bir zerresine kadar gereksiz denebilecek bir detaycılıkla tartışılırken Kemalizm'i konuşmak ise hâlâ hayli zor. Şu var ki Kemalizm ancak Kemalistlerin izin verdiği kadar tartışılabilir.

100 yıllık bir devletin sorunlarının bulunmaması düşünülemez. Her organizma doğma, ge-

leşme evrelerinde ve sonrasında problemler yaşayacaktır. Esas problem ise mevcut sorunların üzerine düşünmeyi imkânsız hâle getirecek bir baskı atmosferinin inşasıdır. Türkiye'yi kuran aklın pozitivist teamülleri benimsemesi ülkenin bugün yaşadığı açmazların birçoğunun temelinde yer almaktadır. O hâlde kendisini bu toplumun meseleleriyle alakalı gören herkesin öncelikle Kemalizm'i rahatlıkla eleştiriye tabi tutabilecek bir Türkiye gerçekliğini talep etmesi gerekir. Aksi hâlde kanserli hücrelerin vücuda yayılarak organizmayı ele geçirmesi kaçınılmazdır.

Herkesin çekindiği, linç edilme kaygısıyla geri durduğu bir tartışmayı yürütmek şüphesiz ki yürek isteyen bir iştir. Yürekli insanlar deniz feneri misali karanlıkta bir alametifarika olarak, oradan oraya sürüklenen insanlara yol gösterirler. Geçen ay aramızdan ayrılan D. Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti* isimli eseriyle başlatabileceğimiz müstesna kitaplarıyla herkesin susturulmaya çalıştığı bir meselede ömrü hayatı boyunca konuşup yazmayı tercih etti. Böylece Türkiye'nin iz bırakmış sayılı mütefekkirlerden biri mevkiine yerleşti. Merhum o kadar sarıh ve belîğ bir şekilde konuştu ki on binlerce baskı yapan bu eserini izleyen *Tarih ve Toplum*, *Kemalizm*, *Kültürel*

*Savaş ve Savaş Kültürü*, *Cami-deki Şair: Mehmed Âkif, İletişim veya Dehşet Çağı*, *Bir Lügat Bulamadım*, *Yüzyılın Soykırımı*, *Dil, Kültür ve Yabancılaşma*, *Mağlubiyet İdeolojisinin Sonu*, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-ne Giriş*, *Neden Klasiklerimiz Yok?*, *Kelimelerin Seyir Defteri*, *Türkçe'nin Cenaze Töreni, 1932: Dinî İnkılap Yılı* gibi kitaplarında sorduğu sorulara muarızları tarafından hâlâ cevap verilememiştir.

## YABANCILAŞMA İHANETİNİN ZEMİNİ OLARAK BATILILAŞMA

Çok bilinen şeylerin pek de hakıyla bilinmediğini söyleyen D. Mehmet Doğan, Batılılaşmayı Cumhuriyet devri ile birlikte başlayan bir olgu şeklinde değil Tanzimat Fermanı'yla başlatarak tartışmayı daha kapsamlı bir çerçeveye oturtmuştur. Türkiye'de Batılılaşma sömürgecilik faaliyetlerinin uzantısı olarak iş görmüştür. Emperyalist devletler sömürgeciliği işgal ile sınırlandırmayıp "kendi hâline terk ettikleri" ülkelerde yabancılaştırılmış Batı yanlısı bir yönetici sınıfı bırakacaklardır. Bu bağlamda Batıcılık Türkiye'de ve İslâm coğrafyasında yönetici elitlerin temel ideolojisi şeklinde tebarüz eder. Bunların kendilerini Arap, Türk, Kürt milliyetçisi diye tanımlamaları Batıcı oldukları

gerçeğine engel değil hatta bu ideolojilerin mahiyetine dair de epeyce önemli bir noktaya işaret etmektedir. Batıcılık bir düşünme biçimi olarak Batı dışı dünyaya zorla giydirilen bir deli gömleğidir. Bu gömleği giymek istemeyenler ya zindan ya ölüm tercihleri arasında kalmaktadır. Garplılaşma, medenileşme, muasırlaşma, çağdaşlaşma ne denirse denilsin Batıcılık yukarıdan inme, dayatmacı uygulamalarıyla bir kimlik sorununa yol açmaktadır. Batılılaşma bulanık, huzursuz, tekinsiz, özetle yabancılaşmış kimliklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

D. Mehmet Doğan bu sebeple 1975'te yayımlanan ilk kitabı için, bu topluma yapılan bir ihanetin portresini çıkarmak maksadına binaen *Batılılaşma İhaneti* ismini tercih etmiştir. Batılılaşmak için ortaya konulan onca çaba, yürütülen kültürel savaş yıllar yılı dayatmayla kabullenilmesi beklenen zorbalıklar büyük bir ihanetten başka bir anlama gelmemektedir. Ön yargılarını kısmen de olsa aşabilen Fethi Naci ve Mete Tunçay gibi isimler de eserin bu yönünün farkına varmışlardır. Doğan'ın *Batılılaşma İhaneti* kitabının günümüzde sembolik bir eser olarak çok daha önemli bir yerde durduğunu söylemek mümkün. Zira artık bahsedilen kimlik problemleri son yıllarda içinden çıkılmaz bir hâl almış vaziyettedir.<sup>1</sup> Top-

1 Kibirli tavırlarıyla herkese çıkışarak had bildirmeye çalışan ve filozof kisvesiyle sosyal medya maymunluğuna soyunan bir zatın *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi, Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet* kitaplarını reddederek karşı cephede yer aldığı bir vasatta D. Mehmet Doğan'ın 1932: *Dini İnkılap Yılı* eserini neşretmesi başlı başına müstakil bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

lumun geniş kesimlerini oluşturan muhafazakâr, dindar ve İslâmcı kesimleri saran korku hâli Türkiye Batılılaşmasının ideolojik pratiği olarak Kemalizm'e kaybedilen nesiller gerçeğinden güç alıyor. *Batılılaşma İhaneti* (ve süreğindeki eserler) ise bu topluma kendilerini var eden geçmişi, mutabakat kurulabilecek müşterek noktaları hatırlatarak karanlıkta deniz feneri misali yol gösterici olmayı sürdürüyor.

Türkiye'nin kültürel savaş alanında kültürel kimliğini yitirmeden var olmak kaygısı çeken ve mukavemet şuurunun unsurlarını biteviye araştıran D. Mehmet Doğan'ın eserine haberleşme ağları ve bunları bulunduran kültür-iktisat çevrelerini inceleyerek başlamasının onun basın-yayın okulu ve TRT geçmişiyle yakından ilgili olduğu muhakkaktır. Batılılaşma ve Kemalizm'e dair yapılan incelemelerin çoğunlukla siyasal ve tarihî bağlamla sınırlı kalınarak ele alındığı düşünüldüğünde Doğan'ın çizdiği çerçevenin özgünlüğü de daha iyi anlaşılacaktır. Haberleşme araçları üzerindeki bürokratik vesayet varlığına dikkat çeken Doğan, yıllardır süregelen kültürel iktidar tartışmalarına da *kültürel savaş* noktasında büyük katkı sunarken hep görmezden gelinen bir zemine dikkat çekiyor. Harf devrimi ile yaşatılan büyük yıkımdan önce komünikasyonda var olan tekleleşme sorununun çok daha köklü olduğunu gösteriyor.

Cami, tekke, zaviye gibi geleneksel haberleşme kurumlarının Cumhuriyet ile birlikte hedef tahtasına yerleştirilmesiyle beraber toplumun bir arada bulunmasına anlam kazandıracak zeminler de ortadan kaldırılmıştır. Bir şekilde herkes radyo



D. Mehmet Doğan

başında "ajanslardan" gelecek haberlere kulak kesilmişi ve haber almanın mantığı ve mahiyeti tümüyle değiştirilmiştir. Devlet dışında uzun yıllar boyunca kimsenin bu tekeli kıramadığı da düşünüldüğünde devletin şehirden taşraya kadar tesis ettiği hâkimiyet alanı ve gücü daha evvel hiçbir zaman olmadığı boyutlara ulaşmıştır. Batılılaşma cereyanı bu bağlamda devletin kurucu ideolojisi Kemalizm'in bütün bir toplumu tepeden tırnağa yeni baştan düzenlemek için kullandığı harekete geçirci güçken araçlar da bu süreçte çok önemli bir rol üstlenmiştir.

Kemalizm'in toplumla diyalog kurma biçimlerinden birisi de kapıkulu ediplerin kaleme aldığı şiirlerdir. "Şiirlerin Cumhuriyeti" başlığı altında sonradan farklı araştırmacıların da alıntılacağı şiirler D. Mehmet Doğan tarafından tarihin tozlu raflarından çıkarılarak unutulması engellenmiştir. Cumhuriyet ile birlikte başlayan modernleşme hamlesi dönemin hâkim akımlarının da etkisiyle maddecî bir arka plana sahipti. Cumhuriyet'in kurucu aklı kendi ideallerini "yeni bir din" gibi görmekten çekinmemiştir. Toplumun birlikteliğini sağlayan artık İslâm değil Kemalizm ve onun tasavvuru



olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Kemalizm'in dinî-mistik teamülleri marşların eşlik ettiği ritüeller silsilesi içinde topluma dayatılmıştır. Doğan, *Varlık* dergisinin banilerinden Yaşar Nabi'nin "Yeni Din Ezanları" şiirinden aktarıyor: "Motorların şarkısı olsun yeni bestemiz/ Yeni din ezanları minareler yerine/Bulutları püskürten bacalardan okunsun/Ceddimiz nasıl önce tapardıysa ateşe/ Öyle Cumhuriyetle doldurduk kalbimizi"<sup>2</sup>

Geçen 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarında Gaziantep'teki şehit İsmail Haniye posterlerine CHP'li grubun saldırısı aradan geçen yıllara rağmen değişen hiçbir şeyin olmadığını delilidir. Zira Haniye posterini indirilirken yerine Kemalizm'i temsil eden bir poster asılmıştır. Türkiye'de kim muktedir olursa olsun İslâm ile ilişkili her şey düşmanlaştırılırken Kemalist sembol ve simgeler yüceltilir. Sol-Kemalistlerin sebep olduğu faciayı görmek için Gaziantep'teki saldırı bu yönüyle de önemli işaretler taşıyor. Haniye'ye duyulan öfke onun kişiliği ve temsil ettiği değerlerle yakından ilgiliyken Kemalistlerin aylardır çocuk çocuk demeden Filistinlileri katleden işgal rejimine böylesi bir öfke duyduğunu kanıtlayacak bir delil ise maalesef yoktur. D. Mehmet Doğan'ın 2002'de dediği gibi "Azgın azınlık makul çoğunluğun makuliyet ölçülerine her fırsatta tecavüzü vazife telakki ediyor. Bunun için ne yapılması gerekirse yapıyor; çarpıtma, bozma, yozlaştırma, elinden ne gelirse ardına koymuyor."<sup>3</sup>

2 D. Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976, s. 32

3 D. Mehmet Doğan, "Azgın Azınlık, Makul Çoğunluğa Ahkâm Kesiyor!", *Anadolu Gençlik*, 2002,

## TÜRKÇENİN KATLİ VE DİL DEVRİMİ

D. Mehmet Doğan denilince akla gelen ilk konulardan birisi şüphesiz dil meselesidir. İlk baskısı 1981'de çıkan okkalı *Büyük Türkçe Sözlük*<sup>4</sup> eseriyle Türkçenin yaşadığı değişimi gözler önüne seren ve Türkçeyi var eden köklere yönelik abidevi bir eser ortaya koyan Doğan'ın yoğunlaştığı problemlerden birisi de sentetikliği ile zihin işleyişimizi sekteye uğratan dil devrimidir. Çünkü o, sözlüğümüz sınırlanırken, zihni faaliyetlerimizin sınırlandırıldığını, bilme ve düşünme kapasitemizin daraldığını farkındaydı. Bunu Tanzimat'tan bu yana gelen değişimin bir devamı olarak<sup>5</sup> değerlendiren Doğan, *Batılılaşma İhaneti* kitabında Türkçenin Arapça ve Farsça ile birlikteliğinden oluşan beynelmile yapısının "özleştirme" faaliyetleriyle nasıl kıyım tabi tutulduğunu detaylı bir şekilde inceler.

Aşağılık duygusuyla hareket eden Cumhuriyet aydınları Batı'ya karşı duydukları ezikliği tatmin etmek için Türkçenin gücünü ispat etmeye çalıştılar. Bu akıl dışı fikirlerden ilhamla oluşturulan "Güneş Dil Teorisi" Sümerlerin dahi Türkçe konuş-

sayı: 29, s. 21.

- 4 Doğan *Büyük Türkçe Sözlük 2* ciltlik bir eser hâline geldi. Sözlüğün söz varlığı 130 bine ulaşırken 8. baskısına kelimelerin Osmanlıca yazılışları da eklendi. Doğan'ın bu eserinin çocuklar için hazırlanmış *İlk Sözlük* adında özel bir baskısını da bu vesileyle hatırlatmak isteriz. Bu kitap çocukların kelimelerle sağlıklı irtibatlar kurması için resimlerle desteklenmiş hayli kıymetli bir çalışmaydı. Uzun yıllardır baskısı bulunmayan eser yayıncılar tarafından tekrar fark edilmeyi bekliyor...
- 5 D. Mehmet Doğan, *Batılılaşma İhaneti*, s. 97.

tuğunu iddia edecek kadar ileri gitmişti. Şimdilerde mizah malzemesi olarak kullanılan bu teoriler Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet politikasıydı. Devletin aydınları da her platformda bu tezleri savunuyor ve yeni ulus devletin İslâmî kökenlerinden sıyrılarak Batı ile birlikte yürümeye hazır olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlardı. Doğan, Hz. Âdem'in cennetten kovulmasına dair "arı Türkçe" ile yazılmış bir metni de kitabına ekleyerek belgeleriyle yaşanan vahameti gözler önüne serer. Yazının başlığı şu şekilde: "Adam Yalvacın Uçmaktan Kovulması"

Dil devrimi Batıcılık ve Batılılaşmanın en sert uygulandığı dünyada eşine benzerine az rastlanır bir süreçtir. Zaten böyle olduğu için günümüzde Kemalist değirmene su taşıyan ve geçenlerde bu dünyadan göçen Necdet Sakaoğlu gibi tarihçilerden; denemeleriyle bilinen, kendisini Atatürkçü yahut Kemalist olarak tanımlamasa da onu Mustafa Kemal'i "yirminci yüzyılın en büyük devrimcisi" sayan Enis Batur'a kadar herkes yılda bir muhakkak (*Tarih* dergisindeki yazılarında mesela) dil devrimini göklere çıkaran yazılar kaleme alma tutumunu 2020'lerde bile sürdürmüşlerdir. D. Mehmet Doğan ise kitaplarının yanında editörlüğünü üstlendiği *Karabatak* dergisinin Türk Dil Kurumu'nun 90. yılının kutlandığı 2022'de yayımlanan ilgili özel sayısında böylesi isimlerin yazdıklarına karşı meselenin gözlerden irak tutulmaya çalışılan kısımlarını hatırlatmıştı. Musiki ve dildeki Batılılaşma çalışmaları birlikte yürütülmüş ve Atatürk "arı Türkçe" ile ilk demecini İsveç veliahdının önünde sarf etmiştir. Aynı zamanda Nurullah Ataç gibi dil devriminin ateşli savunucuları devrimden sonra



Latincenin okullarda zorunlu ders olarak okutulması çağrısında bulunmuşlardır. Bu adımlar, “arı Türkçe” ile hedeflenen şeyin, Türkçeyi var eden İslâmî bağlarından arındırılmış, Batılı değerlere uyum sağlamış yeni bir dil oluşturmak olduğunu göstermektedir.

Dil devrimi aslında Cumhuriyet aydınının şahsiyet buhranını da özetleyecek örneklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dönemin gazetelerinden haberlerle yaşanan buhranı aktaran D. Mehmet Doğan, öncelikle işin Atatürk’le başladığını ifade eder. Onun Kemal olan ikinci ismini “Kamal” şeklinde değiştirmesi bilindiği üzere Kemal’in Arapça olmasından duyulan rahatsızlığın sonucudur. Ancak iş bununla sınırlı değildir. *Ulus* gazetesindeki 1934 ve 1935 tarihli iki haberde de benzer örneklere rastlanır. Yozgat Mebusu Ali Avni, Atatürk’e gelerek kendisine öz Türkçe bir isim vermesini rica etmiş ve adı “Sungur” olarak değiştirilmiştir. Çeşme’de ise dördüncü sınıf öğrencileri haberde aktarıldığına göre kendi istekleriyle mahkemeye başvurarak Arapça isimlerinin öz Türkçeleriyle değiştirilmesini talep etmişlerdir.<sup>6</sup>

### NIÇİN YENİDEN OKUMALI?

Yakın ve uzak tarihimizde hayatlarını, değerlerini doğru öğrenemediğimiz veya değerlendirmediğimiz isimler çoktur. Aramızdan ayrılan D. Mehmet Doğan, *Modernleşmenin Bedeli* kitabında şöyle diyordu: “Şiddetli saldırılara maruz bırakılan zihnimize meydana gelen ağır hasarları onarmak, gelecek nesillerin doğru zeminde, milletimizin birikiminin farkında olarak dünyayı kavrayabilmesi yönünde çalışmak... Bugüne

kadar sarf ettiğim bütün emeklerimi, gayretlerimi bu cümle ile özetleyebilirim. En hasarlı alanlarda doğru bildiğimi söylemek, tarih idrakini mihverine oturtmak, dili bir medeniyet bilinci ile kavramak, edebiyat ve sanat alanını bir bütün olarak görerek köklerimizden kopmadan yeni olmak.”<sup>7</sup>

Hakikaten D. Mehmet Doğan, yaşadıklarımızdan hareket ederek dil ve kültür konuları ağırlıklı olmak üzere meselelerimizi belirli çerçevede ele alıp tahlil etti. Olayların ve kahramanların geri planını, geçmişini kurcaladı ve genel geçere aykırı doğrular ortaya koydu. Doğan her fırsatta Batılıların, dünya üzerindeki zorba yönetimleri için Türkiye’nin önemli mukavemet noktalarından birisi olduğunu gayet iyi bildiklerini, o yüzden Türkiye’yi İslâm dünyasından yalıtılmak için ne gerekirse yaptıklarını vurguladı. Bazı tarih okurlarının da tuhaflığı bu noktada biçimlenir. Yabancı tarihçilere, sol liberal geçinenlere aşınadır fakat hipermetrobu azdığı için burnunun dibindeki *Mağlubiyet İdeolojisinin Sonu* (2007) kitabının meselesini kavrayamaz. Oysa post-Kemalizm kavramının en sağlam kavrayışlarından biri onun eserinde beklemektedir.

Şüphesiz D. Mehmet Doğan, yazdıklarıyla ve şahitliğiyle örnek bir hayat yaşadı, kalıcı izler bıraktı. Son yıllarda özellikle görünürlüğü artan şahsiyet buhranı örnekleri karşısında Doğan, Kemalizm ve Batılılaşma söz konusu olduğunda hiçbir şekilde taviz vermedi. Bu bakımdan esas önem taşıyanın ne olduğunu hepimize hatırlattı. Doğan zalimlere meyletmedi ve

birilerine yaranmak, hoş görünmek için lafı eğip bükenlerden olmadı. Doğru bildiğini söylemekten ve daha önemlisi yaşamaktan geri durmadı. Öncü niteliğini fazlasıyla hak eden *Batılılaşma İhaneti* kitabı onun durduğu yerin nişanesidir!

Ülkemizde yaşanan yabancılaşma insanımızı derin bir kargaşanın içine itmiştir. İyi güzel, doğru vb. kavramlar konusundaki görüşler fevkalade çarpıtılmış ve yok edilmiştir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler ise sömürgeciliği sistemleştirmiş ve gelenekleştirmiş, Batı’nın gücüne güç katmıştır. Öyle anlaşıyor ki Batı’nın her türlü teknoloji ile teçhiz edilmiş kültürel saldırganlığına karşı koymak, tamamen imkânsız hâle getirilmek istenmektedir. Oysa kültürel karşı koyuş bir kimlik ve insanlık meselesidir. Kültürel saldırganlığa teslim olan toplum kimliğini yitirir, insanı da şahsiyetli olmaktan çıkar. Kültürel savaşla artık Türkiye’de, camiamızda, evimizde karşı karşıya olduğumuzu unutmamalıyız ve bu savaşın gerçek boyutlarının farkında olmalıyız.

Bu sebeple muhafazakâr-dindar camiada kimlik krizlerinin konuşulduğu bir zaman diliminde, D. Mehmet Doğan’ın *Batılılaşma İhaneti* ve devamındaki eserlerinin yeniden okunup üzerine uzun müzakerelerin yapılması gerekliliği önümüzde duruyor. Yüzyılları bulan kimlik bunalımını aşmamız için buralara nasıl geldiğimizin bir fotoğrafını çekmek başlı başına bir meseledir. 2025, *Batılılaşma İhaneti* kitabının yayımlanışının 50’nci yılı. İslâmî camianın Doğan’ın bu müstesna kitabı üzerinden Kemalizm ve onun Türkiye üzerindeki yozlaştırıcı tesirini tartışmaya açması için bir vesile daha...

7 D. Mehmet Doğan, *Modernleşmenin Bedeli*, Atlas Yayınları, Ankara, 2017.

6 D. Mehmet Doğan, *age.*, s. 125.

# Türkiye'nin 100 Yıllık Çocuk Gerçeği

ÖMER KANTARCI

Hemen herkesin farkında olduğu üzere Cumhuriyet Türkiye'sinin ikinci yüzyılında önümüzde çocukla ilgili dağ gibi sorunlar var. Son birkaç aydır Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine dayanarak ülkemizde doğurganlık oranının hızlı bir şekilde düştüğü, birtakım tedbirlerin alınması gerektiği, yirmi sene sonra iş gücü verimliliğinin ciddi şekilde azalacağı hatta askere gidecek genç bulunamayacağı şeklinde yorumlar bunun bir boyutu. Üzülerek belirtmeliyiz ki yine bir öngörüsüzlük ve plansızlıkla karşı karşıyayız. Tabi bunun yarım yüzyıla varan bir süreçte oluştuğunu da ifade etmek gerekiyor. Nedenlerini sorguladığımızda aklımıza ilk gelenler; süregelen modernleşme çabaları, çok uzun ve istenen sonucu vermeyen eğitim sistemi, reel politik adımlar, günü kurtarmaya yönelik çalışmalar ve ihmal edilen bazı gerçekler... İhmal edilen "gerçeklerin" başında ise şüphe yok ki çocuk/çocukluk meseleleri ve aile geliyor.

Bu sözünü ettiğimiz ihmal edilen gerçeğe işaret eden, çözümleri sunan, gönüllülerin yaptığı nitelikli çalışmalar da elbette var. Çocuk Vakfı'nın çocukların iyiliği ve esenliği için yirmi dört

yılı aşan çalışmaları buna örnek verilebilir. Türkiye'de çocuk hakları ve çocuk merkezli çalışmalar deyince ilk akla gelen isimlerden biri kuşkusuz Mustafa Ruhi Şirin'dir. Çocuk ve çocukluk konularını ciddiyetle ele almış, yayınladığı muhtelif kitaplarla *çocuk ödevini* yerine getirmeye gayret etmiştir. Kurduğu Çocuk Vakfı'yla bu çalışmalara kurumsal bir kimlik kazandırması, projeler hazırlaması da aynı samimi duyguların fiiliyata aktarılmasıdır. Ülkemizde ilk kez her yönüyle çocukluğu merkeze alan bir yıllık hazırlanması da bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Çocuk Vakfı Dijital Yayınları etiketiyle pdf olarak vakfın internet sitesinden de erişilebilen *Türkiye Çocuk Yılı 2023* adlı çalışmanın genel yayın yönetmeni Mustafa Ruhi Şirin. Yıllıkta yüz yirmi akademisyen, yazar ve eğitimcinin çocukla ilgili farklı konulardaki yazılarının yanı sıra Türk edebiyatının önde gelen şair ve yazarlarının çocuk merkezli (daha önce yazılmış) yazılarına da yer veriliyor. Ara bölümlerde konunun uzmanlarıyla söyleşiler yapılarak meselelere geniş bir pencereden bakılmış. Çerçeve yazılar başlığında edebiyatımızın ve kültür dünyamızın kıymetli isimlerinin (Ahmet Haşim, Peyami Safa, Sezai Karakoç, Ahmet



Hamdi Tanpınar, Nurettin Topçu, Behçet Necatigil, Beşir Ayvazoğlu, Ülkü Tamer, F. Hüsnü Dağlarca...) yazılarıyla da yıllık daha da kuvvetlendirilmiş. Çalışmada dikkat çeken bir başka incelik de her bölümün girişinde bir şiirin bulunması. Dahası yıllıkta şairlerin şiirlerine çocukluk ve yetişkinlik fotoğraflarıyla birlikte yer verilmesi. Tüm bunların ve daha fazlasının niçin ve nasıl yapıldığını kavramak için Mustafa Ruhi Şirin'in yıllıktaki "Türkiye Çocuk Yılı 2023 Günlüğü" başlıklı metninin okunması gerekir.

*Türkiye Çocuk Yılı 2023*, içerik mimarisi bakımından hayli geniş ve kuşatıcı. Zira yıllık ülkemizin çocuk gerçeğini, çocukluk tarihi bağlamında bütün bileşenleriyle belgelemek yerine, çocuk ve çocukluk merkezli ana temalardan hareketle ortaya koyuyor. Çocuk hukuku ve çocuk hakları, aile ve çocuk, çocuk sağlığı politikaları, çocuk eğitimi, çocuk ve medya, çocuk kültürü ve sanat, okuma kültürü ve çocuk edebiyatı bu temalardan bazıları. Yıllıkta ayrıca 7-15 yaş arasında 168 çocuğun çocuk hakları, eğitim ve çevre konusunda görüşlerine de başvuruldu. Karekod yöntemiyle 92 makale, rapor ve strateji belgesi ve kaynağa da yer verilen çalışma toplamda 2462 sayfadan oluşuyor.

## ÇOCUKLA İLGİLİ "BÜYÜK RESMİ" GÖRMEYE ÇALIŞMAK

Cumhuriyet devrinin ilk yüzyılı hakkında ilk toplu içerik mimarisinden meydana gelen yıllığın girişindeki "Ülkemizin ilk çocuk yıllığı *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023*'ü haklarını yaşayamamış, yoksul büyümüş, zekâ ve yeteneği öldürülmüş çocuklarımıza adıyoruz." cümlesi çalışmanın hazırlanma gayesi hakkında bizlere değerli bir ipucu veriyor. Muhtevaya bakıldığında çocukla ilgili hemen her konunun cesurca tartışılıp ele alındığını görüyoruz.

Ömrünü çocuk meselesine adanmış, Çocuk Vakfı etrafında çalışmalarını geniş bir zemine yayan Mustafa Ruhi Şirin, niçin böyle bir çalışmaya giriştiklerini yıllığın ilk sayfalarında açıklıyor: "Türkiye'de henüz çocuk ve medeniyet fikri çerçevesinde büyük sorunların sorulmadığı kanaatindeyiz. Cumhuriyet Dönemi ya bütün yönleriyle yüceltilmiş ya da kökten eleştirilerin odağına yerleştirilerek bugünlere gelmiştir." Bu tespitlerden önce ülkemizdeki çocuk algısını, politikalarını, tarihsel arka planını da gündeme getirerek ele alıyor. Üç yüz yıla yaklaşan modernleşme sürecinde yerli kültür-medeniyet birikimi ile Batı savunucuları arasındaki gerginlikten en çok etkilenen alanın ise şüphesiz çocuklar ve çocukluk olduğunu dile getiriyor. Bu gerginliğin sebebi, çocuk meselesine iki farklı zihinle yaklaşılmasıdır. Çocuğa kültür-medeniyetimizin ölçütlerine göre yaklaşanların açmazı, geleneksel mirası ve çocukluğu (sanki hiçbir şey değişmemiş) olduğu gibi yaşamayı önermeleri olurken; yönü Batı'ya dönük seküler modernleşmeyi savunanlar ise Batılı bilgi ve kurumlara dayalı anlayışla çocuk gerçeğine eğilmişler ve bunu ilkokuldan üniversiteye kadar dayatarak yapmaya çalışmışlardır. Bunun nedeni ise, Cumhuriyet Türki-

yesinde tek tip insan yetiştirme anlayışından düşünme eğitimi aşamasına geçilememesidir.

Türkiye'de çocuk ve çocukluk gerçeğinin kavranamayışı biraz da eleştirel bakışın eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Mustafa Ruhi Şirin 100 yılı değerlendirme hedefiyle bu yıllığı hazırlarken dört kavramdan yola çıkarak çocuk meselesinde "büyük resme" bakmanın önemine değiniyor: "Özgürlük, özgünlük, özgüven ve özeleştirici kavramlarını merkeze alarak çocuk ve çocukluğun büyük resmine bütüncül bakmaya yönelerek 100 yıllık çocuk gerçeğiyle yüzleşmek!"

Bu kavramları şu şekilde yorumlamak mümkün: Çocuk haklarını ve çocukluğu nesnel ölçülere göre savunmak, onların yaşama şartlarını adil hâle getirmek *özgürlük*; bu coğrafyanın birikimini ciddiye alıp yaşadığımız zamana uyarlamak *özgünlük*; çocukla ilgili meselelerde kendi değer ve inanç dünyamıza güvenmek *özgüven*; geçmişten bugüne tarihî tecrübelerimizi kritik ederek okuma ve yeni bir politika geliştirme *özeleştirici* kavramıyla açıklanabilir.

Mustafa Ruhi Şirin, *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023*'ün girişinde yıllığın amacı ve işlevi yanında yıllığın özeleştirici boyutunun da farkına varılmasını kolaylaştıracak çok önemli tespitlerde bulunuyor. Ülkemizdeki sosyal politikaların "hak temelli" olamayışı, daha çok maddi yardımlarla bu alanın doldurulması, ekonomik imkânların çocuklar lehine kullanılmaması, çocukluk tarihi ve sosyolojisi alanındaki çalışmaların azlığı, resmî ideolojinin gölgesi altında Batı medeniyeti merkezli çocuk anlayışının dayatılması, aydınların çocuk meselesi üzerinde yazma isteksizliği ya da bunu önemsiz görmeleri bu çerçevede zikredilebilir.

Cumhuriyet'in ilk yüzyılında çocuklar lehine müspet adımla-

rın da atıldığını bilhassa sağlık ve eğitimle ilgili kazanım ve birikimlerin değerini kabul eden Mustafa Ruhi Şirin, buna rağmen Türkiye'ye özgün sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve hukuki programlar bakımından dünya ölçeğinin altında kaldığımızı söylemektedir. İşte bu noktada günlüklerindeki şu tespitin değeri daha iyi anlaşılacaktır: "Bugün Türkiye aile ve çocuk sorunlarını çözemeyecek duruma gelmişse temel nedeni kültür ve sosyal politika tercihi ile yanlış modernleşme uygulamalarıdır."

## ÇOCUK AİLENİN MERKEZİNDE Mİ?

Çerçevesi geniş olan *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023*'te sosyal tarih ve geçen 100 yılı değerlendirme amacını belirgin duruma getirmek için yapılan söyleşiler kıymetli. Burada Yahya Akyüz, Olcay Neyzi, Ayşegül Ataman, Füsün Akarsu, Mustafa Aydın, Gülten Dayıoğlu, Yalvaç Ural, Fatih Erdoğan, Bülent Yılmaz, Şengül Öymen Gür, Erol Erdoğan, Haşım Vatandaş söyleşileri yer alıyor.

Yıllıkta dikkat çeken söyleşilerden biri Mahmut Hakkı Akin'in Mustafa Aydın Hoca ile yaptığı söyleşi. "Aile ve Çocuk" bölümündeki söyleşide Aydın, geçen yüzyılda ülkemizin yaşadığı toplumsal değişimde ailenin ve özellikle çocukların doğrudan etkilendiğini belirtiyor. Aile planlaması altında dünya sisteminin çocuk sayısını azaltmaya giriştiğini çocukluk yıllarından hatırladığı afişlerden<sup>1</sup> örnek vererek açıklayan Mustafa Hoca bugüne gelindiğinde ise mesele- nin "bakabileceğin kadar çocuk yap" sloganına evrildiğini ifa-

1 Söyleşide konuyla ilgili bir cümle; "Küçüklüğümde özellikle devlet dairelerinin duvarlarını süsleyen, kan ter içinde bir küfe dolusu çocuk taşıyan amele resmî varlığını silinmemecesine bir neslin hafızasında sürdürüyor." (s. 648).



de ediyor. Ne var ki ülkemizde zenginler bile imkânları olduğu hâlde az çocuk yaparken yok-sullar daha çok çocuk sahibi olmuştur. Bu bakımdan ailede çocuğun azlığı ve ona bakabilme paradigmasının pek oturmadığı-nı söyleyebiliriz.

Mustafa Aydın'ın önemle üzerinde durduğu bir başka husus da günümüz ailesinde çocuğun merkeze alındığı görüşüne getirdiği eleştirisi. Aydın, çocuğun merkeze değil, ailede olması gereken yere oturtulması gerektiğini belirtiyor. Olması gereken yeri, "karşılıklı sevgi, saygı, adalet, insanın özlük alanından haberdar olma gibi yüksek değerlerin harmanlandığı yer" şeklinde tarif ediyor. Merkezin göreceli bir kavram olduğunu, ulus devlete göre merkezin devlet, sağlıklı bir toplumsal yapıya göre ise toplumun merkez olduğunu hatırlatıyor. Günümüzde ilk bakışta çocuk merkezde görülse de aslında aile için bir "vitrin"dir, akraneları arasında birtakım yarışlarda koşturulduğu, bu bakımdan aileyi ciddi masrafa soktuğu da bir gerçektir! Böylesi ailelerde büyüyen çocuklar, çocukluklarını yaşayamamakta, gönlünce hayal kurmalarına bile izin verilmemektedir. Türkiye'nin "çocuk gerçeğini anlamaya, açıklamaya, çocuk gerçeğiyle yüzleşmeye" buradan başlanmalıdır aslında.

Gelecek yüzyılı yaşadığımız hızlı değişimlerin etkileyeceği açıktır. Ailelerin ve dolayısıyla çocukların bu değişimden kaçınması pek kolay görünmüyor. Hızlı dijitalleşme geleneğe ve kültürel değerlere yabancılaşmayı artıracaktır. Fakat kötümser bir tablo çizmek yerine Mustafa Aydın her değişimin birtakım imkânlarla geldiğini, içinde bulunduğumuz müspet şart ve imkânlara göre politikalar ürettiği takdirde krizlerin aşılabileceğini vurguluyor.

## ÇİZGİ FİLMDEN PANORAMA SANATINA

Yıllıkta söyleşi yapılan bir başka isim ise ülkemizde panoramik müzelerden tanıdığımız ressam ve yönetmen Haşim Vatandaş. 1980'li, 1990'lı yılların sınırlı imkânları içerisinde *Emre, Hay, Fatih Sultan Mehmet* gibi kültürel gerçekliğimize uygun çizgi filmler çeken sanatçı bir müddet kültür mantarcılığı işiyle de meşgul olmuş. 2005'te ise ülkemizde panorama sanatının ilk örneği olan Panorama 1453 Müzesi için ekibiyle çalışmaya koyulmuş. 2009 yılında açılan bu müzeden sonra Haşim Vatandaş Panorama 1326 Bursa ve Panorama 1915<sup>2</sup> müzelerini de ekibiyle hazırlayarak bu sanatın ülkemizdeki öncüsü olmuştur. Hocası yönetmen Metin Erksan İstanbul'daki müzeyi ziyaret ederken çok duygulanmış ve "Artık fethin de bir yeri oldu. Ben burayı Michelangelo'nun Sistine Şapeli'yle kıyaslarım." ifadelerini kullanmış. Sanatçı, Topkapı'daki müzenin bize özgü olması için dünyadaki örneklerinden farklı olarak panorama sanatına kubbe anlayışını dâhil ederek resmin her yönden 360° görülmesini sağlamıştır. Bundan önceki örneklerde ise panoramik resimler yatay 360° derece şeklinde hazırlanmıştır.

Haşim Vatandaş'a söyleşide ilk soruları çocuklar sormuş. Çizgi filmlerin ne kadar bir sürede yapıldığı, karakterlerin nasıl çizildiği, hangi düşüncelerle çizgi film yönetmeni olmaya karar verdiği, İslâm medeniyetinde öne çıkan isimlerle ilgili bir çalışmasının olup olmadığı gibi sorularıyla çocuklar söyleşiyi daha da zengin hâle getirmiş.

2 Haşim Vatandaş Çanakkale Savaşı'nı anlatan bu panoramanın sanat çalışmalarının bittiğini ama müze binası yapılamadığı için projenin şimdilik beklemede olduğunu belirtiyor.

Haşim Vatandaş çizgi film konusunda Türkiye'nin geç kaldığını ama son yıllarda atılan adımlarla ciddi çalışmaların ortaya çıktığını ve pazarın oluştuğunu, bunların ülkemizi aşırp dünya pazarına talip olması gerektiğini söylüyor. Bu konuda Amerika ile bizi karşılaştırarak yaptığı tespitler önemli: "Tarihimiz filmcilik için de çizgi filmcilik için de zengin konular içeriyor. Amerika 250 yıllık tarihinden bu kadar görsel malzeme çıkarıyorsa, bizim tarihimizden neler çıkar bir düşünün. Halk hikâyelerimize kimse el atmadı daha." Onun bu görüşlerini yıllığın girişindeki şu yaklaşımla birlikte düşünmek bir zorunluluktur: Türkiye'de çocuk hakları ve çocukluk konularının açmazlarını çözmek için evvela evrensel çocuk paradigması çemberinden çıkıp kendi medeniyet değerlerimiz ve gerçekliğimizi baz almalıyız.

"Sorun değil, sorumluluk ve çözüm odaklı yaklaşımla" Çocuk Vakfı tarafından hazırlanan *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023*'te bu isimlerin/konuların dışında değinemediğimiz birçok kıymetli görüş, yazı, makale ve söyleşi mevcut. Yıllık ülkemizde çocukla ilgili hemen her meselenin konuşulduğu, tartışıldığı, daha da önemlisi çocukların da görüşlerine-sorularına yer verildiği düşününce evreni geniş bir çalışma. Yıllık çocukla ilgili meselelerde sadece teorik ve pratik alanda eleştiriler getirmiyor, problemlere karşı teklifler ve çözüm yolları da sunuyor. Sayfalarında Türk edebiyatından zengin metinlerin/şiiirlerin olması, zengin yazar kadrosu yıllığı daha da önemli kılıyor. Başta "çocuk ödevlerinin yorulmaz savaşçısı" Mustafa Ruhi Şirin olmak üzere emeği geçen tüm isimlere teşekkür etmek gerekiyor.



# ERSİN NAZİF GÜRDOĞAN'I ANARKEN

HALİM SEZER

*Mavera* dergisinin son temsilcisi sayılan Ersin Nazif Gürdoğan, 79 yaşında vefat etti, daha çok AK Parti'nin kurucularından ve yerli kültür dünyasının önemli isimlerinden biri olarak uğurlandı. Yıllarca yazılarının çıktığı gazete ise onun vefatını “ünlü düşünür ve yazar hayatını kaybetti” içerikli bir haberi takip eden çok da derinlikli olmayan bir köşe yazısıyla geçiştirdi. Rahmetli Gürdoğan'ın kültürel kimliğinin oluşumu herkes gibi dünyaya geldiği çevreyle birebir ilgiliydi fakat onun doğup büyüdüğü kültürel muhitin ötesine geçen tarafları fazlaydı. Bu, fikrî doğrultusunun Soğuk Savaş'ın bütün yoğunluğuyla devam ettiği, sağ-sol çatışmasının doruk noktasına doğru ilerlediği 1960'ların sonlarında şekillendiği ve “dostluk, umut ve eylemle” öne çıkan 1970'li yıllarda netlik kazandığı hayat akışına bakıldığında daha iyi kavranabilecek bir durumdur. Söyleşilerinde edebiyatın 68 kuşağına mensubiyetiyle gurur duyduğunu söyleyen Gürdoğan, akademik kitaplarından çok *Mavera* başta olmak üzere kültür sanat mahfili dergilerde ve *Yeni Şafak*'ta yazdıklarının bir araya getirilmesiyle oluşan eserleriyle tanınmıştır. Onu anarken biz de dindarlığın “sağcılıktan İslâmcılığa” doğru bü-

küldüğü fakat kimi zaman derin görüş ayrılıklarını sinesinde barındıran bu güzergâhtan yol alacağız.

Ersin Nazif Gürdoğan'ın yazabildiğinden fazlasını içeren denemeleri, portre, gezi yazıları ve yayımlandığı kadarıyla “kapalı dünyanın penceresini açan” mektupları karşılaştırmalı olarak okunmalıdır. Çünkü bunlar tekrarlarıyla, dünyadaki ve Türkiye'deki belli başlı yönelimleri kavramak noktasında okurlara ciddi katkılarda bulunacak nitelik taşır fakat bunun şimdiye kadar yapılabildiği söylenemez. Onun teknik birikimle, kültür ve sanatın birleşimi diye özetleyebileceğimiz eserlerinde ve konuşmalarında söylediklerine geçmeden hayatının ana çizgilerini Türkiye'nin serüveniyle eş zamanlı olarak hatırlamakta fayda var.<sup>1</sup>

1 İlginçtir “Şinasi'den günümüze modern Türk edebiyatını tüm şair ve yazarlarıyla eksiksiz biçimde sunmayı; şair ve yazarları biyografi ve yapıtlarının yanı sıra edebiyattaki yeri ve etkileriyle de konumlamayı amaçlayan” iki ciltlik *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY, İstanbul, 2001) sayfalarında Ersin Nazif Gürdoğan'ın adı yer almaz. Gürdoğan'ın hayatı ve düşünceleri için bk. Hıdır Yıldırım, *Bir Güzel İnsan Ersin Nazif Gürdoğan*, Hece Yayınları, Ankara, 2021. Emeti Saruhan, “Tüketime Karşı En Büyük Silahımız Tasavvuf”, *Yeni*

## HAYATI VE DÜŞÜNCELERİNİN OLUŞUM SEYRİ

Eskişehir Mihalıççık'ın Gürleyik köyünde 1 Mayıs 1945'te kaygılardan azade, doğan her güne şaşkınlık ve coşkuyla bakabilen bir aile ortamında dünyaya gelen Ersin Nazif Gürdoğan, ilkokulun bir kısmını doğduğu köyde, diğer kısmını ise ağabeyinin öğretmenlik yaptığı Obruk'ta okur. İlk eğitimini İstanbul'da medrese tahsili gören babası Molla Mahmut'tan; okumanın tadını ise Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü mezunu ağabeyi Şahin Gürdoğan'dan almıştır.<sup>2</sup> 1985'te yayımlanan ilk kitabı *Teknolojinin Ötesi*'ni anne ve babasına; 1989 tarihli *Kirlenmenin Boyutları*'nı ise ağabeyine ithaf etmesi hayatında iz bırakanlara vefasını gösterir.

Ersin Nazif Gürdoğan'ın kitapların dünyasına açılma sürecinde Yunus Emre şiirleri, Nasrettin Hoca fıkraları, Ömer Seyfettin'in hikâyeleri etkili olmuştur. Çeşitli gazete ve dergilere abone olan ağabeyinin

*Şafak*, 21 Ağustos 2011.

2 İki farklı kültürel çevre ile etkileşimi onu kendisine göre daha genç olan hemşehrisi merhum Vehbi Başer'le benzer kılmaktadır. Vehbi Başer portresi için bk. Hanne Meryem, “Sosyolog ve Şair”, *ZKS Kültür Sanat Yıllığı 2024*, s. 408-409.

takip ettiği yayınlardan biri de Mehmet Şevket Eyyi'nin yönetiminde çıkan *Yeni İstiklâl* gazetesidir. Mihaliççik'taki ortaokul yıllarında sıra dışı ve çok yönlü kişiliği ile tanınan mimar, ressam, öğretmen Cevat Ülger'den çok etkilenmiştir. Resim öğretmeni olan Ülger öğrencilerini sanatın, düşüncenin ve kültürün dünyasına taşımak için her şeyi yapar. Gürdoğan, ortaokul ikinci sınıfta tarihten edebiyata uzanan bakış açısı şiir okumalarına da yansıyan Ülger'den dinlediği "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiirini hiç unutmaz. Gürdoğan'ın *İki Dünyanın Hesaplaşması* adlı eserindeki "Özgünlük Sıradışılıktan Kaynaklanır" başlıklı yazı bu yılların onun hafızasında bıraktığı derin izlerle şekillenen bir Ülger anlatısıdır.

Lise öğrenimini 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin kasvetli zamanlarında Eskişehir'de 1963'te tamamlayan Ersin Nazif Gürdoğan, Türk modernleşmesi boyunca yıldızı daima parlak olan mühendisliği tercih etmiştir. Liseyi bitirir bitirmez soluğu İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünde almasında şaşılacak bir durum yoktur elbet. 1967'de bu okuldan mezun olunca Harvard Üniversite'nin desteğiyle kurulan İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü'nün uzmanlık programına katılmıştır. Bir senede bu programı ikmal eden Gürdoğan, Necmettin Erbakan'ın asistanı Oğuz Borat'ın odasında tanıştığı ve o sırada Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışan Kahraman Emmioğlu'nun önerisi ile bu teşkilatta çalışmayı düşündüğünü anlatır.

Makine Fakültesi asistanlarından Cengiz Malkoç, Gürdoğan'ın kararını destekler fakat dönemin saka rolü baskın ve özel işlevi apaçık ortada olan Fethi Gemuhluoğlu'na giderek onun da görüşünü alması önerisinde bulunmuştur. O sıralarda Odalar Birliği'nin İstanbul şubesinde çalışan Gemuhluoğlu ise tavsiyenin iliği demeyi hak eden şu cümleyi kurar ona: "Nasıl balık gölüne göre büyürse, insan da çevresine göre büyür, çevrede bir şehirde müdür olmaktansa, merkezde bir şehirde uzman olarak çalışmak daha iyidir." Gürdoğan'ın Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışma kararını destekleyen ferah gönüllü Gemuhluoğlu, ardından kendisi için bir tavsiye notu kaleme almaya koyulur. Nuri Pakdil'e hitaben "Nuri Can, Nazif Hacı Bayram'dan Erdem Bayazıt'a kadar sizlere emanet!" notunu yazar.

Bunun üzere hemen Ankara'nın yolunu tutan Ersin Nazif Gürdoğan Temmuz 1968'in sonlarında Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kavaklıdere'deki binasına giderek Nuri Pakdil'le tanışmış. Gemuhluoğlu'nun notu kendisini duygulandıran Pakdil durumu hemen aynı binadaki Rasim Özdenören'e bildirmiş. Bu arada Dostoyevski okumayanlara ehliyet verilmesi gerektiğini düşünecek kadar romana tutkuyla bağlanan Pakdil Gürdoğan'a ilk sorularından birini soruyordu: "Roman okur musunuz?" Mesaiye ara verildiğinde Özdenören'le beraber Maraş yemekleri ziyafeti için Millî Kütüphane'de görev yapan Erdem Bayazıt'ın evine gitmek için daireden ayrılırlar. Onlara Türk Taşıt İşve-

renleri Sendikası'nda uzman olarak çalışan ve Gürdoğan'ın *Diriliş* dergisindeki yazılarından tanıdığı Akif İnan da katılır. İşte böyle başlayıp güçlenip perçinlenen dostluklar zaman içinde *Edebiyat* ve *Mavera* dergilerine ve Akabe Yayınevi'ne dönüşecektir.

Daha sonra Nuri Pakdil, Ersin Nazif Gürdoğan'ı Devlet Planlama Teşkilatı'nın üst düzey yöneticileriyle tanıştırmıştır. Fethi Gemuhluoğlu'nun mektuplarını ve selamını ilettikleri isimlerden Muammer Dolmacı kısa sorularla Gürdoğan'ı tanımaya çalışmaktadır. Bir süre sonra teşkilatın üst düzey yöneticilerinden oluşan bir jürinin olumlu görüşüyle Gürdoğan, Enis Öksüz, Ömer Aksu, Mehmet Ünal ve Tahsin Erdinç ile birlikte Ağustos 1968'in başında Proje Değerlendirme Bölümü'nde uzman yardımcısı olarak çalışmaya başlar. Gürdoğan, burada Turgut Özal, Ekrem Pakdemirli, Emin Acar, Nevzat Yalçıntaş, Yahya Oğuz, Ekrem Ceyhun, Cevat Ayhan, Vahit Erdem, Ruşen Gezici, Hasan Celal Güzel, Ağâh Oktay Güner, Temel Karamollaoğlu, Hüsnü Doğan, Kemal Varol, Bahri Zengin, Orhan Bali, Mustafa Paçacı, Yusuf Özal gibi pek çok isimle orada çalışma imkânı bulur. Bu yıllar aynı zamanda hem Gürdoğan'ın hem de *Mavera* çevresinin 1980'den sonra Turgut Özal'la münasebetlerini anlamak bakımından hayati derecede önemlidir.

## GÖRÜNMEYEN ÜNİVERSİTE VE EDEBİYAT MUHİTLERİ

Ersin Nazif Gürdoğan Ankara yıllarında, bürokrasinin dışında edindiği yeni dostlarıyla düşüncelerini zenginleştirecektir.

Akif İnan, Erdem Bayazıt ve Rasim Özdenören'le sınırlı değildir bu dostluklar. Sonraki yıllarda yazı ve düşünce hayatının kesişeceği isimlerden bazıları şunlardır: Alaaddin Özdenören, Hasan Seyithanoğlu, Ahmet Bayazıt, Şenol Demiröz, Şükrü Karatepe, Tuncay Öztürk, Turan Koç, İsmail Kılıhoğlu, Nabi Avcı, Osman Sarı, Atasoy Müftüoğlu, Yusuf Yazar, Mustafa Özçelik. Daha da önemlisi Gürdoğan bu yıllarda hayata bakışını değiştiren ve "görünmeyen üniversite" nitelemesini yapacağı Mehmed Zahid Kotku'yu tanır. Onun 1989'da yayımlanan kitabında *Görünmeyen Üniversite* adlı eserinin başlarındaki şu satırlar eserin, Türkiye'deki dinî hayatı kavramlaştırma hak ettiği yerin tayinine katkı sunacak kapsamdadır: "Görünmeyen üniversiteler bilinen eğitim kurumlarından oldukça farklıdır. Gösterişli binaları, en yeni alet ve cihazlarla donatılmış laboratuvarları yoktur. Bütün kaynaklarını ve güçlerini insanın emeğini ve tabiatı üretime dönüştürme yolunda kullanmazlar. Onların öğretim malzemesi, değişik yönleri ile bütün bir tarih; ilgi ve faaliyet alanları da, görünen ve görünmeyen, biri diğerinin tarlası olan sınırlı ve sınırsız dünyaları anlama ve kazanmadır."<sup>3</sup>

Nuri Pakdil'in öncülüğünde Şubat 1969'da çıkmaya başlayan *Edebiyat* dergisini destekleyen Ersin Nazif Gürdoğan ve Atasoy Müftüoğlu çevresinde toplananlar sıklıkla Eskişehir'de bir araya gelmektedir. Tabii bu şehirde çıkarılan *Gelişme, Deneme* gibi yayınlar, kitabevleri beraberlikleri daha da pekiş-

3 Ersin Nazif Gürdoğan, *Görünmeyen Üniversite*, Seha Neşriyat, 1989, s. 8-9.



Ersin Nazif Gürdoğan

tirir. Böylece hem *Edebiyat* dergisinin okur sayısı çoğalır hem kurulan dostluklar güçlenir hem de düşünme imkânına kavuşarak kendi özülle buluşanlar bambaşka dünyaların kapısını açarlar. Ankara yıllarının bir başka önemli tarafı, Pakdil'in Gürdoğan'ı Amerikan Kültür Merkezi'ndeki İngilizce kursuna kaydettirmesidir. Öğrenmeye başladığı Fransızca'yı bırakan Gürdoğan daha sonra Devlet Lisan Okulu'nu bitirerek İngilizcesini ileri bir seviyeye taşıyacaktı.

Ersin Nazif Gürdoğan, ilk yazısını "Ortak Pazar ve 1838 Serbest Ticaret Antlaşması" başlığıyla *Bizim Anadolu* gazetesinde 1969 yılında yayımlar. Arkadaşlarının teşvikleriyle tercüme yapmaya başlayan Gürdoğan *Edebiyat* ve *Diriliş* dergilerine birer çeviri gönderir. Eugénne Ionesco'nun bir tiyatro festivalindeki "Cehennemleşen Yeryüzü" başlıklı konuşması, *Edebiyat*'ın Şubat 1974 tarihli sayısında çıkar. Tabii kendi adıyla değil, Pakdil'in ona uygun gördüğü Ali İmran imzasıyla! Nobel İktisat Ödülü alan ekonomist Gunnar Myrdal'ın Stocholm'deki konuşması ise *Diriliş*'te yayımlanır.

### GELENEKSEL EKOLLE TANIŞMA, AKADEMİ VE KÜLTÜR SANAT

Ersin Nazif Gürdoğan, 1968-1972 yıllarına denk düşen Devlet Planlama Teşkilatı döneminin bir yılını İngiltere'de bereketli bir şekilde geçirecektir. Çünkü aralarında Seyyid Hüseyin Nasr, Martin Lings, Hamit Algar, Abdülkadir es-Sufi, René Guénon, Fritjof Schuon, Titus Burchard gibi isimlerin yer aldığı zengin bir entelektüel dünyayla tanışır. Türkiye'ye dönerken seküler Batı'nın yol açtığı yıkımları içerdense eleştiren bu düşünürlerin kitaplarını yanında getiren Gürdoğan, bu yönüyle daha sonra bu isimlerden yapılacak çevirileri başlatan kişidir. Hatta onun ses getiren kitabı *Görünmeyen Üniversite*'nin görünmeyen kaynakları arasında bu düşünürlerin yazdıklarının yer aldığı bile söylenebilir. O yıllarda Berkeley'deki 68 olaylarının kaynağı Kaliforniya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Hamid Algar'ı Londra'dayken tanıyan Gürdoğan, onun tasavvufa ve tarihine dair çalışmalarının değerinin ayırındadır. Bu konu özelindeki mektuplarından biri hem düşünürlerin önemini hem de farklılıklarını ve sorunlarını gözler önüne serecek niteliktedir.



Dostluklardan bir yumak, anlardan bir burgaç sunan Algar şöyle diyor Gürdoğan'a yazdığı satırlarda: "Sizin bahsettiğiniz kitapların hepsi iyidir, faydalıdır. Yalnız Schuon'un kitaplarında Budizm ve Hristiyanlığa pek çok işaret var. Bence İslâmiyet hakkında yazılan bir kitapta İslâmiyet'e ait olmayan terimleri kullanmaktan kaçınmalı. Türkçeye tercüme edilmek için en müsait gördüğüm kitap Martin Lings'in *A Muslim Saint of the Twentieth Century*<sup>4</sup> adındaki kitabıdır. Gerçek tasavvufu iyi bir şekilde tanıtıyor."<sup>5</sup> İslâm dünyasının farklı yüzleriyle tanışan Gürdoğan'ın İngiltere'deki tecrübeleri aynı zamanda onun Mekke'den Medine'ye, Londra'dan Taşkent'e, Endülüs'ten New York'a uzanan seyahat yazıları için sağlam bir temel oluşturacaktır.

Günler akıp giderken Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki düzen 12 Mart Muhtırası'nın ardından Turgut Özal'ın müstearlık görevinden ayrılmasıyla sekteye uğramıştır. Bu süreçte akademiye geçmeyi düşünen Ersin Nazif Gürdoğan'ın karşısına ilk önce Yükseliş Devlet Mühendislik Akademisi çıkar. Burada bir yıla yakın çalıştıktan sonra 1972'de Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne geçme kararı alır. Bu üniversitede Tayyip Okıç ve Muhammed

Hamidullah'ın yanında Cevat Akşit, İhsan Süreyya Sırma, Yusuf Ziya Kavakçı, Şerafettin Gölçük, Beşir Atalay, Kaya Bilgegil, Celal Tarakçı, Raşit Küçük, Orhan Türkoğan, Orhan Okay, İbrahim Erol Kozak gibi isimlerin varlığı üniversite ortamının farklı bir çehreye bürünmesine yol açar. Gürdoğan'ın çevresinde ise Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, İsmet Özel, Cahit Zarifoğlu, Akif İnan, Erdem Bayazıt'ın yazdıkları başta olmak üzere şiirin, edebiyatın ve düşüncenin öne çıktığı bir cemaat teşekkül eder. Ali Göçer, Mustafa Çelik, Ali Haydar Haksal, İbrahim Demirci, İbrahim Sarı, Mahmut Kanık, Nedim Çeker, Mustafa Sarıçiçek, Selahattin İpek, Mehmet Kahraman gibi isimler bu dinamik kültür halkasını oluşturan isimlerden birkaçıdır.

Erzurum'da üç yıl kalan Ersin Nazif Gürdoğan 1975'te, daha sonra 1981'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları arasından *Üretim Planlamasında Doğrusal Programlama ve Demir Çelik Endüstrisinde Bir Uygulama* adıyla çıkacak çalışmasıyla doktorasını tamamlar. Aynı sene gene Ankara'da vatani görevini kısa dönem asker olarak bitirir. Askerlik arkadaşları arasında Kemal Derviş, İskender Öksüz, Tefvik Ertüzün gibi isimler yer alır. Askerlik sonrasında 1976'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü öğretim üyeleri arasına katılan Gürdoğan aynı yıl Hatice Naciye Afra Safahy ile dünya evine girer.

Ersin Nazif Gürdoğan'ın Ankara'ya döndüğü yıl, onun akademisyenlik yönü kadar yazarlık tarafının da fark edil-

diği bir dönemin başlangıcıdır. Çünkü daha önce Necip Fazıl (*Büyük Doğu*), Sezai Karakoç (*Diriliş*) ve Nuri Pakdil (*Edebiyat*) çevresinde yer alan şair ve yazarlar *Mavera* dergisini çıkarma kararı alırlar. Birinci sayısı Aralık 1976'da yayımlanan dergi "küçük Türkiye haritasına değil, büyük dünya haritasına odaklanma" iddiası taşımaktadır. "Yerel düşünen küresel davranan" Gürdoğan'la beraber derginin kurucuları arasında şu isimler yer alır: Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Akif İnan, Bahri Zengin, Hasan Seyyithanoğlu ve Aladdin Özdenören. Bir takım dergisi hüviyetindeki *Mavera*'nın kuruluşuna maddi açıdan da destek veren Gürdoğan'ın adı bu dergideki yazıları, çevirileri ve söyleşileri ile öne çıkar.<sup>6</sup> Gürdoğan'ın *Teknolojinin Ötesi, Kirlenmenin Boyutları, Hicaz'dan Endülüs'e* (1989) ve *Görünmeyen Üniversite* kitaplarının temelini oluşturan yazıları parça parça *Mavera* dergisinde yayımlanır. Ayrıca *Yeni Devir* gazetesinin ilgiyle takip edilen yazarlarından. Nuri Pakdil'in "Kızılay'da bir kitabevi açmak, bir üniversite kurmak kadar önemlidir," dediği yıllarda açılan Akabe Kitabevi ve yayınları ise onun edebiyatla, kültürle, sanatla, ekonomiyle, siyasetle iç içe geçen düşüncelerinin yaygınlık kazanmasını sağlayan mecralardan birine dönüşecektir.

6 Ersin Nazif Gürdoğan'la *Mavera* üzerine yapılan ve başlı başına bir kitap olabilecek evsafaiki söyleşi için bk. Ahmet Cihan & Ömer Say, "Nazif Gürdoğan ile *Mavera* Üzerine Söyleşi", Hıdır Yıldırım, *Bir Güzel İnsan Ersin Nazif Gürdoğan*, s. 330-385.

4 Türkçesi için bk. Martin Lings, *Yirminci Yüzyılda Bir Veli*, çev. Ufuk Uyan, Bekir Şahin, Yeryüzü Yayınları, 1982. Seyyid Hüseyin Nasr'a göre kitabın ikinci kısmındaki ilk bölüm vahdet-i vücud anlayışının bir Batı dilinde yazılmış en iyi özetidir.

5 "Hamid Algar'dan Nazif Gürdoğan'a/6 Cumadiel-Evvel", Hıdır Yıldırım, *Bir Güzel İnsan Ersin Nazif Gürdoğan*, s. 274.



## 12 EYLÜL SONRASI

Türkiye'nin yakın tarihinde derin izler bırakan 12 Eylül 1980 Darbesi'nin ardından Ersin Nazif Gürdoğan'ın yolu Cidde'ye uzanır. Gürdoğan, Melik Abdülaziz Üniversitesi yöneticilerinin kurumu İslâm dünyasının düşünce kurumu hâline getirme çabalarının bir parçası olarak bu üniversitede Sabahattin Zaim ve Nevzat Kor gibi isimlerle bir arada çalışma imkânı bulur. Üniversitenin Endüstri Mühendisliği Bölümü'nde 1981'de göreve başlayan Gürdoğan, öğretim üyeliği yaptığı yıllarda Necatullah Sıddıki, İlyas Bayunus, Ferid Ahmed, Yusuf Kaya Gülüt, Seyfettin Fakıoğlu, Bahattin Coşkun, Numan Cebeci, Ahmet Satçlı, Ferruh Ertürk gibi isimlerle dostluk halkasını genişletir. 21. yüzyılı seküler değerlerin ötesine geçişin adımlarının atıldığı yıllar olarak gören Gürdoğan'ın *Hicaz'dan Endülüs'e* kitabının İslâm'ın doğduğu toprakları anlatan "Hicaz" kısmı bu yıllarda kaleme alınmıştır.

Cidde'den İstanbul'a dönen Ersin Nazif Gürdoğan, 1984 yılından 1994'e kadarki on yılda farklı özel finans kurumlarında üst düzey yöneticilik yapar. Sanayileşmenin yol açtığı problemleri bu yıllarda yayımladığı *Teknolojinin Ötesi*, ilki 1977'de yayımlanan konuşmalarını içeren *Kültür ve Sanayileşme* (1987) ile *Kirlenmenin Boyutları*'nda farklı açılardan tahlil ederek okuduğu kitaplardan edindiklerini okurlarla paylaştı. İki gerçekli bir topluma dönüşen Türkiye'de verilmesi gereken savaşın kültür medeniyet savaşı olduğunu vurguladı. Merhum D. Mehmet Doğan'ın ifadesiyle "Gürdoğan dünyanın

değişmesini modernlik olarak okumuyor; modernlik adına Avrupa ve Amerika taklitçiliği yapılmasını kabullenemeyen"<sup>7</sup> bir perspektife sahipti.

1980'li yıllarda *İslâm, Kadın ve Aile, İlim ve Sanat* dergilerinde, görmezlikten gelinmesi kültür hayatımız bakımından haksızlık olacak evsafa kapsamlı yazılar yazan Ersin Nazif Gürdoğan'ın bu yıllara dair değerlendirmeleri, kendi kuşağından bazı dostlarıyla genç İslâmcılardan farklı hatta onlarla taban tabana zıtlıklar içerir. Bunun odaklandığı nokta ise, Turgut Özal'ın ve onun idaresindeki Türkiye'nin nasıl yorumlanacağıdır. *Mavera* dergisinden Erdem Bayazıt'ın Özal'ı Sultan İkinci Abdülhamit'e benzetmesi gibi Gürdoğan da Özallı yılların beraberinde getirdiği dönüşümü baş tacı eden bir perspektifle hareket eder. Ona göre Özal Türkiye'yi dünyaya açarak girişimcilik kültürüne yeni bir boyut kazandırmıştır. Dünya pazarlarında ürün ve hizmetleriyle yerini alan ülkenin yeni durumu, "ordu millet" in "girişimci millet" e dönüştüğünün apaçık kanıtıdır.<sup>8</sup> Sürekli devrim fikrine hiçbir zaman gönül indirmeyen Gürdoğan *Görünmeyen Üniversite* kitabında Özal'ı Türkiye'yi kapalı yapısından kurtaran ve Osmanlı'nın coğrafi, ekonomik, siyasi ve kültürel bağlarını geliştiren ama aynı zamanda bilgi toplumuna geçiş yolunda önemli yatırımlar

yapan bir aktör konumuna yerleştirir. Gürdoğan sonraki yıllarda "sanayi toplumunun siyasetçisi" Necmettin Erbakan, "çok kültürcü dönemin emanetçi başkanı" Recai Kutan ve küresel zamanlarda "siyasal İslâm'dan demokratik İslâm'a"<sup>9</sup> geçişin aktörü olarak konumlandırılan Recep Tayyip Erdoğan'ın yakınında bulunur. Kimi zaman onlara danışmanlık da yapan Gürdoğan, devletin doğruları kadar Anadolu insanının doğrularına değer vermek gerektiğini sık sık vurgulamıştır.

Finans kurumlarında çalıştığı dönemde akademik metinleriyle 1987'de doçentlik unvanını alan Ersin Nazif Gürdoğan'ın üniversiteye tekrar dönüşü ise 1994 yılında gerçekleşir. Beşir Atalay ve Burhan Erdem'in teklifiyle 1994'te Kırıkkaile Üniversitesi'nin profesör kadrosuna katılır. Kamudan 28 Şubat'ın hemen öncesinde 1996'da emekliye ayrılan Gürdoğan bir yandan özel üniversitelerde görev yaptı, diğer yandan da gazete ve dergi yazılarına ağırlık verdi. Birbirinden farklı dergilerdeki yazıları, risk sermayesinden Osmanlı vakıf sistemine, İslâm bankacılığında girişimcilğe, medeniyetler savaşından yeniden imparatorluklara, aydınlardan entelektüel sermayeye, markalardan küresel çarşıdaki rekabete, Avrupa ile hesaplaşmaktan Cumhuriyet'in ilk yetmiş beş yılının değerlendirilmesine, göçten kültür savaşlarına pek çok konuya temas etti. Ekonomiye sorgularken erdemli insanın nasıl yetiştirilmesi gerekliliği

7 D. Mehmet Doğan, "Mavera'daki Edebiyat Ötesi: Nazif Gürdoğan", Hıdır Yıldırım, *Bir Güzel İnsan Ersin Nazif Gürdoğan*, s.170.

8 Ahmet Cihan & Ömer Say, "Nazif Gürdoğan ile *Mavera* Üzerine Söyleşi", Hıdır Yıldırım, *Bir Güzel İnsan Ersin Nazif Gürdoğan*, s.345.

9 Ersin Nazif Gürdoğan, "Siyasal İslâm'dan Demokratik İslâm'a", *Yeni Şafak*, 20 Ağustos 2003.

üzerinde itina ile durmasının da başlı başına değer taşıdığını söylemeye gerek yok.

### YAZIYA DÖKÜLEN İZLENİMLER

28 Şubat süreğinde *Yeni Şafak*'ta Türkiye'de yaşananları kendi perspektifiyle yorumlayan Ersin Nazif Gürdoğan, öteden beri yazmaya alışkın olduğu tarzda şehirlere dair izlenimlerini okurlarla paylaşma tavrını bu yıllarda da sürdürdü. Onun hegemonya mücadelesinden ayrı düşünülmesi imkânı bulunmayan mevzubahis yazıları, Rasim Özdenören'in onu "bizim arkadaş çevremizden dünyayı en çok gezmiş, gezdiği gördüğü yerler üzerine dikkatini en çok yoğunlaştırmış, izlenimlerini yazıya dökerek onları en çok kişiyle paylaşmış olan"<sup>10</sup> şeklindeki değerlendirmesini doğrulamaktadır. *Hicaz'dan Endülüs'e* yanında *Zamanı Aşan Şehirler* (1994), *New York'tan Los Angeles'a Yeni Roma* (2003) ve *Her Şehir Bir Dünyadır* (2020) bu çerçevede okunabilecek kitaplarındandır. Söz konusu Gürdoğan olduğunda Cemal Süreya'nın deyişiyle seyahat onun hayatına dâhil, hayatı da seyahate. Gürdoğan'ın diğer eserleri ve ele aldıkları konular ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir: Kendi uzmanlık alanını işletmelerin insanileştirilmesi çerçevesinde sorgulayan *Günler Akarken* (1996), ahilik kültürünün çağdaş bir yorumu hüviyetindeki *Girişimcilik ve Girişim Kültürü* (2008), Batı ve Doğu'yu sorgulayan, kazanan olmak için yapılması gerekenlere odakla-

nan *İki Dünyanın Hesaplaşması* (2011) ve düşünceyi eyleme, edebiyatı medeniyete dönüştürmenin önemini vurgulayan *Düşünceyi Eylem İçin Bilmek* (2018).

Sadece 20 Ağustos'ta aramızdan ayrılan Ersin Nazif Gürdoğan'ı değil başka isimleri ve çevreleri değerlendirirken Türkiye'deki dönüşüm yıllarından yalıtılmış cümleler kurmamak gerekir. Gürdoğan'la tanışıklığı "1970'li yılların başında, Eskişehir'de, yeni gerçekliklere nüfuz etmek, yeni başlangıçlar yapmak, yeni bir dil-tarz oluşturmak üzere"<sup>11</sup> bir araya gelinen döneme denk düşen Atasoy Müftüoğlu'nun yazdıkları tecrübemizin kritiği bağlamında önemlidir. İslâmî çevrelerdeki "kültürel kabilecilğe" dikkat çeken Müftüoğlu, bu durumun mesafeler oluşturup kırgınlıklar doğurduğunu kaydeder. Hakikate ve dostluğa yabancılaşmanın meydana getirdiği iklim değişikliğinin yol açtığı zaafılar aynı zamanda akışkan günlerimizin alametifarikası niteliğindedir.

Merhum Ersin Nazif Gürdoğan'ın hayatından, yazdıklarının öneminden bihaber "projeci" ve "pozcu" çevreler gene arzı endam ettiler. "Yedi güzel adam", "hocaların hocası", "derviş" gibi sevgi görüntülü klişelerle yazılarını keşküle döndürdüklerini sanan bu eşhas bir tarih kesitini tüm açıklığıyla kavramaktan fersah fersah uzak olduklarını bir kez daha gösterdi. Böylesi durumların ötesinde birkaç yıl

önce yazılmış -çok daha mühimi bahsedilen kişinin de okuduğurota tayin edici şu satırlara kulak vermek en azından gerçekliğin kavranmasındaki arızaların giderilmesine katkı sunacaktır: "Bu iklim değişikliği, pek çok dost ile diyalogumuzu ya zayıflattı ya tamamen bitirdi. Nazif ile yirmi birinci yüzyılda maalesef hiç görüşmedik. Elektronik dostluklar-ilişkiler çağında, maalesef pek çok arkadaşla yüz yüze görüşemiyoruz, konuşamıyoruz, kucaklaşamıyoruz. Artık, kendi varoluşlarımıza, yalnızlıklarımıza, hüznlerimize, sorunlarımıza, özlemlerimize, heyecanlarımıza, hayatın kendi içerisinde kendi başımıza bir yer/yol bulmaya çalışıyoruz."<sup>12</sup>

Hem zaten Ersin Nazif Gürdoğan da *Kirlenmenin Boyutları* adlı kitabında, çevre kirlenmesinin kültür kirlenmesinin tabiattaki yansımından ibaret olduğuna ve dolayısıyla her alanda etkilerini gösteren manevi kirlenmenin kaynakları kurutulmadan, bütün dünyayı tehdit eden çevre kirlenmesinin üstesinden gelmenin de imkânsızlığına dikkat çekmemiş miydi? Şüphe yok ki Gürdoğan hakkında yazılacak, tartışılacaktır haklı olarak, kültür tarihimizdeki yeri; kurumsal tecrübeleri keza, ama bunlar anlatılıp yazılırken her şeyden evvel kıdemli okurlarının, muhabbetlerini klişelerle, siyaseti kerih görerek ifade etmemeleri gerekir. Gürdoğan'ı hiç tanımayan, onunla temas etmeyenlerse hayatından ciddi izler barındıran kitaplarına yönelmelidir.

10 Rasim Özdenören, "Zamanımızın Bir Seyyahı", *Kitap Postası*, 2006, sayı: 12, s. 17.

11 Atasoy Müftüoğlu, "Bir Dostluk Yürüyüşü ve Yolculuğu", Hıdır Yıldırım, *Bir Güzel İnsan Ersin Nazif Gürdoğan*, s. 66.

12 Atasoy Müftüoğlu, "Bir Dostluk Yürüyüşü ve Yolculuğu", s. 68.